

เขียนหมากอีสานและการประยุกต์ใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม

: กรณีศึกษาในอีสานตอนกลาง

E-saan Chain Mhark and Applied for Cultural Product Design

: Case study in E-saan Central

นายขาม จาตุรงค์กุล

รายงานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม

ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๐

คำนำ

เขียนหมากอีสานถือเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องเรือนและเครื่องใช้สอยที่ตอบสนองกิจกรรมในชีวิตประจำวันของคนอีสานเมื่อ ๕๐-๑๕๐ ปีก่อน ที่ทุกบ้านต้องมี ถือเป็นภูมิปัญญาอย่างหนึ่งที่บรรพชนอีสานได้คิดประดิษฐ์ขึ้นเอง จากการใช้วัสดุในท้องถิ่นและรูปแบบศิลปกรรมเฉพาะถิ่น จึงทำให้รูปแบบแตกต่างไปจากเขียนหมากอื่นๆ ในประเทศ

เมื่อกาลเวลาล่วงผ่านมาจนปัจจุบัน การกินหมากได้ลดลง การผลิตเขียนหมากก็สูญหายไปพร้อมกันที่ปรากฏอยู่ส่วนมากพบที่ พิพิธภัณฑสถาน วัด โรงเรียน และบุคคลที่นิยมสะสมของเก่า

จากการศึกษาพบว่าการทำเขียนหมากต้องใช้ความวิริยะอุตสาหะ ต้องมีทักษะเชิงช่าง และความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งลวดลายเขียนหมากแต่ละอันล้วนมีความแตกต่างกัน คล้ายกับเป็นลายมือของแต่ละบุคคลเลยทีเดียว ซึ่งมีคุณค่าทางศิลปะสูงมากเนื่องจากมีชิ้นเดียวในโลกเสมอ และสิ่งที่ปรากฏขึ้นคือ ลวดลายที่มักมีความเป็นงานพื้นบ้านสูง คือ ไร้แบบแผนแต่มีเอกลักษณ์ ไม่สง่างามแต่จริงใจ เรียบง่าย แต่ทนทานบึกบึน

ปัจจุบันการออกแบบมักมุ่งไปสู่ความเป็นสากลสูง จนทำให้รูปแบบผลิตภัณฑ์เกิดความซ้ำทั้งทางวัสดุและเนื้อหาที่แสดงออก การวิจัยในครั้งนี้จึงมีประโยชน์อย่างรวมกันคือ ได้ศึกษารูปแบบวิถีคิดของบรรพชน และยังได้มีคำแนะนำเสนอรูปแบบผลิตภัณฑ์ การใช้งาน วัสดุกรรมวิธีการผลิตแบบใหม่ๆ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้สนใจ ทั้งในเชิงวัฒนธรรมและเชิงการออกแบบ ได้นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในโอกาสต่อไป

ขาม จาตุรงค์กุล

หัวหน้าโครงการ

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยในครั้งนี้ได้รับความร่วมมือในหลายภาคส่วนจากหลายๆ บุคคล หลายองค์กร ซึ่งล้วนมีส่วนที่ทำให้ได้ข้อมูลต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมศิลปวัฒนธรรมของอีสานในวันข้างหน้า ซึ่งผู้วิจัยขอขอบพระคุณท่าน อันได้แก่

- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชลิต ชัยครรชิต ที่ปรึกษาโครงการวิจัย
- ฝ่ายวิชาการ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจังหวัดขอนแก่น ให้คำปรึกษา
- คุณกนกวลี สุริยะธรรม รองหัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุบลราชธานี ให้คำปรึกษา
- คุณเสถียร บุตรน้อย บ้านหนองไช่บก อ.ม่วงสามสิบ อุบลราชธานี ช่างทำเซรามิกให้คำปรึกษา
- รองศาสตราจารย์อุคม บัวศรี มหาวิทยาลัยมหาสารคาม วิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน ให้คำปรึกษา
- พระครูประโชติสารคุณ วัดสว่างโนนสูง อ.ยางตลาด จ.กาฬสินธุ์ อนุเคราะห์ด้านการถ่ายภาพ
- ลุงจิม จันทร์สว่าง วัดป่าพุทธมงคลกาฬสินธุ์ จ.กาฬสินธุ์
- อาจารย์ทวิ พรหมมา โรงเรียนไตรรัตน์วิทยา จ.กาฬสินธุ์
- ครูบาคิ่ง เกียง และ อาจารย์จำรูญ มงคลศิลป์ ผู้ดูแลพิพิธภัณฑวัดกลางกาฬสินธุ์
- ห้องสมุดมหาวิทยาลัยศิลปากร
- ศูนย์ข้อมูลสารสนเทศ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- คุณวิทยา วุฒิชัยสง สำนักวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น อนุเคราะห์ด้านการถ่ายภาพ
- คุณเรืองชัย ตราชู ร้านธรรมจันต์โฮสเทล ขอนแก่น อนุเคราะห์ด้านการถ่ายภาพ
- เจ้าอาวาสวัด วัดไชยศรี ต.สาวะถี อ.เมือง จังหวัดขอนแก่น อนุเคราะห์ด้านการถ่ายภาพ
- สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม อนุเคราะห์ด้านการถ่ายภาพ
- อาจารย์วรชัย จินาล่อง สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม อนุเคราะห์ด้านการถ่ายภาพ
- คุณชายทองใส แสงสุวรรณ และ คุณชายทองสุข วิเศษปัดสา อ.เมืองจ.ร้อยเอ็ด ให้คำปรึกษา
- อาจารย์ฉลาด ไชยสิงห์ โรงเรียนท่าม่วง ต.ท่าม่วง อ.เสลภูมิ จ.ร้อยเอ็ด อนุเคราะห์ด้านการถ่ายภาพ
- พระครูสุวรรณวรารอด เจ้าอาวาสวัดท่าม่วง อ.เสลภูมิ จ.ร้อยเอ็ด ให้คำปรึกษา
- คุณยงยุทธ ประสานยา พ่อค้าขายหมากพลู ในตลาดสดเทศบาลขอนแก่น ให้คำปรึกษา
- พระอาจารย์มหาพนธ์ สุนตจิตโต วัดบูรพาประเวณี อุบลราชธานี ให้คำปรึกษา
- รองศาสตราจารย์ ดร.วิโรฒ ศรีสุโร คณบดีคณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ให้คำปรึกษา
- คณะศิลปกรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น อาจารย์กษม อมันตกุล อาจารย์บัญชา ควรรสมาคม ช่วยถ่ายภาพบันทึกข้อมูล อาจารย์ภาณุ อุดมเพทายกุล ให้ยืมหนังสือ
- บริษัท ก-ส จำกัด คุณชนิษฐา สุทธิแถม, คุณชนิษฐา สงวนศักดิ์, คุณอิสระ จารุกิจจรูญ ช่วยทุกๆ อย่าง และผู้ที่ไม่ได้เอ่ยนามถึงอีกหลายท่าน ขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

เขียนหมากอีสานและการประยุกต์ใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม : กรณีศึกษาในอีสานตอนกลาง

ผู้วิจัย นายขาม จาตุรงค์กุล

บทคัดย่อ

เขียนหมากในอีสานเรียกได้หลายอย่าง เช่น เขียนหมาก เขียนหมาก และขันหมาก ตามภาษาเฉพาะแต่ละท้องถิ่น แต่ก็หมายความถึงภาชนะกลองไม้ที่มีไว้ใส่หมากพลู เช่นเดียวกัน โดยเริ่มมีบันทึกเกี่ยวกับเขียนหมากอีสานในพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ว่ามีการเริ่มทำในสมัยรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยช่างไม้คนหนึ่งหมู่บ้านเล็กๆ ในแถบจังหวัดมหาสารคามแล้วค่อยๆ แพร่หลายออกไปในเขตต่างๆ ของภาคอีสาน ซึ่งพบว่าเขียนหมากไม้มีอายุอยู่ระหว่าง ๒-๓ ชั่วคน ราว ๕๐-๑๕๐ ปี

โดยวัตถุประสงค์ในการทำขึ้นเพื่อใช้เป็นสิ่งต้อนรับแขกผู้มาเยือน อีกทั้งยังใช้ประดับบ้านและเป็นเครื่องแสดงฐานะอีกด้วย วัตถุประสงค์อีกประการหนึ่งคือเพื่อประกอบพิธีกรรมการแต่งงานซึ่งจะต้องจัดขันหมากไปคู่ขอ และจะต้องนำเขียนหมากที่สวยงามมอบให้ต่อฝ่ายเจ้าสาวด้วย เขียนหมากอีสานที่เป็นลักษณะกลองไม้ที่ไม่พบในภูมิภาคอื่นในประเทศ สาเหตุอาจเนื่องจากช่างมีฝีมือในด้านการทำเครื่องไม้มากกว่าวัสดุอื่นและมักจะใช้ไม้ในพื้นที่ในการทำ

การวิจัยในครั้งนี้ได้ทำในอีสานตอนกลาง ๔ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดขอนแก่น, จังหวัดมหาสารคาม, จังหวัดกาฬสินธุ์ และจังหวัดร้อยเอ็ด สัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง ๑๓ ท่าน ปรากฏว่าพบเขียนหมาก ๒๐๔ ตัว จาก ๑๔ สถานที่ ทำการวิเคราะห์ตัวอย่างเขียนหมากจำนวน ๑๐๐ ตัว และ จำแนกแยกแยะแบ่งประเภทของรูปทรงและลวดลายเป็นหมวดหมู่

รูปแบบของเขียนหมากอีสานมีสองแบบคือ ทรงกลองสี่เหลี่ยมมี ๘๐% ขนาดเฉลี่ย ประมาณ ๒๒ x ๒๒ x ๒๑ ซม. และทรงคางหมู (แอวขันปากพาน) มีขนาดเฉลี่ยประมาณ ๒๕ x ๒๕ x ๒๐ ซม. ซึ่งเขียนหมากมีส่วนประกอบ ๔ ส่วน ได้แก่ ปากหรือส่วนบนสุด มักแบ่งช่องเป็น ๓ ช่อง มีประโยชน์ในการใส่เครื่องหมาก ลำตัว มักเป็นจุดเด่นในการแสดงลวดลาย ส่วนเอว คือส่วนที่เชื่อมระหว่างส่วนลำตัว และ ขา ส่วนมากไม่มีการตกแต่ง ส่วนขา มีการเจาะเป็นช่อง หรือ หลุเป็นรูปขา หรือ แคสลักลายเป็นรูปขา ลวดลายที่ใช้ ส่วนมากเป็นลายเรขาคณิตเส้นในแบบต่างๆ เช่น ลายพื้นปลา สามเหลี่ยม เส้นกากบาท ข้าวหลามตัด เส้นทแยง ราว ๘๕% รองลงมาคือลายประแจเงิน ๔๓% ลายดอกไม้ ราว ๓๘% และลายเส้นอิสระ ซึ่งมีอยู่ ราว ๑๕% คล้ายกับภาพจิตรกรรมฝาผนังอีสาน เช่น พญานาค เทวดา คน สัตว์ พรรณไม้ ฯลฯ และไม่มีลายใดๆ ๕% สีของตัวเขียนหมากส่วนมากเป็นสีดำ ๘๒% ทำจากรักน้ำเกลือ ส่วนสีของลวดลายซึ่งบางตัวมีมากกว่า ๑ สี นิยมใช้สีขาว ๕๑% แดง ๔๓% เหลือง ๓๓% เขียว ๕% น้ำเงิน ๒% และ ไม่มีสีในลวดลาย

เมื่อ ๒๐-๓๐ ปีก่อน (ประมาณ พ.ศ.๒๕๓๐-๒๕๒๐) มีพ่อค้าจากทุกสารทิศ เข้ามาวันซื้อเขียนหมากอีสาน และงานหัตถกรรมอื่นๆ ปัจจุบันจะพบเห็น ได้ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ วัฒนธรม และบุคคลที่นิยมสะสมของเก่า ประโยชน์ใช้สอยใหม่ เมื่อเขียนหมากกลายเป็นของหายาก แต่กลับมีความงามแบบพื้นบ้าน อาจดูหยาบไม่ประณีตสูงตามแบบช่างหลวงทางภาคกลางหรือภาคเหนือ ทำให้เกิดความรู้สึกมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวสูง ดูแข็งแรงถ่อมตน ปัจจุบันมักถูกใช้งานเป็นของตกแต่งบ้าน ร้านค้า หรืองานนิทรรศการ

และสุดท้ายคือการนำผลการวิเคราะห์ต่างๆ มาประกอบการออกแบบต้นแบบผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมจำนวน ๑๐ แบบ ที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตในปัจจุบัน

E-saan Chain Mhark and Applied for Cultural Product Design :Case study in Isan Central

Researcher : Mr.Kham Chaturongakul

Abstract

The provincial E-saan called Chain Mharg in more than one word : example Khan Mharg by each one special a dialect locality. But same meaning is “a bowl containing betel leaves and areca nuts read for consumption”. The beginning of the Chain Mharg recorded in 25th Buddhist Century. In King Rama IV, first Chain Mhark was devised by a carpenter in a small village of Mahasarakham province. And slowly widespread to the other dominion of E-saan. Subsequently founded wooden Chain Mharg was 2-3 rest of our life or 50-150 years.

The objective of used Chain Mharg for welcomes honored guest. And used to decorated house and as well used to show social status. The other objective was married ceremonial accessories that ornamental Chain Mharg to deliver a bride. E-saan Chain Mharg was not founded in other province of Thailand. May be the craftsman have the wood's skills more than any materials and often use the local woods to make.

This research have searched in 4 provinces that locate in the middle of E-saan, Khon Kaen, Mahasarakham , Kalasin and Roi-ed. By interviewing 13 people who know, and consequently discovered two hundred and four pieces from fourteen places. Then the researcher begins to analyse all of hundred Chain Mharg's models and sort them into the groups, Shapes and Patterns.

E-saan Chain Mharg have two forms. About 80 percents are rectangular with 22 x 22 x 21 cm. on the average. And others are trapezoid (L-Khan) with 25 x 25 x 20 cm. on the average. E-saan Chain Mharg have four constitution those are called “mouth” (or the top), oftens divided into three parts used to put areca stuffs in. “Body” often founded out that show the patterns or make the fretwork. The patterns that often used are geometry and any lines such as serration, triangle, cross lines, rhombus, diagonal about eighty-five percents. Next in rank is a fret design about forty-three percents, flower patterns about thirty-eight percents and fifteen percents are freeform lines look like the E-saan mural, for instance the serpent, deva, human, animal, plant, etc. and five percents don't have any patterns. The color of body is black by majority about ninety-two percents which made from the black-vanish tree. But the color of patterns which some have more than one color, often used white (51%), red (43%), yellow (33%), green (9%), blue (2%) and no colors.

For 20-30 years ago (2520-2530), the merchants from anywhere came to buy E-saan Chain Mharg and other handicrafts. Nowadays can founded in the museum, temple, school and the man who collect the antiques.

At present, the new objective of used Chain Mharg are to decorate at home, shop or in the exhibition, when they become to scarcity but have the native graceful, may look roughness or not elaborateness according to the royal skill from the capital or the north of Thailand but make them have high individual, strong and humbleness.

And the lastest is to bring the analyzing results to comprise with the design of 10 cultural products which appropriate with the lifestyle nowadays.

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
บทคัดย่อ	ง
Abstract	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญภาพ	ช
สารบัญตาราง	ญ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
ความเป็นมาของปัญหาในการวิจัย	๑
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๒
คำถามหลักในการวิจัย	๒
ระเบียบวิธีวิจัย	๒
ขอบเขตการวิจัย	๓
นิยามศัพท์เฉพาะ	๓
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๓
บทที่ ๒ วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	๔
วัฒนธรรมการกินหมาก	๔
เขียนหมากอีสาน	๑๕
การออกแบบผลิตภัณฑ์	๒๑
ผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม	๒๔
บทที่ ๓ เขียนหมากอีสานตอนกลาง	๒๕
แหล่งข้อมูลทางเอกสาร	๓๐
แหล่งเก็บรักษาอนุรักษ์เขียนหมากอีสาน	๓๑
แหล่งข้อมูลบุคคลในการสัมภาษณ์	๓๒
ทัศนะเกี่ยวกับเขียนหมากอีสาน	๓๕
การวิเคราะห์ลักษณะเขียนหมากอีสานตอนกลาง	๔๘
บทที่ ๔ การออกแบบผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม : เขียนหมากอีสาน	๑๐๖

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ ๕ สรุปผล ปัญหาและข้อเสนอแนะ	๑๑๘
สรุปผล	๑๑๘
ปัญหา	๑๒๐
ข้อเสนอแนะ	๑๒๐
บรรณานุกรม	๑๒๑
ภาคผนวก	๑๒๔
แบบเสนอ โครงการวิจัยเพื่อขอรับทุนอุดหนุนการวิจัย	๑๒๕
ข้อตกลงการรับทุนอุดหนุนการวิจัย	๑๓๔
แบบบันทึกข้อมูลภาคสนามโครงการวิจัย	๑๓๖
แบบประเมินผลงานวิจัย	๑๓๘
ประวัติผู้เขียน	๑๓๙

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ ๑	วัฒนธรรมการกินหมากของชาวอินเดียน และ คนขายหมากของฟิลิปปินส์	๕
ภาพที่ ๒	วัฒนธรรมหมากในไทย	๘
ภาพที่ ๓	พานหมากสำหรับเจ้านายชั้นสูงของไทย	๑๐
ภาพที่ ๔	ส่วนประกอบต่างๆ ของการกินหมากของไทยในปัจจุบัน	๑๒
ภาพที่ ๕	กระบวนการทำหมาก	๑๒
ภาพที่ ๖	ผลหมาก	๑๓
ภาพที่ ๗	แผลที่เกิดขึ้นจากการกินหมาก	๑๕
ภาพที่ ๘	แผนที่ภาคอีสาน	๑๖
ภาพที่ ๙	หญิงอีสานกับการกินหมากในอดีต	๑๗
ภาพที่ ๑๐	ภาพสำเร็จรูปเขียนหมากอีสาน	๒๕
ภาพที่ ๑๑	รศ.ดร.วิโรฒ ศรีสุโร	๓๕
ภาพที่ ๑๒	ประเภทของเขียนหมาก	๓๕
ภาพที่ ๑๓	ผู้พระธรรม และหีบในอีสาน	๓๕
ภาพที่ ๑๔	ลายประแจเงินในเขียนหมากอีสาน	๓๕
ภาพที่ ๑๕	ลายดอกไม้เรขาคณิตในเขียนหมากอีสาน	๔๐
ภาพที่ ๑๖	ลายเส้นอิสระในเขียนหมากอีสาน	๔๐
ภาพที่ ๑๗	การนำเขียนหมากมาใช้งานในปัจจุบัน	๔๑
ภาพที่ ๑๘	ภาชนะใส่อาหารประเภท “เมี่ยง ”	๔๒
ภาพที่ ๑๙	ภาชนะใส่อาหารประเภท “เมี่ยง ”	๔๓
ภาพที่ ๒๐	ผลิตภัณฑ์ต่างๆ ของน้ำเสถียร	๔๔
ภาพที่ ๒๑	อุปกรณ์งานไม้ต่างๆ	๔๕
ภาพที่ ๒๒	แบบทำจาก แผ่นสังกะสี และ กระดาษแข็ง	๔๕
ภาพที่ ๒๓	การประกอบชิ้นส่วน	๔๖
ภาพที่ ๒๔	แบบทำสี	๔๖
ภาพที่ ๒๕	แบบแกะสลักลาย	๔๖
ภาพที่ ๒๖	แบบฝังกระดูกควาย	๔๗
ภาพที่ ๒๗	ลักษณะของขาเขียนหมากของ เสถียร บุตรน้อย	๘๕
ภาพที่ ๒๘	ลวดลายมงคลในขันหมากเงินขันหมากทอง	๑๐๗

สารบัญภาพ (ต่อ)

หน้า

ภาพที่	๒๙	ชั้นหมากเงินชั้นหมากทอง	๑๐๘
ภาพที่	๓๐	เขียนหมากพญานาคเงินพญานาคทอง	๑๐๙
ภาพที่	๓๑	เขียนหมากพาแลง	๑๑๐
ภาพที่	๓๒	เขียนหมากไหมชนบท	๑๑๑
ภาพที่	๓๓	โคมไฟเขียนหมาก	๑๑๒
ภาพที่	๓๔	กล่องเขียนหมากอุปกรณ์เครื่องใช้ในสำนักงาน	๑๑๓
ภาพที่	๓๕	แท่นเขียนหมากแสดงผลงานนิทรรศการ	๑๑๔
ภาพที่	๓๖	แจกันจัดดอกไม้เขียนหมาก	๑๑๕
ภาพที่	๓๗	ชุดชากาแฟเขียนหมาก	๑๑๖
ภาพที่	๓๘	เขียนหมากกล่องกระบะอเนกประสงค์	๑๑๗

สารบัญตาราง

หน้า

ตารางที่ ๑	เขียนหมากจากประเทศต่างๆ	๓
ตารางที่ ๒	แหล่งเก็บรักษาอนุรักษ์เขียนหมากอีสาน	๓๖
ตารางที่ ๓	แหล่งข้อมูลบุคคลในการสัมภาษณ์	๓๘
ตารางที่ ๔	ชุดหมากพลูและชุดขันห้าในปัจจุบัน	๔๐
ตารางที่ ๕	รูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีแรงบันดาลใจจากเขียนหมากอีสาน	๔๕
ตารางที่ ๖	รายละเอียดของการสำรวจเขียนหมากอีสาน	๕๒
ตารางที่ ๗	สรุปรายละเอียดของการสำรวจเขียนหมากอีสาน	๘๕
ตารางที่ ๘	ลักษณะการแบ่งช่อง	๘๖
ตารางที่ ๙	การตกแต่งช่องฝัก	๘๗
ตารางที่ ๑๐	ลักษณะรูปทรงเขียนหมาก	๘๘
ตารางที่ ๑๑	การตกแต่งส่วนกลางของเขียนหมาก	๘๘
ตารางที่ ๑๒	การตกแต่งฐานด้านล่างของเขียนหมาก	๘๙
ตารางที่ ๑๓	ลักษณะของขาแบบต่างๆ ของเขียนหมากทรงกล่องสี่เหลี่ยม	๙๐
ตารางที่ ๑๔	ลักษณะของขาแบบต่างๆ ของเขียนหมากทรงแอกชันปากพาน	๙๐
ตารางที่ ๑๕	ลักษณะของการแกะลายเป็นรูปขา	๙๑
ตารางที่ ๑๖	การเจาะช่องที่ฐานของเขียนหมากในแบบต่างๆ	๙๒
ตารางที่ ๑๗	เขียนหมากที่มีลวดลายแต่ไม่มีขาไม่มีการเจาะรูในแบบต่างๆ	๙๓
ตารางที่ ๑๘	เขียนหมากที่ไม่มีลวดลายลวดลายในแบบต่างๆ	๙๓
ตารางที่ ๑๙	เขียนหมากที่มีลักษณะพิเศษในแบบต่างๆ	๙๔
ตารางที่ ๒๐	เขียนหมากที่สร้างขึ้นใหม่	๙๕
ตารางที่ ๒๑	ลวดลายเรขาคณิตในแบบต่างๆ	๙๖
ตารางที่ ๒๒	ลวดลายเรขาคณิตในแบบต่างๆ	๙๗
ตารางที่ ๒๓	ลวดลายเรขาคณิตในแบบต่างๆ	๙๘
ตารางที่ ๒๔	ลวดลายเรขาคณิตในแบบต่างๆ	๙๙
ตารางที่ ๒๕	ลวดลายประแจเงินในแบบต่างๆ	๑๐๐
ตารางที่ ๒๖	ลวดลายประแจเงินในแบบต่างๆ	๑๐๑
ตารางที่ ๒๗	ลวดลายประแจเงินในแบบต่างๆ	๑๐๒
ตารางที่ ๒๘	ลวดลายดอกไม้ในแบบต่างๆ	๑๐๓
ตารางที่ ๒๙	ลวดลายดอกไม้ในแบบต่างๆ	๑๐๔
ตารางที่ ๓๐	ลวดลายดอกไม้ในแบบต่างๆ	๑๐๕

สารบัญตาราง (ต่อ)

หน้า

ตารางที่ ๓๑	ลายเส้นอิสระในแบบต่างๆ	๑๐๖
ตารางที่ ๓๒	ลวดลายดอกไม้ในแบบต่างๆ	๑๐๗
ตารางที่ ๓๓	ลวดลายดอกไม้ในแบบต่างๆ	๑๐๘
ตารางที่ ๓๔	ลายกระจังแบบต่างๆ	๑๐๙
ตารางที่ ๓๕	ลายขีดแบบต่างๆ	๑๐๙

บทที่ ๑

บทนำ

๑. ความเป็นมาของปัญหาในการวิจัย

เขียนหมากอีสาน หรือ ขันหมาก ถือเป็นผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน ที่ใช้ในการรับรองแขกที่มาเยือน เป็นความงามแบบพื้นบ้านที่แสดงถึงความเรียบง่าย การใช้วัสดุในท้องถิ่นที่แสดงถึงภูมิปัญญาในการออกแบบ เครื่องใช้ โดยออกแบบให้มีช่องว่างที่สามารถบรรจุหมาก พลุ ปูน แก่นคูณ (ราชพฤกษ์) เปลือกสีเสียด ยาเส้นนวด (สีผึ้ง) และมีคตะนาก (กรรไกรหนีบหมาก) ซึ่งการกินหมากหรือเคี้ยวหมากมีวิธีดังนี้คือ ฝานหมากและเปลือกสีเสียดบางๆ สับแก่นคูณหั่นเป็นชิ้นเล็กๆ เคี้ยวจนละเอียด แล้วเคี้ยวใบพลูที่ทำปูนม้วนเป็นรูปกรวยเรียกว่าพันพลู เมื่อพลูละเอียด จึงกลืนยาเส้นเป็นก้อนกลมรูปฟันและนวดริมฝีปาก เรียกว่าสีนวดหรือสีปาก บ้วนน้ำหมากทิ้งเป็นระยะจนสีจาง จึงคายขานหมากทิ้ง

เขียนหมากเป็นทั้งงานหัตถกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในวัฒนธรรมอีสาน นอกจากหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับประโยชน์ในชีวิตประจำวันแล้ว เขียนหมากยังสะท้อนถึงการสื่อความหมายในทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งรูปทรงและลวดลาย อันมีอัตลักษณ์ที่แตกต่างไปจากทางภูมิภาคอื่น ๆ ด้วยรูปทรงที่เป็นมีลักษณะเป็นกลองไม้ จัตุรัส ไม่มีฝาปิดด้านบน ขนาดกว้างยาวสูงประมาณ ๒๐-๓๐ เซนติเมตร วัสดุใช้ไม้แผ่นเรียบหนาประมาณ ๐.๕-๑.๕ เซนติเมตร มีลวดลายประดับด้านบนเป็นลายเรขาคณิตเหมือนเครื่องจักสานหรือเหมือนลายผ้าทอ บางชิ้นมีการแกะลายพร้อมระบายสี บางชิ้นไม่ทาสี ส่วนด้านล่างมักออกแบบเป็นลักษณะขาหรือฐาน ซึ่งมีรูปแบบหลากหลาย และมีความคล้ายคลึงกับตู้พระธรรม คล้ายกับรังผึ้งที่ประดับอยู่ใต้จั่ว (สีหน้า) ในโบสถ์ (สิม) และคล้ายกับแอมซัน (ฐานของสิม และธาตุอีสาน)

ประเพณีกินหมากและการใช้เขียนหมากในสังคมชนบทอีสานที่กำลังจะสูญหายไปจากสังคมเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงค่านิยมว่าการกินหมากเป็นสิ่งที่ล้าสมัย และทำลายสุขภาพฟัน อีกทั้งการใช้เขียนหมากในปัจจุบันก็ถูกกระแสเทคโนโลยีเปลี่ยนรูปแบบการดำรงชีวิตให้คนหันมาใช้เครื่องใช้ที่ผลิตในระบบอุตสาหกรรม จำพวกพลาสติกมากขึ้น เนื่องจากราคาถูก หาง่าย ทำให้การผลิตเขียนหมากอีสานนั้นสูญหายไปแล้วในยุคปัจจุบัน เหลือเพียงในชนบทห่างไกลที่พ่อแม่แม่เฒ่ายังใช้อยู่บ้าง และอยู่ในครอบครองของนักสะสมของเก่าผู้ให้ความสำคัญกับศิลปวัตถุที่นับวันจะทรงคุณค่ายิ่งๆ ขึ้นไป

หากแต่ว่ายังขาดการศึกษาที่เป็นรูปธรรมเพื่อศึกษาวิเคราะห์ถึงรูปแบบที่หลากหลายของเขียนหมากอีสาน ทั้งรูปทรง ลวดลาย เพื่อนำเอามาปรับประยุกต์ใช้ในการออกแบบเพื่อเป็นผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมเชิงพาณิชย์ที่สามารถเป็นแนวทางในการผลิตได้ทั้งในรูปแบบหัตถศิลป์ และระบบอุตสาหกรรม อันจะเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาส่วนหนึ่งของคนอีสานให้แผ่ขยายอย่างยั่งยืนต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๒.๑ เพื่อสืบสานภูมิปัญญาชาวบ้าน ในด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์เขียนหมากอีสานที่กำลังสูญหายไปในปัจจุบัน
- ๒.๒ เพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบเขียนหมากอีสาน
- ๒.๓ เพื่อศึกษากระบวนการคิดการออกแบบของช่างผู้ทำเขียนหมากอีสาน
- ๒.๔ เพื่อศึกษากระบวนการผลิตเขียนหมาก
- ๒.๕ เพื่อหาแนวทางในการประยุกต์ใช้รูปทรงและลวดลายเขียนหมากอีสานให้เกิดเป็นผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมสืบต่อไป

๓. คำถามหลักในการวิจัย

- ๓.๑ ศึกษาประวัติความเป็นมาในการใช้เขียนหมากของคนอีสาน
- ๓.๒ ศึกษาการเชื่อมโยงรูปแบบของลวดลายเขียนหมากกับงานศิลปหัตถกรรมแขนงอื่น เช่น ลายผ้า หรือลวดลายในจิตรกรรมฝาผนัง สถาปัตยกรรม และผลิตภัณฑ์พื้นบ้านอีสาน
- ๓.๓ ศึกษาประเภทของรูปทรงและลวดลายแบบต่าง ๆ ของเขียนหมากอีสาน
- ๓.๔ ศึกษาหาความหมายนัยยะที่แฝงอยู่ในเขียนหมากอีสาน

๔. ระเบียบวิธีวิจัย

- ๔.๑ ระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ วิจัยเพื่อสร้างสรรค์ผลงานศิลปะและการออกแบบโดยรวมเอกสารสำรวจเขียนหมากอีสาน แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ หา รูปแบบและแนวทางการผลิตที่เหมาะสม
- ๔.๒ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
 - การทบทวนวรรณกรรม งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - การสัมภาษณ์ ช่าง ศิลปินพื้นบ้าน เจ้าอาวาส ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ฯลฯ
 - การสำรวจ บันทึกภาพถ่าย
- ๔.๓ กลุ่มตัวอย่าง
 - เขียนหมากอีสาน รวมประมาณ 100 ตัวอย่าง
 - ด้านแหล่งข้อมูลทางผู้ใช้เขียนหมากอีสาน บุคคลที่เกี่ยวข้อง
 - ด้านแหล่งศิลปหัตถกรรมในพื้นที่
- ๔.๔ วิธีวิเคราะห์ข้อมูล

เชิงคุณภาพโดยการ จัดหมวดหมู่ ทางด้านศิลปกรรม และวิธีการสร้างสรรค์ตามทฤษฎีทางด้านศิลปะ และการออกแบบ เช่น กลุ่มสี ลวดลาย วัสดุ วิธีการผลิต เครื่องมือ ประโยชน์ใช้สอย

๕. ขอบเขตการวิจัย

๕.๑ ทำการวิจัยภายในอีสานตอนกลาง ๔ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดขอนแก่น, จังหวัดมหาสารคาม, จังหวัดกาฬสินธุ์ และจังหวัดร้อยเอ็ด

๕.๒ ทำการวิเคราะห์ตัวอย่างเชิงนหมาก โดยการถ่ายภาพ จำนวน ๑๐๐ ตัว และวิเคราะห์จำแนก แยกแยะแบ่งประเภทของรูปทรงและลวดลายเป็นหมวดหมู่

๕.๓ ออกแบบต้นแบบผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม จากการประยุกต์ความรู้จากเขียนนหมากจำนวน ๑๐ แบบ ที่เหมาะสมกับท้องตลาดในปัจจุบัน พร้อมสรุปกระบวนการผลิต

๖. นิยามศัพท์เฉพาะ

๖.๑ เขียนนหมาก หมายถึง ภาพนหะใส่อุปกรณ์การกินนหมาก ในอีสานมักเรียกว่า “ขันนหมาก” มีรูปทรงที่เป็นมีลักษณะเป็นกล่อง ไม่มีฝาปิดด้านบน ขนาดกว้างยาวสูงประมาณ ๒๐-๓๐ เซนติเมตร วัสดุใช้ไม้แผ่นเรียบหนาประมาณ ๐.๕-๑.๕ เซนติเมตร มีลวดลายประดับทั้งด้านบนและล่าง เป็นลายเรขาคณิตเหมือนเครื่องจักสานหรือเหมือนลายผ้าทอ บางชิ้นมีการแกะลายพร้อมระบายสี บางชิ้นไม่ทาสี ส่วนด้านล่างมักออกแบบเป็นลักษณะขาหรือฐาน ซึ่งมีรูปแบบหลากหลาย

๖.๒ อีสานตอนกลาง หมายถึง บริเวณตอนกลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งประกอบไปด้วย จังหวัดขอนแก่น, จังหวัดมหาสารคาม, จังหวัดกาฬสินธุ์ และจังหวัดร้อยเอ็ด

๖.๓ การออกแบบผลิตภัณฑ์ หมายถึง การคิดสร้างสรรค์ และวางแผน ในการผลิตวัตถุเครื่องประดับ เครื่องใช้จากความต้องการของมนุษย์ ภูมิปัญญาในการเลือกใช้วัสดุ และกรรมวิธีการผลิต

๖.๔ ผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม หมายถึง ข้าวของเครื่องใช้ เครื่องประดับตกแต่ง ในวิถีชีวิต ซึ่งเกิดจากความเชื่อ และประเพณี วัสดุ และภูมิปัญญาทางงานฝีมือที่แตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่น

๗. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ได้ข้อมูลทีลิกซึ่ง และสามารถแบ่งประเภทของรูปทรง ลวดลาย เขียนนหมากในอีสานตอนกลางที่เป็นฝีมือช่างชาวบ้านแท้ ๆ ได้สืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้านที่กำลังจะสูญหายไป

๗.๑ แยกแยะแบ่งประเภทของรูปทรงและลวดลายเป็นหมวดหมู่ โดยการถ่ายภาพ วาดภาพเขียนแบบถอดแบบจากตัวอย่างเขียนนหมาก จำนวน ๑๐๐ ชิ้น

๗.๒ ออกแบบต้นแบบผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมจากการประยุกต์ความรู้จากเขียนนหมากจำนวน ๑๐ แบบ พร้อมสรุปกระบวนการผลิตเพื่อเป็นแนวทางให้กับชุมชนผู้ผลิตหัตถกรรมพื้นบ้านไว้เป็นแนวทางการผลิตต่อไป

บทที่ ๒

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง เขียนหมากอีสานและการประยุกต์ใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม : กรณีศึกษาในอีสานตอนกลาง จำเป็นต้องมีการทบทวนวรรณกรรม ดังต่อไปนี้

๑. วัฒนธรรมการกินหมาก
๒. เขียนหมากอีสาน
๓. การออกแบบผลิตภัณฑ์
๔. ผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม

๑. วัฒนธรรมการกินหมาก

๑.๑ หลักฐานทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการกินหมาก

หลักฐานทางโบราณคดีได้พบเมล็ดพืชจำพวกหมาก ในการขุดค้นที่ถ้ำผี จังหวัดแม่ฮ่องสอน อายุราว ๘,๓๕๐-๑๐,๔๔๐ ปีมาแล้ว (ชิน อยู่ดี, ๒๕๑๒:๑๘)

พระยาอนุমানราชชน (๒๕๐๗, ๑๔๕) มีความเห็นว่าบ่อเกิดของการกินหมากน่าจะมาจากอินเดียตอนใต้ เรียกการกินหมากพลูว่า “เบฏฐิพ” ซึ่งน่าจะเป็นที่มาของคำว่า Betel ในภาษาฝรั่งที่แปลว่า หมากพลู ส่วนภาษาสันสกฤตเรียกพลูว่า “ตามพูลิ” เรียกหมากว่า “ปุล” ลังกาเรียกพลูว่า “ตามพุละ” เรียกหมากว่า “ปุลค” ในภาษาฮินดูเรียกหมากพลูว่า “ปานสุปรี” แปลว่าบันเทิงใจ

พยุง วงษ์น้อย (๒๕๒๕, ๖-๗) กล่าวว่าผู้ที่นำเอาการกินหมากเข้ามาเผยแพร่ในเอเชียนั้นคงจะเป็นพ่อค้าและผู้อพยพถิ่นฐานชาวอินเดียที่นิยมการกินหมาก ได้เดินทางเข้ามาติดต่อกับชาวพื้นเมือง และ พระพรหมณ์ นักบวช ที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนา ก็อาจนำเอามาเผยแพร่ด้วยเช่นกัน สังเกตจากการที่หมากพลูมักเข้าไปเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางศาสนา และพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต เช่น งานแต่งงาน งานศพ

สุทธิณี ยาวประภาย เสดเตน (๒๕๒๗, ๕๗-๖๐) ผู้แปลเอกสารของ ไคแอน แอล อูมโมโต กล่าวว่า ตามหลักฐานทางพฤกษศาสตร์แสดงให้เห็นว่าต้นกำเนิดของหมากอยู่ในแถบมาเลเซีย ในฟิลิปปินส์มีผู้พบเปลือกหอยบรรจุปูนกินกับหมากที่ถ้ำยูคอง อายุราว ๔,๕๐๐ ปี และในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ วัฒนธรรม

การกินหมากแพร่กระจายไปทั่วภูมิภาคสังเกตได้จากการค้าหมาก ชาวส่งหมากเป็นสินค้าออกให้กับจีนเป็นเวลากว่า ๗๐๐ ปี ไทยเก็บภาษีการทอغةียวในรูปหมากแห้ง ปัจจุบันพ่อค้าลึงคโปร้นำเข้าหมากจากอินโดนีเซียเป็นส่วนใหญ่ ขณะที่อินเดียซึ่งเคยนำเข้าหมากจากต่างประเทศ เริ่มส่งออกหมากให้กับเนปาลและตะวันออกกลางแล้ว

๑.๒ ตำนานเกี่ยวกับการกินหมาก

แน่งน้อย ปัญจพรรค (๒๕๓๔,๑๓๐) กล่าวถึงนิทานโบราณของเวียดนามไว้ว่า มีชายหนุ่มสองพี่น้องได้ถูกขุนนางใจดีรับเลี้ยงไว้ แล้วท่านได้ยกลูกสาวให้กับพี่ชายทำให้น้องชายผู้แอบหลงรักสาวผู้นั้น เสียใจหนีเตลิดไปนั่งร้องไห้อยูริมทะเลจนสิ้นใจ กลายเป็นหินสีขาว ชายผู้พี่รู้ก็เศร้าโศกเสียใจจนตายไปอีกคนหนึ่ง กลายเป็นต้นหมาก ส่วนหญิงสาวพอมารู้อีกก็เสียใจจนตาย กลายเป็นเถาพุ่มพันอยู่กับต้นหมาก ต่อมาอีกหลายปีพระเจ้าสูงเวืองกษัตริย์สมัยนั้นได้ทราบเรื่องราวจึงเกิดความซาบซึ้งใจ สั่งให้ปลูกต้นหมากต้นพลูไว้ทุกที่เพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งความรักและเอาหมากพลูเข้าพิธีแต่งงานเรื่อยมา

สุทธินิ ยาวประภาย เคสเดน (๒๕๒๖,๕๕) กล่าวถึงนิทานพื้นบ้านของฟิลิปปินส์ว่า มียักษ์ตนหนึ่งถูกเชลยผู้กำลังเลี้ยวหมากหลอกโดยคายหมากใส่คอยักษ์ ยักษ์ตกใจร้องไห้จ้าจนเกิดเป็นทะเลสาบสีแดง เชลยได้ที่จึงฆ่ายักษ์นั้นเสีย แสดงถึงเรื่องธรรมชาติของหมาก โดยมีหมากเป็นสัญลักษณ์แห่งชัยชนะ

ภาพที่ ๑ วัฒนธรรมการกินหมากของชาวอินเดีย และ คนขายหมากของฟิลิปปินส์
(ที่มา : ignca.nic.in/asp/showbig.asp?projid=rar11 และ <http://www.le-betel.com>)

ตารางที่ ๑ เขียนหมากจากประเทศต่างๆ

เขียนหมากสุมาตรา

ที่มา : <http://www.murnis.com/index.htm>

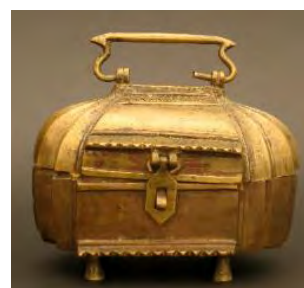
เขียนหมากฟิลิปปินส์

ที่มา : <http://www.lasieexotique.com/index.html>

เขียนหมากมาเลเซีย

ที่มา : <http://www.le-betel.com/>

เขียนหมากอินเดีย

ที่มา : [http:// Michael Backman Ltd - Betel Antiques.htm](http://Michael Backman Ltd - Betel Antiques.htm)

เขียนหมากลาว

ที่มา : Bloggang_com travelaround.htm

เขียนหมากพม่า

ที่มา : Bloggang_com travelaround.htm

๑.๓ ความเชื่อเชิงพิธีกรรมเกี่ยวกับการกินหมาก

แนนน้อย ปัญจพรรค (๒๕๓๔,๑๒๘) กล่าวว่าที่เนปาล มีเคล็ดสำหรับหญิงที่จะแต่งงานว่า ต้องทำพิธีแต่งงานกับต้นหมากที่มีลูกเสียก่อนแล้วค่อยแต่งงานกับคนทีหลัง ถ้าคนที่เป็นสามีจริงตาย สามีต้นหมากยังอยู่ก็ไม่ถือว่าเป็นหม้าย หรือถ้าแต่งงานแล้วต้องการหย่ากัน สามีก็เพียงเอาหมากสองลูกวางไว้ใต้หมอนของภรรยา ต้นมาก็รู้เรื่อง

สุทธิณี ยาวประภาส เคนเตน (๒๕๒๗,๕๘-๕๙) กล่าวว่าเชียนหมากมีบทบาทสำคัญในประเพณีร่วมหอลงโรงของคนมาเลย์ ด้วยการที่ครอบครัวของฝ่ายชายนำชุดเชียนหมากไปบ้านฝ่ายหญิง หากฝ่ายหญิงยอมรับเชียนหมากก็เป็นการตอบตกลง พิธีหมั้นเรียกว่า “เมมินัง” มาจากคำว่า “ป็นัง” แปลว่าลูกหมาก สาวๆ ที่พร้อมจะแต่งงานเรียกว่า “สิเหร่” แปลว่าใบหมาก ลูกหมากใช้ประดับประดาเวทีแต่งงาน และคู่บ่าวสาวต้องเคี้ยวหมากเพื่อปัดรังควาน นอกจากนี้เชียนหมากยังเป็นสัญลักษณ์ของพันธสัญญาในพิธีแต่งงาน และเปรียบเสมือนคนดูแลห้องหอ หากเจ้าบ่าวทำเชียนหมากเลอะเทอะ เจ้าสาวจะเศร้าสลดเพราะนั่นเป็นสัญญาณบ่งบอกว่าเจ้าบ่าวขี้ใจในความบริสุทธิ์ของเจ้าสาว

แฮโรลด์ คอนกลิน นักมานุษยวิทยาผู้ทำวิจัยในฟิลิปปินส์ เขียนเรื่องราวเกี่ยวกับชนเผ่าฮานู “ไว้ว่าชนเผ่านี้ จะสนทนาเฉพาะเมื่อมีการเคี้ยวหมากเท่านั้น หากไม่ต้องการพูดคุยก็จะรีบกินหมากให้หมดโดยเร็ว

ในพม่าเครื่องหมากที่ให้แขกผู้มาเยือนกินจะเป็นสิ่งบอกสถานะทางสังคมของคนผู้นั้น ราชสำนักของพม่ามีประเพณีพิเศษอย่างหนึ่ง คือ พระราชินีจะพระราชทานหมากที่พระนางเคี้ยวแล้วให้กับพระราชบริพารที่ทรงโปรดปรานเป็นพิเศษ

๑.๔ การกินหมากในสังคมไทย

สมัยลพบุรี (พุทธศตวรรษที่ ๑๖-๒๐) ได้มีการค้นพบเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งพบมากที่อีสาน โดยทำเป็นรูปสัตว์ต่างๆ และภายในเครื่องปั้นดินหลายชิ้น มีปูนสีขาวติดอยู่ภายใน จึงเชื่อว่าเป็นภาชนะใส่ปูนกินหมาก (พยุง วงษ์น้อย,๒๕๒๘:๘)

สมัยสุโขทัย พบศิลาจารึกที่พรรณนาถึงสภาพของเมืองสุโขทัยหลายหลัก เช่นว่า “เมืองสุโขทัยนี้ดี จิ่งชม สร้างป่าหมาก ป่าพลู ท่วมเมืองนี้ทุกแห่ง” (กรมศิลปากร,๒๕๒๗:๑๒) ในวรรณคดีไตรภูมิพระร่วงสมัยนั้นมีคำกล่าวว่า “...แล้วนางจิ่งแต่งจ้งหัน และข้าวยาสุ อีกทั้งสรรพอาหาร และหมากพลู แก่พระสงฆ์ทั้งหลาย...” แสดงว่ามีการกินหมากพลูอย่างแน่นอนในสมัยนั้น

ภาพที่ ๒ วัฒนธรรมหมากในไทย
(ที่มา : DAWN F. ROONEY : 1993 , p.16)

สมัยอยุธยา ในพงศาวดารตอนหนึ่งกล่าวว่า ในศักราช ๘๕๐ (พ.ศ.๒๐๗๑) พระยาแม่อยู่หัวท้าวศรีสุดาจันทร์ เมื่อทอดพระเนตรเห็นพันบุตรีศรีเทพ แล้วเกิดความรัก จึงส่งสาวใช้ให้เอาเมียงมหาก ห่อผ้าเช็ดหน้าไปพระราชทานพันบุตรีศรีเทพ” (กรมศิลปากร, ๒๕๑๑:๑๕๕)

Nicolas Gervaise พนักในไทยสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ได้บันทึกไว้ว่า “ถ้าไม่กินข้าว ก็ขอให้ได้กินหมากก็แล้วกัน” แสดงว่าคนไทยสมัยนั้น โดยเฉพาะในกรุงศรีอยุธยา กินหมากและติดหมากกันมาก ผู้คนทุกระดับชั้นตั้งแต่สามัญชนขึ้นไปจนถึงพระมหากษัตริย์ ล้วนแต่กินหมากจนคิดเป็นนิสัยทั้งสิ้น อย่างในกฎมนเฑียรบาล สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ระบุว่าเครื่องอุปโภค บริโภคสำหรับเจ้านายชั้นสูง ระดับพระราชโอรส พระเจ้าลูกเธอ ที่เกี่ยวกับหมากพลูนั้น ให้เรียกว่า “เมียงหมากเสวย” และเรียก พานหมากเสวย หลักฐานอีกประการหนึ่ง พระมหากษัตริย์ได้สร้างเครื่องใช้ที่ใส่หมากพลู พระราชทานแก่พระบรมวงศานุวงศ์ ขุนนาง ที่ทำคุณความดีความชอบ พร้อมสิ่งของอื่นๆ ซึ่งใช้เป็นเครื่องประกอบยศที่สำคัญจะแตกต่างกันไปตามยศศักดิ์ ตำแหน่งของแต่ละคน (พยุง วงษ์น้อย, ๒๕๒๕:๑๕-๑๕)

สมัยรัตนโกสินทร์ การกินหมากยังคงเป็นวัฒนธรรมที่ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาโดยตลอด และยิ่งทวีความเข้มข้นขึ้น คนไทยสมัยนี้ถือเอาการกินหมากเป็นธรรมเนียมของทุกครัวเรือน เจ้าพระยาภาสกรวงศ์ พระยาลี้สงวนในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้กล่าวไว้ว่า “...ถ้าจะเทียบดูแล้วชาวเราผู้ที่ไม่เคี้ยวหมาก หมิ่นคนจะมีสักคนหนึ่ง” “หมากที่สำรวจ การทำสวน ช่วง พ.ศ.๒๔๒๕-๒๔๒๖ มีรวม ๓,๖๔๔,๕๒๕ ตัน และยังเพาะปลูกใหม่เสมอแต่ยังไม่พอใช้ในประเทศ ต้องส่งหมากมาจากต่างประเทศ คือส่งมาจากปีนัง หรือเกาะหมาก ปีหนึ่งปริมาณหนึ่งหมื่นหาบ” (เจ้าพระยาภาสกรวงศ์, ๒๔๗๐:๘-๑๐)

ขวัญใจ เอมใจ (๒๕๓๗, ๕๕) กล่าวว่าในสมัยโบราณมีความนิยมให้มีฟันดำจากงมับทอฐานบทหนึ่งว่า “ขอให้ฟันดำเหมือนลูกหว้า ขอให้ปัญญาเหมือนพระมหอสถ” หรือคำกล่าวที่ว่า “หมานะซี ที่มีฟันขาว”

ความนิยมในการกินหมากได้หยุดชะงักลงในสมัย จอมพล ป.พิบูลสงคราม ซึ่งมีนโยบายปฏิวัติวัฒนธรรมเพื่อให้ประเทศไทยเป็นอารยะประเทศ เป็นที่ยอมรับของชาวโลก รัฐบาลจึงสั่งให้ประชาชนเลิกประเพณีกินหมาก จาก “คำแนะนำของสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ เรื่องโทษของการกินหมาก” เมื่อ ๑ ก.พ. ๒๔๘๖ โดยกรมโคสนาการ ประมวลวัฒนธรรมแห่งชาติ กล่าวว่าคนกินหมากเป็นคนเถื่อน ดูเหมือนคนสัตว์สดๆ ติดเลือดแดงที่ปาก ในการกินหมากต้องเคี้ยวเอื้องเหมือนควายอยู่เสมอ ทำให้ปากเหม็น ฟันเขยิบเสียวระบิบ หน้ากร้านแก่เกินอายุ เป็นโรครำมะนาด ปลายประสาทลิ้นชา เป็นโรคเบื่ออาหาร เป็นโรคท้องร่วง อาจเป็นมะเร็งได้ง่าย ชาติไปหย่อน และทำให้สถานที่ต่างๆ ของบ้านเมืองขาดความสวยงาม เพราะนักหมากชอบบ้วนและเอะ

กระทรวงมหาดไทย จึงออกคำสั่งห้ามประชาชนที่กินหมากเข้าไปติดต่อในสถานที่ราชการ ทัวไป และกระทรวงยังมีหนังสือถึงจังหวัดทุกจังหวัดให้กวาดล้างเรื่องคนกินหมาก ห้ามขายพลูในตลาด ห้ามปลูกต้นพลู และทำสวนพลู ตลอดจนให้ตัดต้นพลูให้หมดสิ้น ป้องกันไม่ให้คนไทยต้องตกเป็นทาสของหมากพลูอีกต่อไป จึงไม่นิยมเคี้ยวหมากพลูอย่างแต่ก่อน

ต่อมาภายหลังสมัย จอมพล ป.พิบูลสงคราม รัฐบาลให้กินหมากได้เหมือนเดิม แต่จำนวนคนกินหมากก็ลดน้อยลง เพราะมีคนเลิกกินไปเลยส่วนหนึ่ง ประกอบกับวัฒนธรรมตะวันตกที่เข้ามามีอิทธิพลต่อคนบางกลุ่มของสังคม และในสมัยหลังๆ นี้ไม่นิยมฟันดำกันแล้ว โดยหันไปนิยมฟันขาวแบบชาติตะวันตก จึงมีการขัดฟัน และคนที่ขัดฟันแล้วก็ไม่อยากหวนมากินหมากอีก ในปัจจุบันผู้ที่ยังกินหมากหรือเคี้ยวหมากนั้น ส่วนใหญ่จะเป็น

ผู้สูงอายุ หรืออยู่ในวัยกลางคน หรืออยู่ในชนบทห่างไกลจากสังคมเมืองที่ได้รับวัฒนธรรมใหม่ๆ (พยุง วงษ์น้อย ,๒๕๒๕:๒๒-๒๓)

พานพระศรี

พานหมากเสวย

ภาพที่ ๓ พานหมากสำหรับเจ้านายชั้นสูงของไทย

(ที่มา : Bloggang_com travelaround.htm)

ในปัจจุบันประชากร หลายๆล้านคน ทั้งคนชราหรือแม่กระทั่งวัยรุ่นใน บางประเทศ เช่นในประเทศไทย อินเดีย ปากีสถาน ใต้หวัน มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ ศรีลังกา ชาวบังกลาเทศ และกัมพูชา เป็นต้น ยังมีพฤติกรรมในการเคี้ยวหมากพลู โดยเฉพาะคน ในทางเอเชียใต้ และคนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การเคี้ยวหมากพลูเป็น ที่นิยมเป็นอย่างมากทีเดียว ประเทศไทยก็เช่นเดียว ดังจะเห็นได้จาก คนสูงอายุตามชนบท ซึ่งเป็นภาพปกติและวิถีชีวิตของคนสูงอายุอยู่ทั่วไป แต่พบน้อยในวัยรุ่นและวัยทำงาน ในทำนองเดียวกัน ในประเทศใต้หวัน ถือว่าประชากรที่เคี้ยวหมากพลู มีอัตรา การเคี้ยวหมากเป็นจำนวนมาก และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น จากรายงาน ตั้งแต่ในปี ค.ศ. 1970 โดยเฉพาะเป็นที่นิยมของวัยรุ่นใต้หวันตามเขตตัวเมือง และ มีแนวโน้มเพิ่มขยายไปสู่ชานเมือง นักวิจัยทาง การแพทย์เชื่อว่า มีแนวโน้มการเคี้ยวหมากพลูจะเพิ่มขึ้นและแพร่ขยายอย่างมากไปสู่วัยรุ่น ในประเทศอินเดีย พบว่า วัยรุ่นใน ประเทศอินเดีย คล้ายกับในประเทศไทยใต้หวัน ซึ่งมีการเคี้ยวหมากและเป็นที่ยอมรับ พบว่าหนึ่งในสาม

ของเด็กและวัยรุ่น ซึ่งรัฐบาลอินเดียได้เริ่มมีคำสั่งห้ามการผลิตและขายผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับหมากพลูในประเทศแล้ว
(ที่มา : <http://www.vcharkarn.com> โดย Nattawut)

๑.๕ การกินหมากและเครื่องใช้เกี่ยวกับหมาก

ที่มาของคำว่า เขียน นี้ มีข้อสันนิษฐานทางหนึ่ง คือคำว่า เขียน นั้นอาจจะกลายมาจากคำว่า เขียน ซึ่งเป็นภาษาของพวกไทใหญ่ ในล้านนา แปลว่า กลิ้ง ภาชนะที่กลิ้งจากไม้เป็นตลับ เป็นกระบอก ในทางภาคเหนือเรียกว่า เขียนหรือเครื่องเขียน เมื่อไทยทางใต้รับเอารูปแบบเครื่องใช้ที่ต้องกลิ้ง โดยเฉพาะพวกตลับของทางภาคเหนือมาใช้จึงเรียกเพี้ยนไปเป็นเขียน ข้อสันนิษฐานนี้เป็นของรองศาสตราจารย์ จุลทรศน์ พยาฆรานนท์ อย่างไรก็ตาม แม้จะไม่ทราบที่มาหรือต้นเค้าของเรื่องหมากที่แน่ชัด แต่คำว่าเขียนหมากก็ได้กลายมาเป็นคำที่ใช้เรียก ภาชนะใส่หมากพลู ที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในเวลาต่อมาและเรียกกันติดปาก จนดูเหมือนว่าคนจะรู้จักเขียนหมากมากกว่าขันหมาก พานหมากที่ใช้กันมาแต่เดิมเมื่อเรียกภาชนะที่ใส่หมากจัดเป็นชุดไม่ว่าภาชนะที่ใช้ใส่จะเป็นถาด ตะกร้า กระเช้า กระบาย กระบะ หรือมีรูปร่างแปลกออกไป ก็มักเรียกรวมๆ กันว่า เขียนหมาก ทั้งสิ้น (ปริวิตา ป้อมสุข ๒๕๔๖ : ๓๒-๓๓)

๑.๕.๑ การกินหมากเคี้ยวหมาก

เมื่อเริ่มต้นกินหมากก็หยิบใบพลูออกมาเด็ดก้าน ใช้มีดบางเจียนขอบใบด้านหนึ่งออกเล็กน้อยพอให้จับได้สวย ป้ายปูนด้วยไม้ค้ำกปูนลงกลางใบมากหรือน้อยตามใจชอบ แล้วจิบม้วนเป็นแท่งรูปกรวยทรงสูงเพียวพลูที่จิบดีแล้วจะเรียวแน่น

กัดกินพลูทีละน้อย ๆ จนหมดทั้งจิบ ตามด้วยหมากที่เจียนไว้แล้ว เคี้ยวไปเรื่อย ๆ ดึงยาเส้นคลึงเป็นก้อนเล็ก ๆ ฎไปตามฟัน ชาวบ้านส่วนมากเอายาเส้นที่ฎแล้วจุกไว้ที่มุมปากตอนบน แต่ชาววังฎแล้วทิ้งทิ้งเลย

การเจียนหมากคือใช้มีดบางผ่าหมากออกเป็น ๑/๔ ใช้คมมีดแตะลอกเปลือกเขียวชั้นนอกจากตอนกลางขึ้นไปทางหัว แล้วเจียนเปลือกสีน้ำตาล ๆ ลอกขึ้นทางหัวอย่าให้ขาด ตัดเนื้อส่วนนั้นลงไปจนถึงเมล็ด หมากคำหนึ่งที่ได้นี้จะมีทั้งเปลือกนอกสีน้ำตาล ๆ มีเนื้อตอนหัวสีขาวและเมล็ดสีแดง เปลือกหมากที่เหลือไม่ทิ้ง หั่นครึ่งใช้ฎฟันตอนเล็กกินแล้ว สะอาดคินัก ปูนแดงที่ป้ายนั้น มักผสมสีเสียดปนลงในเต้าเพื่อกันปูนกัดปาก

ต้องไม่ลืมกระโถนไว้ข้าง ๆ ตัวพร้อมกับผ้าเช็ดปาก หมากคำหนึ่ง ๆ เคี้ยวแล้วบ้วนอยู่ได้นานกว่าจะจืดคนที่ติดหมากมาก ๆ ต้องกินหมากแทบคำต่อคำ หมากพลูที่กินเข้าไปนั้นทำให้ริมฝีปากแตกแห้ง สีผึ้งจึงเป็นสิ่งที่ขาดมิได้ นอกจากและกันปากแตกแล้วยังช่วยให้น้ำหมากไม่จับติดริมฝีปากแน่นมากบ้วนออกง่าย (แน่นน้อย ปัญจพรศักดิ์ ๒๕๓๔:๑๓๓-๑๓๔)

ภาพที่ ๔ ส่วนประกอบต่างๆ ของการกินหมากของไทยในปัจจุบัน
(ที่มา : school.obec.go.th/.../kruya/view.php?topic=72)

(ที่มา : <http://rooneyarchive.net/index.html> และ www.cpamedia.com/history/betel_chewing/)

ภาพที่ ๕ กระบวนการทำหมาก
(ที่มา : <http://www.vcharkarn.com>)

๑.๕.๒ หมากรและเครื่องปรุง

หมากร (*Areca catechu*) หรือที่เรียกทั่วไปว่า "หมากร" (พืชที่เรียกว่า "หมากร" นั้น มีด้วยกันหลายชนิด นักพฤกษศาสตร์จึงเรียกหมากรที่ใช้กินกับใบพลูว่า "หมากร") เป็นพืชจำพวกปาล์ม เป็นชนิดหนึ่งในสกุล *Areaceae* นับว่ามีความสำคัญมากทั้งในด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรมในหลายท้องถิ่น ในทวีปเอเชีย รวมทั้งประเทศไทยด้วย ส่วนสำคัญของพืชชนิดนี้ คือ เมล็ด ซึ่งมีสารจำพวก แอลคาลอยด์ (alkaloid) อันประกอบด้วย **อารเคน** (arecaine) และ **อารโคลิน** (arecoline) นิยมนำมาเกี่ยวกับหมากรใบและใบพลู ซึ่งนับว่าเป็นสารเสพติดอย่างอ่อน หมากรพบได้ในหลายประเทศของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เอเชียใต้ แถบมหาสมุทรแปซิฟิกในบางส่วนที่เป็นเขตร้อน และบางส่วนของทวีปแอฟริกา (ที่มา : <http://th.wikipedia.org>) และใน อินเดีย พม่า ไทย เขมร ลาว จีนตอนใต้ หมากรมีลำต้นกลม เรียวสูงชะลูด ไม่มีกิ่ง เส้นผ่าศูนย์กลางลำต้นประมาณ ๑๕ เซนติเมตร ต้นที่เจริญเต็มที่สูงประมาณ ๒๐ เมตร โดยปกติหมากรต้นหนึ่ง ๆ มีลูกประจำ ๔ ทะลาย คือ ทะลายอ่อน เรียก "หมากรอ่อน" ทะลายดิบ เรียก "หมากรดิบ" ทะลายแก่ เรียก "หมากรหง" ทะลายสุก เรียก "หมากรสุก" ผลอ่อนและผลแก่มีเปลือกสีเขียว ผลสุกมีสีแดงบนแสด (สีหมากรสุก) เปลือกนุ่ม มีเมล็ดเดี่ยว ค่อนข้างกลม ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ ๒-๒.๕ เซนติเมตร (พวง วงษ์น้อย, ๒๕๒๕: ๒๔-๒๕)

แตงน้อย บัญจพรรค (๒๕๓๔, ๑๓๑) กล่าวว่าคำว่า "หมากร" เป็นคำไทยหมายถึงลูกไม้ สมัยสุโขทัยเรียกผลไม้ว่า "หมากร" นำหน้าเสมอ เช่น หมากรม่วง หมากรพร้าว แล้วเพี้ยนมาเป็น "มะ" ในภายหลัง

Areca catechu L.

ภาพที่ ๖ ผลหมากร

(ที่มา : <http://th.wikipedia.org>)

๑.๖ ความเชื่อด้านสุขภาพเกี่ยวกับการกินหมากร

ข้อดีของการกินหมากร

พวง วงษ์น้อย (๒๕๒๕, ๕๒-๕๓) กล่าวว่า

- สาร Tannin ในหมากร มีคุณสมบัติเพิ่มความคงทนให้กับสิ่งอื่นทำให้ฟันของคนกินหมากรแน่นไม่โยกคลอนง่าย

- หินปูนผสมกับยางหมากรกจะจับฟันเป็นคราบสีดำติดแน่น ทำให้ฟันไม่ค่อยผุ
 - สาร Chouvicall ในไบโพลีเมอร์ที่ฆ่าเชื้อโรคบางชนิดได้ ทำให้ลมหายใจมีกลิ่นหอม
- สุทธิณี ยาวประภาย เคนเตน (๒๕๒๗,๕๕-๖๐) กล่าวว่า
- หมากไม่ใช่ยาเสพติด เพียงแต่เป็นเครื่องกระตุ้นประสาทอ่อนๆ ไม่มีปฏิกิริยาใดๆ ที่เป็นพิษเป็นภัย
 - ลูกหมากมีธาตุฟอสฟอรัสในโตรเจน เรียกว่าเรโคลินซึ่งช่วยกำจัดพยาธิ และความดันโลหิตสูง
 - ชานหมากคลายอาการปวดศีรษะหรือปวดท้องของเด็ก
 - การเคี้ยวหมากทำให้ลมหายใจสะอาด เหงือกแข็งแรง ป้องกันฟันผุ
 - ช่วยลดกรดในกระเพาะอาหาร และลดอาการปวดท้อง
 - หมากทำให้อุณหภูมิในร่างกายอบอุ่นเวลาอากาศหนาวหรือชื้นแฉะ
 - หมากทำให้หายใจคล่องหลังเหนื่อจัด
 - การเคี้ยวหมากบ่อยๆ ทำให้ปากไม่แห้ง คลายความหิว
 - เป็นยาบำรุงกำลัง ทำให้สุขภาพดีมีอายุยืนยาว
- ประสาน สิงห์ทอง (๒๕๔๐:๕๒-๕๓) ผู้ศึกษาการเคี้ยวหมากในวิถีชีวิตชาวผู้ไทย อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร กล่าวว่า
- การมีฟันดำเป็นสิ่งที่ดี มีความสวยงาม เป็นที่ยอมรับของสังคม
 - สามารถทำให้ลดการสูบบุหรี่ลงได้
 - ทำให้เป็นคนขยันไม่มั่วเมาหาวนอน
 - เป็นน้ำมันดีอันพิเศษสำหรับการรักษาโรคของหมอเป่าน้ำมันดี
 - มีชีซานหมากจนเต็มขัน (แต่ไม่ล้น) เชื่อว่าจะทำให้ครอบครัวมีความสุข ไม่ค่อยอยากยากจน

ข้อเสียของการกินหมาก

พยุง วงษ์น้อย (๒๕๒๕,๕๓) กล่าวว่า

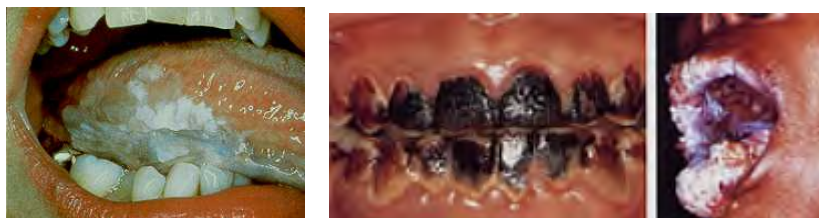
- พบว่าบางคนที่ฟันกัดปาก เป็นโรคที่เหงือกและริมฝีปากด้านใน
- ถ้าดูแลทำความสะอาดไม่ทั่วถึงเหงือกมักจะสกปรกเป็นโรคได้ง่าย
- บางคนถ้ากินไปนานๆ ประสาทลิ้นมักจะชา เนื่องจากสารที่เป็นด่างในปูน
- การบ้วนน้ำหมาก หรือคายชานหมากไม่เลือกที่มักจะทำให้บ้านเมืองสกปรก
- น้ำหมากและชานหมากที่เทรวมกันไว้อาจกลายเป็นแหล่งเพาะเชื้อโรคได้

หมาก-ไบโพลีเมอร์เกี่ยวข้องกับ มะเร็งในช่องปาก

(ที่มา : <http://www.vcharkarn.com> โดย Nattawut)

ในงานวิจัยช่วงสิบปีที่ผ่านมาหลักฐานยืนยันว่าการเคี้ยวหมากนำไปสู่การสาเหตุของการเกิดมะเร็งในช่องปากหลายๆชนิด ตามรายงานของ WHO กล่าวว่า จากข้อมูลเชิงสถิติ เกี่ยวกับผู้ป่วยที่เป็นมะเร็งในช่องปาก พบอัตราส่วนในประเทศทางตะวันออก โดยเฉพาะทางแถบเอเชียจะมีอัตราการเกิดโรคมะเร็งมากกว่าประเทศทาง

ตะวันตก และ มักเกิดในผู้ใหญ่ และคนสูงอายุ มากกว่าเด็กและวัยรุ่น ในประเทศปากีสถาน โดยเฉพาะประชากรในเมืองการจี จำนวนหนึ่งในสิบของประชากรในประเทศมีอาการของโรคมะเร็งช่องปาก และประชากรดังกล่าวมีรายงานมีการเคี้ยวหมากเป็นประจำ

ภาพที่ ๗ ผลที่เกิดขึ้นจากการกินหมาก

(ที่มา : <http://www.vcharkarn.com>)

๒. เชี่ยนหมากอีสาน

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ภาคอีสาน สันนิษฐานว่ามาจากภาษาเขมรที่เรียกว่า อีสาน อันหมายถึง ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ มีพื้นที่ประมาณ ๑๖๘,๑๓๘ ตารางกิโลเมตร จัดเป็นภาคที่มีพื้นที่ใหญ่ที่สุดในประเทศ ตามรายงานสถิติจำนวนประชากรของกรมการปกครองกระทรวงมหาดไทย เมื่อ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๔๑ ระบุว่า มีประชากรทั้งสิ้นประมาณ ๒๑ ล้านคน คิดเป็น ๓๔.๖๔ % ของคนในประเทศ (ธิดา สารธา , ๒๕๓๓ : ๒ -๕)

ลักษณะทางกายภาพแผ่นดินอีสาน ในมหายุคซีโนโซอิก เกิดการบีบตัวของเปลือกโลกทำให้เทือกเขาและแอ่ง ออกเป็นแอ่งที่ราบขนาดใหญ่ ๒ แอ่งที่ราบตอนล่าง ชื่อ “แอ่งโคราช” ครอบคลุมพื้นที่ ๓ ใน ๔ ส่วน และที่ราบตอนบนชื่อ “แอ่งสกลนคร” มี ๑๕ จังหวัด แบ่งเป็น ๓ เขต คือ อีสานตอนบน ๖ จังหวัด ได้แก่ เลย สกลนคร หนองคาย นครพนม อุดรธานี และหนองบัวลำภู อีสานตอนกลาง ๖ จังหวัด ได้แก่ กาฬสินธุ์ ขอนแก่น ชัยภูมิ มหาสารคาม ร้อยเอ็ด และมุกดาหาร อีสานตอนล่าง ๓ จังหวัด ได้แก่ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ ยโสธร อุบลราชธานี และอำนาจเจริญ (หอศิลป์วัฒนธรรม , ๒๕๔๔ : ๕ - ๑๐)

อีสานมีความเป็นมาอันยาวนานตั้งแต่สมัยยุคก่อนประวัติศาสตร์ จนได้รับอิทธิพลต่างๆ จากวัฒนธรรมเขมร ไทย-ลาว ก่อให้เกิดลักษณะศิลปวัฒนธรรมอันหลากหลาย และปรับใช้จนเป็นตัวของตัวเองโดยมีความโดดเด่นเป็นอย่างยิ่ง

ภาพที่ ๘ แผนที่ภาคอีสาน

การศึกษาเรื่องเขียนหมากอีสานพบว่ามิใช่ผู้รู้ได้ทำการเขียนบันทึกไว้อย่างหลากหลายพอสมควร ซึ่งมีมุมมองและรายละเอียดดังนี้

เขียนหมาก ซึ่งนิยมใช้กันในอดีตทางภาคอีสาน Dr. Howard Kaufman นักมานุษยวิทยาชาวตะวันตก กล่าวว่า เขียนหมากหรือกระบะหมากนี้เริ่มทำในสมัยรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยช่างไม้คนหนึ่ง ในหมู่บ้านเล็กๆ ในแถบจังหวัดมหาสารคาม แล้วค่อยๆ แพร่หลายออกไปในเขตต่างๆ ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยช่างไม้จะทำให้แก่ผู้ที่จ้างทำเพื่อจะนำไปมอบแก่คู่หมั้นของตน (ปริญา ป้อมสุข ๒๕๔๗ : ๓๖)

เขียนหมากอีสานนี้มีเรื่องเล่ามาแต่อดีตว่า ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ที่บ้านเล็กๆ แห่งหนึ่งที่จังหวัดมหาสารคาม มีครอบครัวชาวนาอยู่ครอบครัวหนึ่งซึ่งมีลูกชายและลูกสาว ลูกชายมีความพึงพอใจลูกสาวของหมอกกลางบ้านในละแวกนั้น เป็นประเพณีของชาวอีสานเมื่อผู้ชายต้องการจะสู่ขอหญิงเพื่อจะแต่งงานกันนั้น จะต้องเอาเขียนหมากให้กับพ่อแม่ของฝ่ายหญิง เขียนหมากที่จะให้นี้จะมีรูปลักษณะแตกต่างกันไปตามฐานะ คนมีเงินก็อาจให้เขียนหมากเงินคนพอมีฐานะก็จะให้เขียนหมากทองเหลือง ส่วนคนธรรมดาจะให้เขียนหมากไม้หรือจักสาน ซึ่งซื้อมาจากช่างไม้ชาวบ้านนั่นเอง ลูกชายของครอบครัวชาวนาดังกล่าวนี้เป็นคนมีฝีมือและนิสัยรักงานช่าง จึงทำเขียนหมากขึ้นเองเพื่อประสงค์จะเอาไปเป็นของกำนัลสู่ขอลูกสาวหมอกกลางบ้าน ดังกล่าว ลูกชายได้ทำเขียนหมากอย่างสวยงามจนสุดฝีมือ ใครได้เห็นก็ชมเชยจนเป็นที่เลื่องลือกันจนทั่วหมู่บ้าน จนความทราบถึงลูกสาวของหมอก ทำให้อยากเห็นเขียนหมากขึ้นมาเป็นอย่างมาก ในที่สุดลูกชายชาวนาก็ได้แต่งงานกับลูกสาวของหมอกสมความปรารถนา เรื่องนี้เป็นที่ประทับใจ แก่พวกหนุ่มๆ ในหมู่บ้านจนพากันทำตามอย่าง การทำเขียนหมากได้เป็นที่นิยมกันแพร่หลาย โดยเฉพาะบรรดาคนหนุ่มๆ ในหมู่บ้านชนบทแถบนั้น ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ เขียนหมากที่หนุ่มๆ ชาวบ้านทำขึ้นเพื่อที่จะให้แก่บรรดาสาวคนรักของตนหรือขายให้แก่ผู้ที่ต้องการหรือผู้ที่ไม่มีฝีมือที่จะทำขึ้นได้เอง ได้เปลี่ยนมือผู้ทำมาเป็นพระภิกษุซึ่งทำเขียนหมากเนื่องจากประสงค์ที่จะเอาไปให้กับชาวบ้านเป็นของตอบแทนแก่ผู้ที่มาทำบุญ ในเวลานั้นพระจึงมีบทบาทสำคัญในการทำเขียนหมาก ต่อมาการกินหมากไม่เป็นที่นิยมเนื่องจากทางราชการได้ห้ามกิน มีผลกระทบทำให้การทำเขียนหมากลดน้อยลง

โดยปริยายและสูญหายไปมากที่สุด เขียนหมากมีหลายรูปแบบ มีชนิดที่ทาสี ชนิดสีธรรมชาติ ชนิดที่มีลายแกะ
ด้านข้าง บ้างก็มีฝา เลื่อนปิดได้ ฯลฯ เป็นการทำให้สวยงามตามทัศนคติของตนเอง ซึ่งล้วนแต่เป็นงานฝีมือที่มี
ศิลปะทั้งสิ้น

(ที่มา : <http://www.kanchanapisek.or.th/kp6/BOOK13/chapter3/t13-3-11.htm>)

ภาพที่ ๕ หญิงอีสานกับการกินหมากในอดีต

(ที่มา : สุวิทย์ จิระมณี, ๒๕๔๕ หน้า ๑๐๓)

กนกวลี สุริยะธรรม กล่าวว่า เขียนหมากหรือขันหมากของภาคอีสาน เป็นเขียนหมากที่มี
เอกลักษณ์โดดเด่นแตกต่างจากภาคอื่นอย่างสิ้นเชิง ส่วนใหญ่มักจะทำจากไม้เป็นกระบะเป็นรูปสี่เหลี่ยม
ประกอบด้วยส่วนฐานหรือตีนและส่วนบนคือตัวหรือปาก ซึ่งแบ่งเป็นช่อง ๓-๔ ช่อง มีทั้งทรงสี่เหลี่ยมตรงและ
แบบปากผายตีนผาย เอวคอดคล้ายพาน

เขียนหมากอีสานมีความสำคัญมากกว่าการเป็นเครื่องใช้ในครัวเรือนทั่วไป เพราะเป็นสิ่งแสดงถึง
ความสามารถในเชิงช่าง ความคิดสร้างสรรค์ของชายชาวอีสานผู้ที่ประดิษฐ์เขียนหมากหรือขันหมากได้งดงามจะ
ได้รับการยกย่อง ทำนองเดียวกับหญิงที่มีฝีมือในการทอผ้า นอกจากนี้ขันหมากยังเป็นของที่ฝ่ายชายทำให้หญิงเป็น
ของขวัญส่วนตัวและไว้ต้อนรับแขกผู้มาเยือน

เขียนหมากของภาคอีสานนี้สามารถแบ่งได้เป็น ๒ แบบคือ

ทรงสี่เหลี่ยมตรง ส่วนฐานหรือตีนเขียนจะเล็กกว่าส่วนบนหรือปากเขียนเล็กน้อย ถ้าเป็นแบบฐานสูงเมื่อมองด้านข้างจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ส่วนแบบฐานเตี้ยเมื่อมองด้านข้างจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ส่วนบนหรือปากเขียนมักจะแบ่งเป็น ๓ ช่อง ช่องใหญ่ ๑ ช่อง และช่องเล็กอีก ๒ ช่อง ตัวไม้กั้นช่องมักจะทำให้นูนโค้งตรงกลางสูงขึ้นมาเหนือขอบปากเขียนเล็กน้อย บางท้องถิ่นจะทำหูหิ้วติดไว้ด้วย

ทรงสี่เหลี่ยมเอว ส่วนฐานหรือตีนเขียนจะสอบขึ้นไปติดกับส่วนบนหรือปากเขียนที่สอบแคบลงตอนล่าง ทำให้ปากและเชิงผายออกคล้ายกับพานสี่เหลี่ยม ส่วนที่สอบเข้าหรือที่เรียกว่าเอวนั้น บางครั้งจะนำไม้สามเหลี่ยมที่เรียกว่า กระดุกงู มาปิดตกแต่งสี่ด้านให้ดูเรียบร้อยสวยงาม เขียนหมากแบบนี้ส่วนบนมักจะแบ่งเป็น ๔ ช่อง โดยไม้กั้นช่องสูงเสมอขอบปากเขียน

นอกจากนี้ยังมีเขียนหมากแบบอื่นที่ใช้กันในภาคอีสาน เช่น เขียนหมากทรงกลมแบบภาคเหนือ ถาดหมาก เป็นต้น แต่เขียนหมากอีสานส่วนมากจะไม่มีเครื่องเขียนเหมือนภาคอื่นๆ เพราะจะจัดหมาก พลุและเครื่องปรุงใส่ไว้ในช่อง แต่ที่จะต้องมีและขาดไม่ได้เลยคือเต้าปูนหรือบอกปูนนั่นเอง

เขียนหมากไม้อีสานนิยมใช้ไม้เนื้อแข็ง เช่น จิก ประดู่ มะเกลือ การประกอบขึ้นส่วนแต่เดิมใช้ลิ่มหรือสลักไม้ไผ่ ต่อมามีการนำตะปูเหล็กมาใช้แทนทำให้ความสวยงามของเขียนหมากลดน้อยลง เมื่อประกอบเขียนหมากเสร็จแล้วจะทาด้วยรักน้ำเกลี้ยงเพื่อรักษาเนื้อไม้ไม่ให้ผุพังง่ายและสีดำของรักจะติดกับลวดลายบนเขียนหมากทำให้ลายดูเด่นยิ่งขึ้น หลักจากทารักแล้วจึงแกะลวดลายลงบนตัวเขียนหมาก ซึ่งลายที่ตกแต่งเขียนหมากส่วนใหญ่เป็นลายเรขาคณิตและลายไทยอย่างง่าย ๆ มีทั้งลายสัตว์ ลายพันธุ์พฤกษา หรือลายที่เลียนแบบจากเครื่องจักสาน ผ้าทอ การวางลายไม่มีแบบแผนตายตัว แต่จะเน้นลวดลายที่ปากเขียนโดยมักจะวางลายประณีตและละเอียด ส่วนตีนเขียนจะใช้ลายขนาดใหญ่วางลายห่างๆ หรือเจาะลุดินเป็นช่องแบบต่างๆ ก็ได้ ลวดลายที่ตกแต่งนี้จะทำเหมือนกัน ทั้งสี่ด้านหรือไม่ก็ได้ขึ้นอยู่กับความพอใจของผู้ทำหรือผู้สั่ง จากนั้นก็ “ถมลาย” เพื่อให้ร่องลายเด่นชัดขึ้น โดยใช้นิ้วขมวดผสมขยงไม้กลมลงไปในเรื่องลายแล้วขัดตกแต่งให้เรียบร้อย นอกจากนี้อาจเดิมสีสันต่างๆ ลงบนเขียนหมากเพื่อเพิ่มความสีสันก็ได้ สีที่ใช้ส่วนมากนิยมใช้สีสไตส เช่น แดง เขียว เหลือง” (พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อุบลราชธานี, ๒๕๔๗)

บุญชัย ทองเจริญบัวงาม กล่าวว่า “รูปทรงขันหมากที่ถือเป็นแม่แบบดั้งเดิม และเป็นรูปทรงที่นิยมทำกันอย่างแพร่หลาย คือ จะมีลักษณะรูปทรงสี่เหลี่ยมคล้ายกับพาน แต่จะมีลักษณะทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีเชิง ปากบานคล้ายปากพาน ซึ่งจะมีส่วนประกอบที่สำคัญอยู่ ๓ ส่วนคือ

ตัวขัน เป็นส่วนที่ใช้เป็นเครื่องรองรับหมากพลุ เต้าปูน กรรไกรหนีบหมาก หรือสิ่งประกอบอื่นๆ ที่ใช้ในการกินหมากจะประกอบด้วย ไม้ ๔ ชิ้น ไม้แต่ชิ้นจะมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมคางหมู คือ ส่วนบนจะกว้างและส่วนล่างจะแคบเข้า เมื่อนำไม้ทั้ง ๔ ชิ้นมาประกอบกันด้วยการเข้าเดือย หรือตอกด้วยสลักไม้ก็จะทำให้บริเวณตัวขันนี้มีลักษณะบานผายออกคล้ายปากพาน

เอว คือส่วนที่สอดเข้าต่อจากส่วนล่างของตัวขัน ตรงบริเวณนี้จะมีลักษณะพิเศษคือ จะสอดสั้นเข้าและมีไม้ชิ้นเล็ก ๔ ชิ้น เรียกว่า “กระดุกงู” ติดประดับอยู่ทั้ง ๔ ด้าน

ขา หรือตีนขัน มีส่วนประกอบคล้ายกับส่วนตัวขันทุกประการ แต่จะมีการหันส่วนที่สอดเข้า ประกอบติดกับส่วนเอว ทำให้ส่วนตีนขันบานผายออกคล้ายกับส่วนตัวขัน แต่พิเศษไปกว่านั้นคือ จะมีการเลี้ยวไม้ตรงกลาง

ให้เข้า เมื่อประกอบกันแล้วทำให้ดูเหมือนว่ามี ๔ ขา ตรงส่วนตีนชั้นนี้ ข้างในบางท้องถิ่นอาจจะไม่เลื้อยไม้ให้เข้าเข้าไป ก็จะทำให้เหมือนตัวชันทุกประการ

ไม้ที่ทำชันหมากส่วนใหญ่จะนิยมใช้ไม้เนื้อแข็ง อาทิ ไม้จิก ไม้ประคู้ ไม้มะเกลือ ไม้มะค่าหรือไม้เนื้อแข็งที่หาได้ตามท้องถิ่นนั้น

การทำชันหมากที่บ้านอีสานนี้จะต้องใช้เวลาและความอดสาหะในการทำอยู่นานทีเดียว ก็จะต้องประกอบไม้ให้เรียบร้อย ไม้ให้บิดหรือเบี้ยว และขัดถูให้เรียบร้อย และจะมีการทาคิ้วขางรักน้ำเกลี้ยง ซึ่งจะมีลักษณะคล้ายคลึงกับการทำเครื่องเชิงทางภาคเหนือของไทย เพราะเหตุผลที่ทาคิ้วขางรักน้ำเกลี้ยงก็คือ เพื่อให้รักน้ำเกลี้ยงรักษาเนื้อไม้ไว้ไม่ให้ผุพังง่ายและรักน้ำเกลี้ยงจะมีคุณสมบัติเป็นมันเงา มีสีดำสนิท และเพื่อให้สีดำของรักน้ำเกลี้ยง ตัดกับลวดลายบนชันหมากจะได้น่าดูยิ่งขึ้น

เมื่อทาคิ้วขางรักน้ำเกลี้ยงแล้วช่างจะใช้มีดแกะลวดลายลงไปบนเนื้อไม้บริเวณส่วนตัวชันและส่วนขา

การแกะลวดลายจะแกะในลักษณะเป็นร่องลึก โดยช่างฝีมือแต่ละท้องถิ่นจะมีลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง โดยใช้ประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมรอบตัว และใช้หัวใจ มันสมองเป็นบ่อเกิดแห่งลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์เป็นของตนเอง อาทิเช่น ลวดลายดอกจิก ลวดลายที่ได้จากธรรมชาติได้แก่ ลายเครือเถา ลายรูปสัตว์เช่น ลายนก ลายไก่อ ลายฟันปลา

ลวดลายที่นิยมแกะสลักลงไปบนชันหมากมากที่สุดคือ ลายฟันปลา หรือลอกเลียนจากลวดลายบนพื้นผ้าชิ้นมัดหมี่ อาทิ ลายข้าวหลามตัด ลายพุ่มพนม ลายประแจเงิน หรือนอกเหนือจากการลอกเลียนลวดลายบนผ้าชิ้นแล้ว ยังมีการลอกเลียนลวดลายจากเครื่องจักสาน อาทิ ลายจิด ฯลฯ

เมื่อแกะสลักลวดลายครบทั้ง ๔ ด้าน เรียบร้อยแล้วจะมีการถมลาย โดยใช้ปูนขาวผสมกับยางไม้ ทาทับลงไปบริเวณที่แกะลวดลาย

สีดำได้จากน้ำจากลูกมะเกลือ และรักน้ำเกลี้ยง

สีแดงจากครั่งเคี้ยวผสมกับน้ำมันยาง

สีขาวได้จากปูนขาว...”

(ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๒, บุญชัย ทองเจริญบัวงาม, ชันหมากอีสาน งานหัตถกรรมที่ถูกลืม, ๒๕๓๓, หน้า ๔๖-๔๗)

“เขียนหมากที่บ้านของชาวอีสานมีทั้งชนิดที่ทำด้วยเงินเช่นเดียวกับเขียนหมากภาคอื่น อาจจะได้รับแบบอย่างมาจากราชสำนัก หรือเป็นเขียนหมากที่ข้าราชการชั้นสูงได้รับพระราชทานมาก็ได้ แต่โดยทั่วไปแล้วชาวอีสานจะใช้เขียนหมากที่ทำด้วยไม้แทบทั้งสิ้น รูปทรงของเขียนหมากจะคล้ายกันคือ เป็นกล่องหรือกระบะสี่เหลี่ยม ซ้อนกันสองชั้น ส่วนใบบนใหญ่กว่าส่วนล่างหรือทำเป็นกระบะกันสอดซ้อนกัน โดยใช้ก้นที่สอดเข้าชนกัน เขียนหมากชนิดนี้ส่วนบนจะแบ่งเป็นช่องๆสำหรับใส่เครื่องประกอบการกินหมาก เขียนหมากไม้ที่บ้านอีสานชนิดนี้ ด้านนอกมักทาสีดำหรือทาน้ำมันให้ผิวไม่มีสีเข้มแล้วจะแกะเป็นลายจิด หรือลายอื่นๆ บางทีระบายสีตกแต่งเพิ่มเติมด้วย เขียนหมากไม้ที่บ้านอีสานนี้จะมีรูปทรงที่คล้ายคลึงกันเป็นส่วนใหญ่ แต่ความประณีต และการตกแต่งลวดลาย เป็นเครื่องบ่งบอกฐานะของผู้ใช้คือ เขียนหมากของชาวบ้านทั่วไปมักทำด้วยฝีมือที่ไม่ประณีตนัก เพราะมุ่งเพียงการใช้สอยเป็นสำคัญ แต่ถ้าเป็นของผู้มีสถานภาพทางสังคมสูงอย่างคหบดี หรือเสนาบดีก็มักจะ

ทำให้ประณีตวิจิตรงดงามกว่าของชาวบ้านทั่วไป อาจะลงรักและเขียนลายทองก็มี แต่รูปทรงและการตกแต่งยังคงคล้ายคลึงกันอันเป็นลักษณะเฉพาะของเขียนหมากอีสาน”

(วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, มรดกวัฒนธรรมพื้นบ้าน, ๒๕๔๔, หน้า ๕๑-๕๒)

“ขันหมากไม้ ภาชนะสำหรับใส่หมาก พลุ และเครื่องกินหมาก ทำด้วยไม้เป็นกระบะสี่เหลี่ยมมีขาทั้งสี่ด้าน บางถิ่นขาทำเป็นเชิงผายออกอย่างเชิงบาตรเอวคอด ขันหมากไม้ประกอบด้วยส่วนประกอบสำคัญสามส่วนคือ ตัวขันหมากคือส่วนที่ทำเป็นกระบะสำหรับใส่หมากพลุ มักแบ่งเป็นสามช่อง ช่องเล็กสองช่อง ช่องใหญ่หนึ่งช่อง เอวขันคือส่วนที่กั้วคอดกลางระหว่างขันกับเชิงต่อกัน บางถิ่นเสริมด้วยกระดูกงู ไม้เล็กๆ เพื่อความสวยงาม ดินหรือเชิงมักจะใช้แผ่นไม้สี่แผ่นประกบกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมหรือทำให้ผายออกเหมือนเชิงบาตร เขียนหมากไม้มักตกแต่งให้สวยงามด้วยการทาร์กให้ผิวไม้มีสีเข้ม แล้วแกะเป็นลวดลายลงไปบนเนื้อไม้ ลวดลายส่วนใหญ่เป็นลายเรขาคณิตคล้ายลายผ้าขิดและผ้ามัดหมี่ เช่น ลายข้าวหลามตัด ลายประเจีจั้น ลายดอกจิก ลายฟันปลา หากต้องการให้ลายชัดเจนต้องถมลายด้วยปูนขาวผสมยางไม้ ถมลงไปร่องลายที่แกะไว้ ปูนขาวจะช่วยให้เห็นลวดลายชัดเจนยิ่งขึ้น ขันหมากไม้ชนิดนี้บางท้องถิ่นใช้สียระบายลงไปบนลายทำให้มีสีสันแปลกตา” (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, พจนานุกรมหัตถกรรม เครื่องมือเครื่องใช้ พื้นบ้าน, ๒๕๔๖, หน้า ๗๖)

“เขียนหมากไม้อีสานที่ชาวบ้านใช้กันทั่วไปมี ๒ แบบ แบบหนึ่งทรงสี่เหลี่ยม ใช้แผ่นไม้ตอกตะปูประกบกันอย่างง่าย ส่วนบนทำเป็นกระบะมีช่องสำหรับใส่เต้าปูน หมาก พลุ และเครื่องกินหมากอื่นๆ มักแบ่งเป็นสามช่อง ช่องใหญ่หนึ่งช่อง ช่องเล็กสองช่อง เชิงหรือดินเขียนเป็นรูปสี่เหลี่ยมเช่นเดียวกันแต่เล็กและสูงกว่า บางทีทำเป็นช่องให้ดูโปร่ง ด้านนอกแกะสลักเป็นลวดลายต่างๆ กัน เขียนหมากไม้อีกแบบหนึ่ง ทำเป็นกระบะสี่เหลี่ยมเช่นเดียวกัน แต่ทำตรงกลางเขียนหรือเอวเขียนคอด ดินเช่นผายออก เอวเขียนบางทีมีไม้สามเหลี่ยมคล้ายบัว ชาวบ้านเรียก “กระดูกงู” ปิดทั้งสี่ด้านให้ดูเรียบร้อยสวยงาม เขียนหมากไม้ชนิดนี้ ปากเขียนมักใหญ่กว่าเชิง จึงทำให้ดูเหมือนพานสี่เหลี่ยม

เขียนหมากไม้ทั้งสองชนิดนิยมตกแต่งด้านนอกเป็นลวดลาย โดยทาร์กหรือน้ำมันให้ผิวไม้มีสีเข้มแล้วจะแกะเป็นลวดลายโดยรอบทั้งสี่ด้าน ทั้งปากเขียนและดินเขียน ลายที่นิยมแกะส่วนใหญ่เป็นลายเรขาคณิตและลายขิดคล้ายลายผ้าขิดหรือผ้ามัดหมี่ของชาวอีสาน

การวางลายไม่มีแบบแผนตายตัว แต่ให้ความสำคัญกับปากเขียนมากกว่าดินเขียน ลวดลายที่ส่วนปากมักวางลายอย่างประณีต อาจเป็นลายซ้ำกันทั้งสี่ด้านหรืออาจต่างกัน ส่วนลวดลายดินเขียนจะไม่ละเอียดและมีแบบแผนเหมือนลวดลายที่ปากเขียน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะช่างต้องการให้ลวดลายที่ปากเขียนเด่น จึงลดความสำคัญของลวดลายดินเขียนลงไป ลายที่ดินเขียนมักเป็นลายที่มีขนาดใหญ่ วางลายห่างๆกัน ทำให้ดูโปร่ง หลังจากแกะลวดลายเสร็จแล้ว ช่างจะต้องถมลายหรือทำลายให้ชัดเจน โดยใช้ปูนขาวผสมยางไม้ ถมลงไปร่องลายที่แกะไว้แล้วแต่งผิวให้เรียบ ลวดลายจะปรากฏชัดเจนเป็นสีขาวตัดกับสีดำหรือสีเนื้อไม้ นอกจากเขียนหมากไม้ที่มีสีพื้นๆเพียงสีขาว ดำ หรือสีเนื้อไม้แล้ว บางทีชาวบ้านใช้สีน้ำมันระบายลวดลายที่แกะไว้จนมีสีสันแพรวพราวสดใส (ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑๒, วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, เขียนหมากไม้ภาคอีสาน, ๒๕๔๑, หน้า ๓๕-๔๐)

ประสาน สิงห์ทอง ได้ทำการวิจัยเรื่อง การเคี้ยวหมากในวิถีชีวิตชาวผู้ไทย ตำบลหนองสูง อำเภอนองสูง จังหวัดมุกดาหาร ได้ผลการวิจัยว่า เขียนหมากของที่ดังกล่าวมีถึงชนิด ๓ ชนิดด้วยกันคือ เขียนหมากกล่องไม้สี่เหลี่ยมในแบบที่นิยมทั่วไป แบบที่สองคือแบบที่ทำจากเครื่องจักสานไม้ไผ่ โดยส่วนด้านบนทำจากไม้ไผ่สาน

ตอก คล้ายตะกร้าปากกลม และแบบที่สามคือแบบทองเหลือง เป็นลักษณะถาดกลมมีขา เป็นของเจ้าเมืองหนองสูง (ประสาน สิงห์ทอง ๒๕๔๐ : ๖๓)

๓. การออกแบบผลิตภัณฑ์

หลักการออกแบบผลิตภัณฑ์คือ การออกแบบ คือกิจกรรมการแก้ปัญหาเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายหรือจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ เป็นการกระทำของมนุษย์ด้วยจุดประสงค์ที่ต้องการแจ้งผลเป็นสิ่งใหม่ๆ มีทั้งออกแบบเพื่อสร้างขึ้นมาใหม่ให้แตกต่างจากเดิมหรือปรับปรุงตกแต่งของเดิม ความสำคัญของการออกแบบเป็นขั้นตอนเบื้องต้นที่ทำให้กระบวนการในการผลิตสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ประสบความสำเร็จในท้องตลาดและตามเป้าหมาย

๓.๑ ขอบเขตของงานออกแบบผลิตภัณฑ์ (วัชรินทร์ จรุงจิตสุนทร, ๒๕๔๘)

๑) ผลิตภัณฑ์หัตถกรรม (Handy crafts)

ผู้ออกแบบและผู้ผลิตมักเป็นคนเดียวกัน และได้สัมผัสกับผลิตภัณฑ์นั้นตั้งแต่เริ่มต้น มักสอดแทรกอารมณ์ความรู้สึกส่วนตัวไปในผลงานที่ทำด้วย เช่นสิ่งประดิษฐ์ที่เป็นฝีมือชาวบ้าน (Handmade) จุดประสงค์ดั้งเดิมทำขึ้นเพื่อความจำเป็นในการดำรงชีวิต เส้นผ่าของผลิตภัณฑ์ประเภทนี้อยู่ที่ความไม่เหมือนกันในแต่ละชิ้น เป็นงานประดิษฐ์ที่ละเอียดอ่อนเครื่องจักรทำได้ยาก

๒) ผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม (Industrial Products)

ผู้ออกแบบและผู้ผลิตมักแยกออกจากกัน นักออกแบบมักได้สัมผัสเพียงแบบบนกระดาษหรือหุ่นจำลอง ส่วนผลงานชิ้นสุดท้ายเครื่องจักรจะเป็นผู้ทำหน้าที่แทน ในระบบอุตสาหกรรมการออกแบบจะทำงานกันเป็นทีมประกอบด้วยผู้ร่วมงานหลายฝ่ายได้แก่ นักออกแบบ เจ้าของกิจการ วิศวกร นักการตลาด ฯลฯ ข้อเด่นของผลิตภัณฑ์ประเภทนี้อยู่ที่ความเหมือนกันในทุกรายละเอียดของผลงานแต่ละชิ้น สามารถผลิตได้รวดเร็วและมีราคาต่อหน่วยถูกลงเมื่อผลิตจำนวนมาก

๓.๒ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดองค์ประกอบของงานออกแบบผลิตภัณฑ์

๑) หน้าที่ใช้สอย (Function)

ผลิตภัณฑ์ทุกชนิดต้องมีหน้าที่ใช้สอยถูกต้องตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ คือสามารถตอบสนองประโยชน์ใช้สอยได้ตามที่ผู้บริโภคต้องการ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในผลิตภัณฑ์นั้นอาจมีหน้าที่ใช้สอยอย่างเดียวหรือหลายหน้าที่ก็ได้

๒) ความสวยงามน่าใช้ (Aesthetics or Sales Appeal)

ผลิตภัณฑ์ที่ออกแบบมานั้นต้องมีรูปทรง ขนาด สี สันสวยงาม น่าใช้ตรงตามรสนิยมของกลุ่มผู้บริโภคเป้าหมาย เป็นวิธีเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ที่ได้รับความนิยมและได้ผลดี

๓) ความสะดวกสบายในการใช้งาน (Ergonomics)

การออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ขึ้นต้องเข้าใจกายวิภาคเชิงกลเกี่ยวกับขนาด สัดส่วน ความ สามารถและ จิตจำกัคที่เหมาสมสำหรับอวัยวะต่างๆของผู้ใช้ และการเกิดความรู้สึกสะดวกสบายในการใช้ผลิตภัณฑ์ ทั้ง ทางด้านสรีระวิทยา (Psychology)และจิตวิทยา (Physiology) ซึ่งแตกต่างกันไปตามลักษณะเพศ เผ่าพันธุ์ ภูมิสำเนา และสังคมแวดล้อมที่ใช้ผลิตภัณฑ์นั้นเป็นข้อบ่งคับในการออกแบบ

๔) ความปลอดภัย (Safety)

ผลิตภัณฑ์ที่เกิดขึ้นเพื่ออำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิตของมนุษย์ มีทั้งประโยชน์และโทษในตัว การออกแบบจึงต้องคำนึงถึงความปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สินของผู้บริโภคเป็นสำคัญ ไม่เลือกวัสดุ สี กรรมวิธี การผลิต ฯลฯ ที่เป็นอันตรายต่อผู้ใช้หรือทำลายสิ่งแวดล้อม ถ้าหลีกเลี่ยงไม่ได้ต้องทำเครื่องหมายเตือนไว้ให้เห็น ชัดเจนหรือคำอธิบายแนบมากับผลิตภัณฑ์ด้วย

๕) ความแข็งแรงทนทาน (Construction)

ผลิตภัณฑ์ที่ออกแบบนั้นต้องมีความแข็งแรงทนทานต่อการใช้งานตามหน้าที่และวัตถุประสงค์ที่กำหนด โครงสร้างมีความเหมาสมตามคุณสมบัติวัสดุ ขนาด แรงกระทำในรูปแบบต่างๆจากการใช้งาน

๖) ราคา (Cost)

ก่อนการออกแบบผลิตภัณฑ์ควรมีการกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่จะใช้ว่าจะเป็นกลุ่มใด อาชีพอะไร ฐานะ เป็นอย่างไร ซึ่งจะช่วยให้เหมาสมกับกลุ่มเป้าหมายได้ใกล้เคียงมากัขึ้น

๗) วัสดุ (Materials)

การออกแบบควรเลือกใช้วัสดุที่มีคุณสมบัติด้านต่างๆได้แก่ ความใส ผิวมันวาว ทนความร้อน ทนกรด ต่างๆ ไม่ลื่น ฯลฯ ให้เหมาสมกับหน้าที่ใช้สอยของผลิตภัณฑ์นั้นๆ นอกจากนี้ยังต้องคำนึงถึงการดูแลรักษา ความ สะดวกในการผลิต นอกจากนี้ยังต้องมีจิตสำนึกในการรณรงค์ช่วยกันพิทักษ์สิ่งแวดล้อมด้วยการเลือกวัสดุ หมุนเวียนกลับมาใช้ได้ใหม่ (Recycle) เพื่อลดปริมาณขยะของโลก

๘) กรรมวิธีการผลิต (Production)

ผลิตภัณฑ์ทุกชนิดควรออกแบบมาให้สามารถผลิตได้ง่าย รวดเร็ว ประหยัดวัสดุ ค่าแรงและค่าใช้จ่าย อื่นๆ แต่ในบางกรณีต้องออกแบบให้สอดคล้องกับกรรมวิธีของเครื่องจักรและอุปกรณ์ที่มีอยู่เดิม

๙) การบำรุงรักษา (Maintenance)

ผลิตภัณฑ์ทุกชนิดควรออกแบบให้สามารถบำรุงรักษา และการแก้ไขซ่อมแซมได้ง่าย ไม่ยุ่งยากเมื่อมี การชำรุดเสียหายเกิดขึ้น ง่ายและสะดวกต่อการทำความสะอาดเพื่อช่วยยืดอายุการใช้งานของผลิตภัณฑ์

๑๐) การขนส่ง (Transportation)

ผลิตภัณฑ์ที่ออกแบบควรคำนึงถึงการประหยัดค่าขนส่ง ความสะดวกในการขนส่ง ระยะทาง เส้นทาง การขนส่ง (ทางบก ทางน้ำ หรือทางอากาศ) การกินเนื้อที่ในการขนส่ง (มิติการบรรจุกว้าง x ยาว x สูง) ส่วนการ บรรจุหีบห่อต้องสามารถป้องกันไม่ให้เกิดการชำรุดเสียหายของผลิตภัณฑ์ได้ง่าย

๓.๓ การออกแบบที่ตอบสนองวิถีคนเมือง

การเพิ่มขึ้นของประชากร ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อม ระบบ และวิถีการดำรงชีวิตที่หลากหลายและละเอียดอ่อนมากขึ้น ดังนั้นการออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในตลาดสมัยใหม่ได้นั้น ผลิตภัณฑ์ดังกล่าวต้องตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายในแง่มุมที่กว้างขึ้น ทั้งในแง่ของความสะดวกสบายในการใช้งาน ขนาดที่กะทัดรัด การเคลื่อนย้ายที่สะดวก ความสุขทางใจที่ได้รับหรือมีไว้ในครอบครอง รวมทั้งค่านิยมทางสังคม และอื่นๆ อย่างเหมาะสมในหลายๆด้าน เช่น

- ความเชื่อว่าตัวเองเป็นผู้ทันสมัย

เป็นลักษณะการดำเนินชีวิตที่เล็งข้างความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีและการออกแบบ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีการดำเนินชีวิตของคนเป็นอย่างมาก วัฒนาการดังกล่าวมีทั้งผลดีและผลเสียควบคู่กันไป ตัวอย่างเช่น โทรศัพท์มือถือที่สามารถทำได้มากกว่าการรับโทรศัพท์ สามารถถ่ายรูปได้ ถ่ายภาพเคลื่อนไหวได้ ฟังเพลงได้ เป็นต้น

- ความคิดก้าวหน้า

เป็นความคิดที่ก้าวไปข้างหน้าไม่หยุดนิ่งอยู่กับที่ ตัวอย่างเช่น นาฬิกา หน้าทีหลักคือบอกเวลา ต่อมาพัฒนาเป็นจับเวลาได้ บอกเวลาสองประเทศได้ ทนน้ำลึกได้ ต่อมาพัฒนาหน้าทีอื่นอีกมากมาย

- อิทธิพลของแนวโน้มทางการออกแบบ (Trends)

เป็นการคาดเดาที่ถูกออกแบบเตรียมไว้ล่วงหน้า มีอิทธิพลในการเปลี่ยนแปลงรสนิยมของกลุ่มบุคคลให้คล้อยตามกัน ตัวอย่างเช่น คนเมืองย้ายที่อยู่บ่อยตามหน้าที่การงาน ดังนั้นเครื่องใช้ต่างๆที่ออกแบบมานั้นต้องมีน้ำหนักเบา ขนาดเล็กลง เพื่อการเคลื่อนย้ายที่ง่ายขึ้น

๓.๔ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความล้าหลังที่เจริญก้าวหน้า ทำให้เราได้หวนกลับไปหาข้อดีของภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งถูกปฏิเสธคุณค่าหากเรามุ่งแต่รับวิทยาการและความเจริญก้าวหน้าในเทคโนโลยีสมัยใหม่

แนวคิดในการใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นมักเป็นลักษณะของการนำเสนอเรื่องราวของงานออกแบบผลิตภัณฑ์ด้วยการขยายความคิดว่า สิ่งนั้นสร้างมาจากรากเหง้าของเราอย่างไร แฝงเร้นด้วยปรัชญา ความเชื่อ ความศรัทธาใดบ้าง และมันมีเสน่ห์อะไรที่ทำให้ดำรงอยู่ได้ยาวนานเช่นนั้น แล้วเราในฐานะของคนรุ่นหลังได้ให้คุณค่ากับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้สั่งสมมานานเป็นปีนั้นมากน้อยเพียงไร การสร้างความคิดสร้างสรรค์ผลงานด้วยวิธีนั้น นอกจากความภูมิใจของนักออกแบบแล้ว ยังเป็นความภูมิใจของคนในท้องถิ่นนั้นด้วย

๓.๕ การต่อยอดของเก่า

บนความจริงที่ว่าไม่มีความคิดใดที่จะเป็นเรื่องสร้างสรรค์ใหม่โดยสิ้นเชิง ทุกสิ่งล้วนเกิดบนหรือเกิดจากความคิดใหม่ ด้วยการต่อยอดผลงานวิจัยหรือนวัตกรรมที่จดสิทธิบัตรไว้แล้วนั้น เป็นการใช้ฐานข้อมูล (Data based) ให้เกิดประโยชน์อย่างมีคุณค่า อีกทั้งยังเป็นการส่งเสริมการคิดค้นผลิตภัณฑ์ใหม่ในระดับขั้นที่สูงกว่าและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ในอีกมุมหนึ่งของการตลาดแล้ว การตั้งแนวความคิดแบบใหม่ถอดด้ามสำหรับการออกแบบผลิตภัณฑ์นั้นเป็นเรื่องยาก เพราะกว่าที่แนวคิดจะเป็นรูปธรรมได้นั้นต้องใช้ทั้งเวลาและเงินลงทุนที่สูง รวมทั้งภาวการณ์เสี่ยงสูงอีกด้วย ทางเลือกหนึ่งที่น่าสนใจคือ การออกแบบต่อยอดของเก่า โดยการนำเอาสิ่งที่มีอยู่แล้วมาดัดแปลง

เพิ่มเติมคุณสมบัติบางประการให้เกิดผลดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ เช่น ปลอดภัยกว่า ประหยัดกว่า กะทัดรัดกว่า ทนทานกว่า ใช้งานง่ายกว่า ดูแลรักษาง่ายกว่า รูปแบบดูดีและทันสมัยกว่า ฯลฯ เช่น พัดลมใบพัดรูปแบบมาตรฐานทั่วไปนำมาพัฒนาตัดแปลงเป็นพัดลมหลายหัว พัดลมมือถือ พัดลมพับเก็บได้ พัดลมไอน้ำ พัดลมมีกลิ่นหอม เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนเป็นผลมาจากการคิดต่อยอดของเก่าทั้งสิ้น ทำให้เกิดเป็นทางเลือกใหม่กับผู้ใช้และผู้ผลิตตามมาอีกมากมาย

๔. ผลិតภัณฑ์วัฒนธรรม

ท่ามกลางกระแสการหันมาทบทวนมรดกทางปัญญาที่เป็นทรัพย์สินทางวัฒนธรรมของชาติ ซึ่งเป็นวาระสำคัญในการประชุมระดับโลกอย่าง UNESCO ในรอบหลายปีที่ผ่านมา พร้อมกับการเผชิญหน้ากับการไหลบ่าปะทะสังสรรค์ กับอุตสาหกรรมวัฒนธรรมจากภายนอกที่รุนแรงขึ้น อันเนื่องมาจากการเปิดพรมแดนเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมเข้าหากัน หน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐบาลไทยก็ได้ริเริ่มโครงการหลากหลายเพื่อกระตุ้น ส่งเสริม และทำนุบำรุงวัฒนธรรมของชาติ ให้มีกำลังที่เข้มแข็ง พอดีคู่กับทั้งแรงกดดันจากภายในและภายนอก

ในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้ริเริ่มโครงการด้านวัฒนธรรมขึ้นอีกโครงการหนึ่ง ภายใต้ชื่อว่า โครงการผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมดีเด่นแห่งชาติ โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะทบทวนคุณค่าในมิติทางวัฒนธรรมของผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมที่มีอยู่ในประเทศโดยจะดำเนินการควบคู่ไปกับการส่งเสริม สนับสนุน และบ่มเพาะกลุ่มดังกล่าวในการสร้างสรรค์ผลผลิตทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าต่อชุมชนและสังคม ตามโครงการจัดตั้ง หน่วยบ่มเพาะวิสาหกิจด้านวัฒนธรรม ซึ่งจะทำให้เกิดการคงอยู่ของอัตลักษณ์ชุมชน และเอกลักษณ์ของชาติ

หลายท่านได้นำต้นทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยมาประยุกต์ใช้ในการเพิ่มมูลค่าและคุณค่าในการพัฒนาผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมได้อย่างมีคุณค่าและประสบความสำเร็จแล้ว ยังจะเป็นตัวอย่างและแบบอย่างที่ดีให้กับสังคมและกระตุ้นให้สังคมหันมาสนใจการดำเนินงานสืบสานมรดกวัฒนธรรมไทยอย่างมีคุณค่ามากยิ่งขึ้น

ผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมที่เป็นกลุ่มงานหัตถกรรม ควรที่จะมุ่งเน้นความสนใจไปที่ปัจจัยที่ทำให้กระบวนการดังกล่าวเป็นไปอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน คือ ความตั้งใจมั่น (mind set) ของผู้ผลิตในการดำเนินการ ๓ องค์ประกอบหลัก คือ ๑) การรักษา ๒) การสืบสาน และ ๓) การสร้างสรรค์อย่างเท่าทันกับบริบทของการเปลี่ยนแปลง

(ที่มา <http://www.culture.go.th/info.php?&YY=2549&MM=7&DD=1>)

๔.๑ ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน หมายถึง ผลผลิตที่มนุษย์สร้างขึ้นด้วยฝีมือของชาวบ้านในท้องถิ่นเพื่อประโยชน์ในการใช้สอยและตอบสนองความต้องการของตนเอง หรืออีกนัยหนึ่ง คือ มนุษย์เป็นผู้สร้างเครื่องมือ ภาชนะสำหรับใช้เองในชีวิตประจำวัน

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านยังมีความหมายอีก ๒ ลักษณะ คือ งานหัตถกรรมที่ชาวบ้านสร้างขึ้นสนองความต้องการของคนในสังคมหนึ่ง คือ ขุนนาง ข้าราชการ และลักษณะสุดท้าย คือ งานศิลปหัตถกรรมที่สร้างขึ้นเพื่อสนองความเชื่อต่างๆ

คุณสมบัติของ ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน

๑. ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านโดยทั่วไปจะสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ในการใช้สอยในชีวิตประจำวันของชาวบ้านในท้องถิ่นเป็นหลัก เช่น การทอผ้าพื้นบ้านภาคกลางมีวัตถุประสงค์

ทอขึ้นเพื่อใช้นุ่งห่มกันในครอบครัวก่อน เมื่อผลิตได้มากเกินความต้องการแล้วจึงนำออกจำหน่ายให้กับผู้อื่นหรือแลกเปลี่ยนกันในท้องถิ่น หรือต่างถิ่น ลักษณะนี้ทำให้บางหมู่บ้านกลายเป็นแหล่งผลิตงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่มีชื่อเสียง และเปลี่ยนระบบการผลิตจากการทำขึ้นเพื่อใช้สอยมาเป็นผลิตเพื่อจำหน่าย

๒. ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านจะต้องมีรูปแบบที่เรียบง่าย เนื่องจากสร้างขึ้นเพื่อการใช้สอยเป็นหลักสำคัญ การพัฒนารูปทรงโครงสร้าง และวัสดุ จึงไม่มีการออกแบบ หรือคิดขึ้นอย่างเป็นทางการจึงทำให้งานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านทั่วไปมีรูปแบบที่เรียบง่าย ตลอดจนการใช้วัสดุในท้องถิ่นนั้น ทำให้ศิลปหัตถกรรมมีความงานที่ประสานกันอย่างเรียบง่ายในตัวเอง ต่างไปจากศิลปหัตถกรรมที่สร้างขึ้นด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่

๓. สร้างขึ้นเป็นจำนวนมาก และมีราคาที่เหมาะสม หรือราคาต่ำ เนื่องจากกระบวนการในการผลิตไม่ยุ่งยาก เน้นประโยชน์ใช้สอย ทำให้สามารถผลิตได้เป็นจำนวนมาก และมีราคาถูก

๔. ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านจะต้องมีลักษณะเฉพาะถิ่น เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่จะจำแนกได้ว่าเป็นงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านของท้องถิ่นใด ผลิตจากแหล่งใด เป็นศิลปะของชนกลุ่มใด ลักษณะเฉพาะถิ่นของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านควรจะเกิดจากการเลือกใช้วัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้น เพราะวัสดุบางชนิดจะมีเฉพาะท้องถิ่นบางท้องถิ่นเท่านั้น เมื่อประชาชนนำวัสดุมาสร้างศิลปหัตถกรรมจึงเกิดเป็นลักษณะเฉพาะถิ่นของศิลปหัตถกรรมประเภทนั้นขึ้นในขณะเดียวกัน ท้องถิ่นอื่นไม่สามารถหาวัสดุเช่นนั้นได้ ถึงแม้จะนำไปจากแหล่งวัสดุเดิมได้ แต่ก็ไม่สะดวกทำให้ต้นทุนผลิตสูง

๕. ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านเป็นงานที่ทำด้วยมือเป็นคุณสมบัติที่สำคัญยิ่งเพราะเป็นศิลปะที่ทำขึ้นด้วยมือ โดยปราศจากการนำเครื่องจักรเข้ามาเกี่ยวข้อง มิฉะนั้นจะเกิดเป็นงานอุตสาหกรรมมากกว่างานศิลปหัตถกรรม

๖. ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านสร้างขึ้นโดยช่างนิรนาม ช่างที่ผลิตงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านทั่วไปก็คือชาวบ้านธรรมดาเองลักษณะของการสร้างสรรค์เป็นไปตามความสามารถและความถนัดของแต่ละคน การถ่ายทอดความรู้เป็นลักษณะของการฝึกฝนไม่ได้มีการเรียนการสอนกันเป็นกระบวนการ เพราะความสามารถที่เกิดขึ้น เกิดจากความชำนาญ และการฝึกฝนที่ทำซ้ำๆ กันมาเป็นเวลานานจนเกิดความชำนาญและดัดแปลงแก้ไขพัฒนาข้อบกพร่องจนได้ผลงานที่สมบูรณ์

(ประชิด สกฤษณ์พัฒนา, ๒๕๔๖: หน้า ๑๕๖-๑๕๘)

๔.๒ ลักษณะของหัตถกรรมพื้นบ้าน

หัตถกรรมพื้นบ้าน จัดเป็นศิลปะประยุกต์ หรือศิลปะที่มุ่งประโยชน์ใช้สอยเป็นสิ่งสำคัญ งานหัตถกรรมพื้นบ้านดังกล่าว มี ๓ ลักษณะ ได้แก่

ลักษณะที่ ๑ เป็นงานหัตถกรรมที่ชาวบ้านสร้างขึ้นมากเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวันของตนเอง ส่วนใหญ่เป็น เครื่องมือ เครื่องใช้ เครื่องเล่น เครื่องประดับตกแต่ง เครื่องผ้า เครื่องนุ่งห่ม

ลักษณะที่ ๒ เป็นงานหัตถกรรมที่ชาวบ้านสร้างขึ้นเพื่อสำหรับใช้กับบุคคลอีกระดับหนึ่ง หรืออีกสังคมหนึ่ง อันได้แก่ พระมหากษัตริย์ ข้าราชการ และขุนนาง ส่วนใหญ่เป็นเครื่องราชูปโภค หรือเครื่องใช้ไม้สอย เครื่องผ้าที่ทอสวยงามสำหรับในงานพิธีการสำคัญ

ลักษณะที่ ๓ เป็นงานหัตถกรรมที่ชาวบ้านสร้างขึ้นมากเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมตามจารีตประเพณี และในพระพุทธศาสนาซึ่งส่วนใหญ่แล้วเป็นเครื่องศาสนูปโภค หรือเครื่องใช้ไม้สอยในวัด เครื่องตกแต่งโบสถ์วิหาร เช่น พระพุทธรูป ตู้พระไตรปิฎก ธรรมาสน์ ระฆัง ใบเสมา ลูกนิมิต เครื่องสังเค็ดที่เป็นสิ่งของถวายแก่พระสงฆ์ในงานศพ รวมทั้งศาลพระภูมิที่สร้างไว้เคารพบูชาในบริเวณบ้านด้วย

๔.๓ หัตถกรรมเครื่องไม้

เครื่องไม้ คือ งานฝีมือชาวบ้านที่ทำจากไม้ ซึ่งเป็นวัสดุธรรมชาติที่คนไทยนิยมใช้สร้างที่อยู่อาศัย ทำเครื่องเรือนและเครื่องมือใช้ในชีวิตประจำวันมาแต่โบราณ แล้วค่อยๆ เสริมแต่งให้สวยงามขึ้น

ไม้ที่นิยมนำมาใช้ทำหัตถกรรมเครื่องไม้ส่วนใหญ่ ได้แก่ ไม้สัก ไม้ชิงชัน ไม้โมกมัน ไม้มะค่า ไม้แดง แต่ไม้สักเป็นที่นิยมกันมากกว่า เพราะเนื้อไม้แข็งแรงและไม่หดตัว อีกทั้งปลวกไม่กัดกินทำลายเนื้อไม้ด้วย หัตถกรรมเครื่องไม้ที่ทำจากไม้สักจึงทนทานแข็งแรง และมีอายุการใช้งานยาวนาน

งานเครื่องไม้ที่นิยมทำกัน แบ่งออกเป็น ๓ พวกใหญ่ๆ ได้แก่

๑. เครื่องมือ เครื่องใช้ และเครื่องเรือน งานที่เป็น เครื่องมือ เช่น เครื่องหีบอ้อยใช้บีบน้ำอ้อย กระจวยบรรจุผ้าทอผ้า งานที่เป็น เครื่องใช้ แบ่งออกเป็น เครื่องใช้ในครัว เช่น กระจ่างหรือจิวัดักแกง สาก ครก กระต๋อง กระจ่างขูดมะพร้าว และเครื่องใช้ทั่วไป เช่น นมไม้ใช้หุนหลัง หีบใส่ของ เขี่ยนหมาก ส่วนงานที่เป็น เครื่องเรือน เช่น เตียง ตู้ โต๊ะ เก้าอี้ กรอบกระจกแบบโบราณ

๒. เครื่องตกแต่งอาคารสถานที่ เป็นการใช้อย่างไม้มาทำส่วนประกอบของอาคารบ้านเรือน และสถานที่เพื่อตกแต่งให้สวยงาม เช่น ลายฉลุไม้ ประดับส่วนบนของช่องลมประตูด้านต่าง กันทวยหรือไม้ค้ำยันชายคา จั่วหลังคา หน้าโบสถ์ หรือวิหาร ลูกกรง หัวเสา งานเหล่านี้ชาวบ้านช่วยกันทำด้วยฝีมือประณีต โดยการแกะสลัก และการฉลุให้เป็นลวดลายที่งดงาม

๓. เครื่องเล่น เครื่องดนตรี และเครื่องประดับ งานไม้ฝีมือชาวบ้านที่นิยมทำเป็น เครื่องเล่น เช่น ลูกข่าง ม้าไม้ รถสามล้อ หมากกรุก ตุ๊กตาซึ่งมีทั้งรูปคนและรูปสัตว์ อาทิ โกว่ แมว สุนัข ช้าง โดยเฉพาะช้างไม้แกะสลักขนาดต่างๆ ที่ชาวบ้านในภาคเหนือแกะสลักในอริยาบถต่างๆ นอกจากนี้ ยังมีการแกะสลักแผ่นไม้เป็นลวดลายเครื่องเถา หรือแกะสลักเป็นป่าตามธรรมชาติที่มีต้นไม้ มีสิ่งสารพัดนานาชนิด นิยมนำมาเป็น เรื่องประดับ ตกแต่งภายในอาคารบ้านเรือน ส่วนงานที่เป็น เครื่องดนตรี ชาวบ้านนิยมใช้ไม้ชนิดต่างๆ มาทำเครื่องดนตรีพื้นเมือง เช่น โปงกลางของชาวอีสาน ซึ่งของชาวล้านนา ระบาดของชาวภาคกลาง

(จินตนา ไบกาชูยี, ๒๕๔๕: หน้า ๑๒-๑๘)

๔.๔ การอนุรักษ์หัตถกรรมพื้นบ้าน

หัตถกรรมพื้นบ้านเป็นสิ่งแสดงวัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทยอย่างหนึ่ง ที่สะท้อนถึงจิตอันละเอียดอ่อน และฝีมือที่ประณีตงดงาม มีคุณค่าในด้านศิลปะของชาวบ้าน การทำภาชนะสิ่งของและเครื่องใช้ไม้สอยฝีมือชาวบ้านที่ทำขึ้นมาในระยะเริ่มแรก เกิดจากความจำเป็นบังคับ ต้องการนำมาใช้สอยก่อน ต่อมาเมื่อมีเวลาจึงเริ่มคิดถึงความสะดวก รู้จักประดิษฐ์ประคองคิดลวดลายที่ละเอียดประณีตงดงามมากขึ้น

ฝีมือและศิลปะเหล่านี้ต้องปลูกฝังอบรมสั่งสมกันมานาน ตั้งแต่สมัยปู่ย่าตายายมาจนถึงรุ่นพ่อแม่ สืบสานต่อถึงรุ่นลูกหลานไม่ขาดสาย ภายในหมู่บ้านหรือในหมู่บ้านเดียวกัน จนปัจจุบันช่างพื้นบ้านเหล่านี้สามารถทำเป็นอาชีพเลี้ยงดูครอบครัวได้ ในบางแห่งช่างฝีมือเหล่านี้ส่วนใหญ่มักมีใจรักงานศิลปะของตน ต้องการให้เด็กรุ่นหลังอนุรักษ์และสืบสานไว้ จึงอุทิศตนส่งเสริมให้เยาวชนมาฝึกหัดเรียนการทำหัตถกรรมพื้นบ้านกับตน โรงเรียนและสถานศึกษาบางแห่งเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์และสืบสานหัตถกรรมพื้นบ้านในท้องถิ่นตนเอง จึงเชิญช่างฝีมือในท้องถิ่นตนมาเป็น วิทยากรฝึกอบรมให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติ หรือจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น ให้นักเรียนได้เรียน ฝึก และปฏิบัติจนชำนาญ บางคนสามารถยึดเป็นอาชีพได้หลักจบการศึกษาแล้ว

นอกจากนี้ การที่ช่างฝีมือตามหมู่บ้านยังคงใช้วัสดุใกล้ตัวตามธรรมชาติ อนุรักษ์กรรมวิธีการทำตลอดจนลวดลายโบราณดั้งเดิมมาใช้ทำงานหัตถกรรมพื้นบ้านของตนเองอยู่ ถือได้ว่าเป็นการอนุรักษ์หัตถกรรมพื้นบ้านที่สำคัญประการหนึ่ง

หัตถกรรมพื้นบ้านที่เป็นของดีมีฝีมือซึ่งชาวบ้านผลิตขึ้นมา หากมี ผู้ซื้อ นำไปใช้ประโยชน์ ช่างฝีมือชาวบ้านเหล่านี้จึงจะสามารถดำรงชีวิต และสืบสานงานหัตถกรรมของตนต่อไปได้ หัตถกรรมพื้นบ้านบางชนิดใช้ฝีมือที่ละเอียด เขียนลวดลายอ่อนช้อยงดงาม ใช้เวลานาน อีกทั้งวัสดุบางอย่างยังหายาก และมีราคาแพง จึงทำให้งานหัตถกรรมบางอย่างมีราคาแพงไปด้วย และจำหน่ายได้ยาก ดังนั้น ผู้ซื้อ จึงมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการช่วยอนุรักษ์ และส่งเสริมอาชีพแต่โบราณของปู่ย่าตายาย

๔.๕ การพัฒนาหัตถกรรมพื้นบ้านสู่สากล

ในระยะหลังมานี้ สินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านของไทยหลายประเภทเป็นที่นิยมกันมากในต่างประเทศ ผู้ผลิตสามารถส่งเป็นสินค้าออกที่สร้างรายได้ให้แก่ประเทศ หัตถกรรมพื้นบ้านจึงควรพัฒนาให้ก้าวสู่ระดับสากล ทั้งนี้ต้องมีการส่งเสริมสนับสนุนควบคู่กันไปกับการอนุรักษ์ และคำนึงถึงการรักษาเอกลักษณ์ที่แสดงถึงวัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทยไว้ในหัตถกรรมพื้นบ้านด้วย

กิจกรรมหนึ่งที่พัฒนาขึ้นมาตามแนวคิดดังกล่าว คือ โครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” หรือ “OTOP” ซึ่งย่อมาจาก One Tambon One Product แนวคิดหลักของโครงการนี้คือ ต้องการให้แต่ละชุมชนพัฒนาผลิตภัณฑ์ หรือสินค้าหลัก หนึ่งประเภท ซึ่งเป็นสินค้าที่ใช้วัตถุดิบ และทรัพยากรในท้องถิ่น ได้แก่ แรงงาน ทักษะฝีมือและความชำนาญ หรือเทคโนโลยี และทุน โดยภาครัฐช่วยเหลือในด้านความรู้สันทันใหม่ และการบริการจัดการ เพื่อนำสินค้าจากชุมชนให้เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้

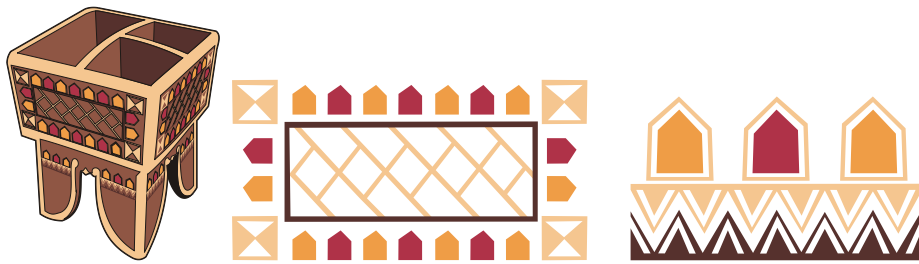
สินค้าในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ได้รับความนิยมน้อย่างกว้างขวางทั้งในระดับประเทศ และนานาชาติ ในงานแสดงสินค้าโอท็อปที่จัดขึ้นหลายต่อหลายครั้งในแต่ละปี มีผู้เข้าชมเป็นจำนวนมากทั้งชาวไทย และชาวต่างประเทศ ต่างมาซื้อหาไปใช้และสั่งซื้อไปจำหน่ายยังประเทศของตนเอง จึงเป็นนิมิตหมายอันดีว่า

หัตถกรรมพื้นบ้านของไทยมีศักยภาพสามารถก้าวสู่สากล ให้ชาวโลกยอมรับในฝีมือของชาวบ้านที่อยู่ในชนบท
ไทย (จินตนา ไบกาชูยี, ๒๕๔๕: ๑๒๓-๑๒๗)

บทที่ ๓

เขียนหมากอีสานตอนกลาง

บทเริ่มต้นในหรือแรงบันดาลใจในการเสนอหัวข้อวิจัยนี้สืบเนื่องมาจากการที่ผู้วิจัยได้จัดทำวิทยานิพนธ์ในการศึกษาระดับปริญญาโทที่ ภาควิชาการออกแบบนิเทศศิลป์ คณะมัณฑนศิลป์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร เรื่อง การออกแบบตัวอักษรและภาพสำเร็จรูปในรูปแบบลายศิลป์อีสาน (Font and ClipArt Design in Isan Graphic Style) ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๔๕ ได้พบเห็นเขียนหมากอีสานและได้นำมาออกแบบเป็นส่วนหนึ่งของผลงาน ความประทับใจข้างต้นทำให้เกิดแนวคิดที่จะศึกษาภูมิปัญญาทางด้านนี้อย่างจริงจังมากยิ่งขึ้น จึงได้เกิดโครงการนี้ขึ้นมา

ภาพที่ ๑๐ ภาพสำเร็จรูปเขียนหมากอีสาน

โครงการวิจัยเรื่อง เขียนหมากอีสานและการประยุกต์ใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม : กรณีศึกษาในอีสานตอนกลาง ในบทนี้เป็นการนำเสนอข้อมูลในการศึกษาจากภาคสนามของกลุ่มผู้วิจัย ที่ได้กำหนดขอบเขตในการศึกษาในพื้นที่ ๔ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดขอนแก่น กาฬสินธุ์ มหาสารคาม และร้อยเอ็ด โดยมีการเริ่มต้นทำการศึกษาโดยการขอคำแนะนำจากที่ปรึกษา ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชลิต ชัยครรชิต ถึงแนวทางการดำเนินงาน และหาแหล่งข้อมูลด้านต่างๆ ด้วยการสืบเสาะ สอบถามผู้รู้ การเดินทางหลายร้อยกิโลเมตร เพื่อค้นหาเขียนหมาก หลายร้อยตัว โดยจำแนกแยกแยะข้อมูลได้ดังนี้

๑. แหล่งข้อมูลทางเอกสาร
๒. แหล่งเก็บรักษาอนุรักษ์เขียนหมากอีสาน
๓. แหล่งข้อมูลบุคคลในการสัมภาษณ์
๔. ทัศนศึกษาเกี่ยวกับเขียนหมากอีสาน
๕. การวิเคราะห์ลักษณะเขียนหมากอีสานตอนกลาง

๑. แหล่งข้อมูลทางเอกสาร

เส้นทางในการหาข้อมูลทางเอกสารมีดังนี้

๑.๑ ห้องสมุดฝ่ายวิชาการ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจังหวัดขอนแก่น เป็นสถานที่ที่มีหนังสืออ้างอิงเกี่ยวกับศิลปกรรมของอีสาน ในเชิงโบราณคดีที่ลึกซึ้ง และได้ให้คำแนะนำที่ดีเลิศเกี่ยวกับสถานที่วิจัยภาคสนาม โดยได้รับคำแนะนำว่าที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจังหวัดอุบลราชธานี ได้เคยจัดนิทรรศการเกี่ยวกับ “เขียนหมากในอุบลราชธานี” เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๑

๑.๒ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจังหวัดอุบลราชธานี เป็นสถานที่ที่มีเขียนหมากอีสานหลายตัวจัดแสดงอยู่ และมีเอกสารประกอบนิทรรศการที่ได้รวมข้อมูลเขียนหมากอีสาน ที่มีเนื้อหาที่ดีเยี่ยม ๑ เล่ม และคุณกนกวลี สุริยะธรรม ภัณฑารักษ์ ได้แนะนำให้หาข้อมูลเพิ่มเติมจากบทความในนิตยสาร ที่มีผู้รู้ได้เขียนไว้ค่อนข้างหลากหลาย

๑.๓ ห้องสมุดวารสาร มหาวิทยาลัยศิลปากร ถือเป็นห้องสมุดที่รวบรวมวารสารทางศิลปกรรม ที่หลากหลาย และมีระบบการค้นหาเอกสารได้ง่าย จึงทำให้ได้บทความที่เกี่ยวข้องมานับสิบบทความ

๑.๔ หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศิลปากร ในส่วนของห้องวิทยานิพนธ์ ได้พบหนังสือที่เกี่ยวข้อง คือ

- พยุง วงษ์น้อย, การศึกษาวัฒนธรรมประเพณีการกินหมากในสังคมไทย : ศึกษาเฉพาะกรณี เครื่องใช้ในการกินหมาก, กรุงเทพฯ : สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๒๕
- ปวีณา ป้อมสุข, ภาชนะใส่อาหารประเภท “เมียง ” (CHIAN - MEANG) , กรุงเทพฯ : ศิลปนิพนธ์ ภาควิชาเครื่องเคลือบดินเผา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๑

๑.๕ ศูนย์ข้อมูลสารสนเทศ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้พบวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง คือ

- อัคราพร ทอนศรี, องค์ประกอบของลายชั้นหมากที่พบใน ตำบลกุดน้ำใส อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด, มหาสารคาม : วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๐
- ประสาน ดิ่งห์ทอง, การเขียนหมากในวิถีชีวิตชาวผู้ไทย ตำบลหนองสูง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร, มหาสารคาม : วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๐

๒. แหล่งเก็บรักษาอนุรักษ์เขียนหมากอีสาน

- ๒.๑ สำนักวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ศึกษาเขียนหมาก ๒๕ ตัว
- ๒.๒ ร้านธรรมจันต์โอสถ คุณเรืองชัย ทรายู ประธานสภาเทศบาลนครขอนแก่น
ศึกษาเขียนหมาก ๖๕ ตัว
- ๒.๓ วัดไชยศรี ต.สาวะถี อ.เมือง จังหวัดขอนแก่น
ศึกษาเขียนหมาก ๗ ตัว
- ๒.๔ สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
ศึกษาเขียนหมาก ๒๒ ตัว
- ๒.๕ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ศึกษาเขียนหมาก ๑๘ ตัว
- ๒.๖ พิพิธภัณฑ์ของดีเมืองกาฬสินธุ์ อาคารศาลากลางหลังเก่า อ.เมือง จ.กาฬสินธุ์
ศึกษาเขียนหมาก ๔ ตัว
- ๒.๗ พิพิธภัณฑ์วัดกลางกาฬสินธุ์ อ.เมือง จ.กาฬสินธุ์
ศึกษาเขียนหมาก ๘ ตัว
- ๒.๘ พิพิธภัณฑ์วัดป่าพุทธมงคลกาฬสินธุ์ อ.เมือง จ.กาฬสินธุ์
ศึกษาเขียนหมาก ๘ ตัว
- ๒.๙ โรงเรียนไตรรัตน์วิทยา อ.กมลาไสย จ.กาฬสินธุ์
ศึกษาเขียนหมาก ๓ ตัว
- ๒.๑๐ พิพิธภัณฑ์วัดสว่างโนนสูง บ้านโนนสูงใหม่ อ.ยางตลาด จ.กาฬสินธุ์
ศึกษาเขียนหมาก ๕ ตัว
- ๒.๑๑ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ร้อยเอ็ด อ.เมือง จ.ร้อยเอ็ด
ศึกษาเขียนหมาก ๕ ตัว
- ๒.๑๒ วัดท่าม่วง ต.ท่าม่วง อ.เสลภูมิ จ.ร้อยเอ็ด
ศึกษาเขียนหมาก ๑ ตัว
- ๒.๑๓ โรงเรียนท่าม่วง ต.ท่าม่วง อ.เสลภูมิ จ.ร้อยเอ็ด
ศึกษาเขียนหมาก ๕ ตัว
- ๒.๑๔ วัดป่าสักคาราม อ.เสลภูมิ จ.ร้อยเอ็ด
ศึกษาเขียนหมาก ๑๓ ตัว

รวมสถานที่ทำการศึกษา ๑๔ สถานที่ จำนวนเขียนหมากที่ทำการศึกษา ๒๐๔ ตัว

ตารางที่ ๒ แหล่งเก็บรักษาอนุรักษ์เขียนหมากอีสาน

 <p>สำนักวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น</p>	 <p>ร้านธรรมจันทร์ไอศกร ขอนแก่น</p>	 <p>วัดไชยศรี ต.สาวะถี อ.เมือง ขอนแก่น</p>
<p>สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม</p>	<p>สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม</p>	 <p>พิพิธภัณฑ์ของดีเมืองกาฬสินธุ์ อาคาร ศาลากลางหลังเก่า อ.เมือง จ.กาฬสินธุ์</p>
 <p>พิพิธภัณฑ์วัดกลางกาฬสินธุ์</p>	 <p>พิพิธภัณฑ์วัดป่าพุทธมงคลกาฬสินธุ์</p>	 <p>โรงเรียนไตรรัตน์วิทยา กาฬสินธุ์</p>
 <p>พิพิธภัณฑ์วัดสว่างโนนสูง บ้านโนนสูง ใหม่ อ.ยางตลาด จ.กาฬสินธุ์</p>	 <p>พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ร้อยเอ็ด อ. เมือง จ.ร้อยเอ็ด</p>	 <p>วัดท่าม่วง ต.ท่าม่วง อ.เสลภูมิ จ.ร้อยเอ็ด</p>
 <p>โรงเรียนท่าม่วง ต.ท่าม่วง อ.เสลภูมิ จ. ร้อยเอ็ด</p>	 <p>วัดป่าสักคาราม อ.เสลภูมิ จ.ร้อยเอ็ด</p>	 <p>พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ขอนแก่น KHON KAEN NATIONAL MUSEUM</p>

๓. แหล่งข้อมูลบุคคลในการสัมภาษณ์

- ๓.๑ คุณกนกวลี สุริยะธรรม ภัณฑารักษ์/ รองหัวหน้าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ อุบลราชธานี
วันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๐
- ๓.๒ คุณเสถียร บุตรน้อย บ้านหนองไช่ก อ.ม่วงสามสิบ อุบลราชธานี
วันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๐
- ๓.๓ รองศาสตราจารย์อุคม บัวศรี มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
วิทยาเขตอีสาน จ.ขอนแก่น วันที่ ๑ กันยายน ๒๕๕๐
- ๓.๔ พระครูประโชติสารคุณ วัดสว่างโนนสูง บ้านโนนสูงใหม่ อ.ยางตลาด
จ.กาฬสินธุ์ ๑๒ มี.ค. ๒๕๕๑
- ๓.๕ ลุงจิม จันทร์สว่าง ฝ่ายกรรมการวัดป่าพุทธมงคลกาฬสินธุ์ อ.เมือง จ.กาฬสินธุ์ ๑๒ มี.ค.
๒๕๕๑
- ๓.๖ อาจารย์ทวี พรหมมา กลุ่มสาระเรียนรู้ศิลปะ พิพิธภัณฑ์วัฒนธรรมพื้นบ้านและภูมิปัญญา
ท้องถิ่น โรงเรียนไตรรัตน์วิทยา อ.กมลาไสย จ.กาฬสินธุ์
๑๒ มี.ค. ๒๕๕๑
- ๓.๗ คุณชายทองใส แสงสุวอ และ คุณชายทองสุข วิเศษปัดสา อายุ ๗๘ ผู้กินและขายหมากพลู
มาร่วม ๕๐ ปี อ.เมือง จ.ร้อยเอ็ด ๑๓ มี.ค. ๒๕๕๑
- ๓.๘ อาจารย์ฉลาด ไชยสิงห์ โรงเรียนท่าม่วง ต.ท่าม่วง อ.เสลภูมิ จ.ร้อยเอ็ด
๑๓ มี.ค. ๒๕๕๑
- ๓.๙ พระครูสุธรรมวรณารถ เจ้าคณะตำบลท่าม่วง เจ้าอาวาสวัดท่าม่วง ต.ท่าม่วง
อ.เสลภูมิ จ.ร้อยเอ็ด ๑๓ มี.ค. ๒๕๕๑
- ๓.๑๐ คุณขงยุทธ ประสานยา พ่อค้าขายหมากพลู ในตลาดสดเทศบาลขอนแก่น
๒๖ มี.ย. ๒๕๕๑
- ๓.๑๑ พระอาจารย์มหาพนต์ สุนตจิตโต พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน วัดบูรพาประจักษ์ อ.อุบลราชธานี
วันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๕๐
- ๓.๑๒ รองศาสตราจารย์ ดร.วิโรฒ ศรีสุโร คณบดีคณะศิลปประยุกต์และการออกแบบ มหาวิทยาลัย
อุบลราชธานี วันที่ ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๕๐
- ๓.๑๓ ครูบาตึง เคียง และ อาจารย์จาร์ณี มงคลศิลป์ ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์วัดกลางกาฬสินธุ์
วันที่ ๑๒ มี.ค. ๒๕๕๑

ตารางที่ ๓ แหล่งข้อมูลบุคคลในการสัมภาษณ์

 <p>คุณกนกวลี สุริยะธรรม ภักฑารักษ์ / รองหัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ อุบลราชธานี</p>	 <p>คุณเสถียร บุตรน้อย ช่างทำเข็ญหมาก บ้านหนองไผ่นก อ.ม่วงสามสิบ อุบลราชธานี</p>	<p>รองศาสตราจารย์อุดม บัวศรี มหาวิทยาลัยมหามงกุฎราชวิทยาลัย ขอนแก่น</p>
 <p>พระครูประโชติสารคุณ เจ้าอาวาสผู้ อนุรัักษ์ศิลปวัตถุ ณ พิพิธภัณฑวัดสว่าง โนนสูง อ.ยางตลาด จ.กาฬสินธุ์</p>	 <p>ลุงจิม จันทร์สว่าง ผู้ดูแลพิพิธภัณฑวัดป่า พุทธมงคลกาฬสินธุ์ อ.เมือง จ.กาฬสินธุ์</p>	 <p>อาจารย์ทวี พรหมมา ผู้อนุรัักษ์และจัดทำ พิพิธภัณฑวัดนธรรมพินบ้านและภูมิ ปัญญาท้องถิ่น โรงเรียนไตรรัตน์วิทยา</p>
 <p>คุณยายทองใส แสงสุวรรณ และ คุณยาย ทองสุข วิเศษปัดสา ผู้กิน ซื่อและขาย หมากพลู อ.เมือง จ.ร้อยเอ็ด</p>	 <p>อาจารย์ฉลาด ไชยสิงห์ ผู้อนุรัักษ์ ศิลปวัตถุ ให้กับ โรงเรียนท่าม่วง ร้อยเอ็ด</p>	 <p>พระครูสุธรรมวรณารด ผู้อนุรัักษ์คัมภีร์ ใบลาน แห่งวัดท่าม่วง จ.ร้อยเอ็ด</p>
 <p>ครูบาดี้ง เคียง ผู้ดูแลพิพิธภัณฑวัดกลางกาฬสินธุ์</p>	 <p>คุณยงยุทธ ประสานยา พ่อค้าขายหมาก พลู ในตลาดสดเทศบาลขอนแก่น</p>	 <p>พระอาจารย์มหาพนธ์ สุนตจิตโต ผู้อนุรัักษ์ศิลปกรรมอีสาน ณ พิพิธภัณฑ พินบ้าน วัดบูรพาประจาวเหนือ</p>

ภาพที่ ๑๑ รศ.ดร.วิโรฒ ศรีสุโร

แม้จะอยู่ในระหว่างการพักฟื้นสุขภาพอยู่ รองศาสตราจารย์ ดร.วิโรฒ ศรีสุโร คณบดีคณะศิลปประยุกต์ และการออกแบบ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี ก็ยังได้คำแนะนำในการทำงานวิจัย และให้คำนิยามเกี่ยวกับ “ขันหมากอีสาน” แก่ข้าพเจ้าอย่างละเอียดลึกซึ้งยิ่งนัก ขอกราบขอบพระคุณและจะระลึกถึงคุณความดีที่ท่านได้มี คุณูปการต่อการอนุรักษ์สืบสานศิลปกรรมอีสานนี้ตลอดไป

๔. ทักษะเกี่ยวกับเขียนหมากอีสาน

ทักษะทั้งหลายที่ท่านผู้รู้ ได้ให้ความรู้แก่ข้าพเจ้านั้นมีทิศทางในลักษณะใกล้เคียงกัน ซึ่งแต่ละท่านล้วน มีความคิดที่เหมือนกันว่าควรอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาไว้ให้แก่ลูกหลานอีสานสืบต่อไป โดยมีเนื้อหา ดังนี้

๔.๑ การกินหมากในปัจจุบันของอีสาน

จากการสัมภาษณ์คุณชงยุทธ ประสานยา พ่อค้าขายหมากพลู ในตลาดสดเทศบาลขอนแก่น ซึ่งขายมา กว่า ๑๐ ปี พบว่าตั้งแต่สร้างตลาดใหม่ปริมาณการขายหมากพลูได้ลดลงมาในช่วง ๓-๔ ปีให้หลัง โดยลดลงมา เหลือประมาณ ๖๐% จากเดิม แต่ก็ยังเลี้ยงครอบครัวได้ สิ่งที่ขายก็คือ หมาก ใบพลู ปูน สีเสียด แก่นคูณ ยา เส้น ยาสูบมวนใบตอง อย่างหมากนี้ก็ขายได้อาทิตย์ละ ๑,๒๐๐ ลูก โดยกลุ่มลูกค้ามีทั้งเก่าและใหม่ ลูกค้า ใหม่ ๆ ในสมัยนี้ส่วนมากจะซื้อไปไหว้เจ้า ประกอบพิธีกรรมทางความเชื่อมากกว่าซื้อไปเคี้ยว เรียกว่าซูดขันห้า ประกอบด้วยหมาก ๕ คำ ยาสูบ ๕ มวน และสีเสียด แก่นคูณ ยาเส้น ใส่ห่อ

การกินหมาก ๑ คำ จะมีขั้นตอนคือ นำใบพลูสะอาดมาทาปูนและจิบพลูให้ปลายเรียวเป็นทรงกรวยแน่น พอควรแล้วใช้ด้ายมัดไว้เป็นคำๆ แล้วตัดปลายออกข้างเพื่อความสวยงาม จากนั้นก็ใช้ขี้ผึ้งทาปากกันปูนกัด ระหว่างเคี้ยวหมากก็จะกัดแก่นคูณเข้าไปข้าง ตามด้วยหมากที่เจียนไว้แล้ว เคี้ยวไปเรื่อย ๆ ดึงยาเส้นคลึงเป็น ก้อนเล็ก ๆ ฎไปตามฟัน มักเอายาเส้นที่ฎแล้วจุกไว้ที่มุมปากตอนบน การเจียนหมากคือใช้มีดบางผ่าหมาก ออกเป็น ๑/๔ ใช้คมมีดแต่ละดอกเปลือกเขียวชั้นนอกจากตอนกลางขึ้นไปทางหัว แล้วเจียนเปลือกสีนวลบาง ๆ

ลอกชิ้นทางหัวยาให้ขาด ตัดเนื้อส่วนนั้นลงไปจนถึงเมล็ด หมากคำหนึ่งที่ได้นี้จะมีทั้งเปลือกนอกสีน้ำตาล ๆ มีเนื้อตอนหัวสีขาวและเมล็ดสีแดง เปลือกหมากที่เหลือไม่ทิ้ง หั่นครึ่งใช้ฉูฟันตอนเล็กกินแล้ว ปูนแดงที่ป้ายนั้น มักผสมสีเสียดปนลงในเต้าเพื่อกันปูนกัดปาก

ตารางที่ ๔ ชุดหมากพลูและชุดขันห้าในปัจจุบัน

 <p>คุณขงยุทธ ประสานชา พ่อค้าขายหมากพลู ในตลาดสดเทศบาลขอนแก่น</p>	 <p>ขายเป็นชุด</p>	
 <p>ปูนแดง</p>	 <p>ทาปูนลงใบพลู</p>	 <p>จิบใบพลู</p>
 <p>เจียนหมาก</p>	 <p>ยาเส้น</p>	 <p>สีเสียด</p>
 <p>แก่นกูน</p>	 <p>ยาสูบมวนใบตอง</p>	 <p>ชุดสีเสียด แก่นกูนและ ยาเส้น</p>

๔.๒ ความเป็นมาของเขียนหมากอีสาน

คำว่าเขียนหมากในอีสานเรียกได้หลายอย่าง เช่น เขียนหมาก เจียนหมาก และขันหมาก ตามภาษาเฉพาะท้องถิ่น แต่ก็หมายความว่าภาชนะกลองไม้ที่มีไม้ไผ่หมากพลู เช่นเดียวกัน โดยสรุปเป็นยุคสมัยได้ดังนี้

๔.๒.๑ เขียนหมากอีสานในยุคต้น

ต้นกำเนิดของการทำเขียนหมากอีสานนั้นยังไม่สามารถระบุได้ชัดเจน เนื่องจากวัฒนธรรมการกินหมากในภูมิภาคนี้เก่าแก่เท่าๆ กับส่วนอื่นในเอเชีย โดยมีข้อสันนิษฐานว่าซึ่งพ่อค้าชาวอินเดียนำเอามาเผยแพร่ให้กับชาติอื่นๆ ในสมัยลพบุรี (พุทธศตวรรษที่ ๑๖-๒๐) ได้มีการค้นพบเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งพบมากที่อีสาน โดยทำเป็นรูปสัตว์ต่างๆ และภายในเครื่องปั้นดินหลายชิ้น มีปูนสีขาวติดอยู่ภายใน จึงเชื่อว่าเป็นภาชนะใส่ปูนกินหมาก (พยุง วงษ์น้อย, ๒๕๒๕:๘) ซึ่งตรงกับช่วงสมัยศิลปะร่วมแบบทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๖) และช่วงสมัยศิลปะร่วมแบบเขมรสมัยพระนคร (พุทธศตวรรษที่ ๑๕-๑๘) ซึ่งในช่วงนี้มีประชากรจากส่วนอื่นโยกย้ายเข้ามาแทนที่คนกลุ่มเดิม เช่น พวกไทย พวกลาว พวกข่า พวกส่วย และการย้ายถิ่นฐานไปมาระหว่างสองฝั่งโขงจนเกิดศิลปกรรมร่วมแบบล้านช้างในอีสานขึ้น (พุทธศตวรรษที่ ๑๘-๒๔) ซึ่งปรากฏหลักฐานทางศิลปกรรมประเภทงานสถาปัตยกรรมทางศาสนาขึ้นมากมายในอีสาน แต่ไม่พบบันทึกเรื่องราวของเขียนหมากอีสานที่ชัดเจน

๔.๒.๒ เขียนหมากอีสานในยุคเฟื่องฟู

เขียนหมากในอีสานเริ่มมีบันทึกเกี่ยวกับเขียนหมากอีสานในพุทธศตวรรษที่ ๒๕ โดย Dr. Howard Kaufman นักมานุษยวิทยาชาวตะวันตก กล่าวว่า เขียนหมากหรือกระเบะหมากนี้เริ่มทำในสมัยรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยช่างไม้คนหนึ่งในหมู่บ้านเล็กๆ ในแถบจังหวัดมหาสารคาม แล้วค่อยๆ แพร่หลายออกไปในเขตต่างๆ ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยช่างไม้จะทำให้แก่ผู้ที่จ้างทำเพื่อจะนำไปมอบแก่คู่หมั้นของตน (ปริวิต ป้อมสุข ๒๕๔๗ : ๓๖)

อัคราพร ทอนศรี ได้ทำการวิจัยเรื่อง องค์ประกอบของลายขันหมากที่พบใน ตำบลกุดน้ำใส อำเภอนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่าเขียนหมากมีอายุ อยู่ระหว่าง ๒-๓ ชั่วโมง ราว ๕๐-๑๕๐ ปี ซึ่งมักเป็นมรดกตกทอดจากยายทวด ลุงยายย่า ลุงแม่เต่าพ่อเต่าในปัจจุบัน โดยมีตำนานเล่าว่าช่างไม้ในมหาสารคามทำเขียนหมากเพื่อไปสู่ขอสาวที่ตนรัก ด้วยความประณีตสวยงามจึงทำให้ชายผู้นั้นสมหวังในความรักได้

รองศาสตราจารย์อุคม บัวศรี ได้กล่าวถึงผญาโบราณอีสานบทหนึ่งว่า

“เสียดายขันหมากแก้ว...ลายเครื่องดอกผักแว่น...เด้..หนอ ชิไปตั้งเล่นแค้น...อยู่ดินส่วน...เห็นผู้ใด”

ซึ่งมีความหมายถึงหญิงสาวได้รำพึงเสียดายชายคนรัก ที่จะนำเขียนหมาก ไปตั้งอยู่กับห้องหอบ้านสาวอื่นใดหนอ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าประเพณีสมัยก่อนเมื่อชายจะสู่ขอสาวจะต้องจัดขันหมากไปสู่ขอและจะต้องนำเขียนหมาก ที่สวยงาม อันจะแสดงถึงฐานะและเป็นการให้เกียรติกันมามอบให้ต่อฝ่ายเจ้าสาวด้วย ครั้นต่อมาในสมัย รัชกาลที่ ๕ งานช่างแขนงนี้ได้เข้ามาสู่มือพระภิกษุสามเณร ผู้บวชเรียน แล้วทำเขียนหมากตอบแทนโยมอุปถัมภ์ พ่อออกแม่ออก ที่ดูแลยามตนบวช พระบวชเรียนสมัยนั้นจะได้รับการฝึกให้ทำงานช่างฝีมือต่างๆ เช่น ทำพวงแก้ว ไม้คาน แอบยา เขียนหมาก จนไปถึงการสร้างกุฏิ ลิม (โบสถ์) ธาตุ พระธาตุ เจดีย์ต่างๆ

คุณยายทองใส แสงสุว และ คุณยายทองสุข วิเศษปัดสา อายุ ๗๘ ปีทั้งสองท่าน ซึ่งเพิ่งเลิกกินหมากได้ไม่นานเนื่องจากสุขภาพทางช่องปาก (ปูนกัด) ได้เล่าให้ฟังถึงสภาพสังคมในอดีตว่า เมื่อก่อนหญิงทุกบ้านจะกินหมาก พวกชายเริ่มกินหมากมาตั้งแต่อายุ ๒๔-๒๕ ปี ส่วนมากผู้หญิงจะกิน ส่วนผู้ชายจะสังสรรค์กันด้วยเหล้าและยาสูบ ไม่ค่อยเคี้ยวหมาก

เมื่อก่อนชายหมากพลูดีมากจนบางวันแทบจะไม่มีเวลากินข้าวเลย ๓ ปีให้หลังมานี้ขายได้น้อยมาก บางทีต้องเอาหมากที่เสียแล้วไปทิ้งเป็นคันรถเลย เขียนหมากสมัยก่อนมีอยู่ทุกบ้าน บ้านละอัน คุณค่าเปรียบเหมือนผ้าทอ บ้านไหนเขียนหมากสวยประณีตกว่าก็แสดงว่ามีฐานะดี บางทีก็มีการประชันเขียนหมากแข่งบารมีกันบ้าง แต่เลิกใช้ไป ๓๐-๔๐ ปีแล้ว

เขียนหมากอีสานที่เป็นลักษณะกล่องไม้นี้ไม่พบในภูมิภาคอื่นในประเทศไทย สาเหตุอาจเนื่องมาจากสภาพแวดล้อมของอีสานที่มีฝีมืองานช่างในด้านการทำเครื่องไม้ มากกว่าวัสดุทองเหลือง เงิน งานฝังมุกหรือเครื่องถมชนิดต่างๆ อีกทั้งไม้แผ่นยังหาได้ง่าย ราคาถูก และมีความทนทานสูง และอาจใช้ไม้แผ่นที่สร้างบ้านเนื่องจากขนาดมีความกว้างใกล้เคียงกับขนาดของฝาบ้านทั่วไป

รูปแบบของเขียนหมากอีสานมีสองแบบคือ ทรงกล่องสี่เหลี่ยมมากกว่าทรงคางหมู (แหวงชันปากพาน) จากค่าเฉลี่ยที่นำมาวิเคราะห์ทั้งหมด ๑๐๐ ตัว พบว่าเป็นทรงกล่องเหลี่ยมถึงร้อยละ ๘๐ ซึ่งทรงกล่องเหลี่ยมมีขนาดเฉลี่ย กว้างxยาวxสูง ประมาณ ๒๒ x ๒๒ x ๒๑ ซม. ส่วนทรงแหวงชันปากพาน มีขนาดเฉลี่ย ประมาณ ๒๕ x ๒๕ x ๒๐ ซม. ซึ่งเป็นขนาดสัดส่วนที่พอเหมาะกับการใช้งานสำหรับวัฒนธรรมการนั่งกับพื้นของชาวอีสาน ซึ่งรูปทรงของเขียนหมากนี้มีลักษณะคล้ายกับตู้พระธรรม และหีบต่างๆ ที่ใช้กันในอีสาน อาจารย์ทวีพรมา กล่าวไว้ว่า มักจะใช้ไม้มงคลในพื้นที่ เช่น ไม้ยอป่า ราชอุดม บัวศรี ก็กล่าวว่าใช้ไม้จำปา โมกมัน ไม้กะบาก เนื่องจากเป็นไม้เนื้ออ่อนแกะสลักง่าย บางท่านกล่าวว่าใช้ไม้เนื้อแข็งเพื่อความทนทาน เช่น ไม้มะค่า ไม้มะเกลือ ไม้ประดู่ ไม้จิก ซึ่งเขียนหมากมีส่วนประกอบ ๔ ส่วน ได้แก่

๑) ปากหรือส่วนบนสุด แบ่งช่องเป็น ๓ ช่อง ๕๐% นอกนั้นแบ่งมากหรือน้อยกว่า ช่องก้นส่วนมากจะมีความโค้งด้านบน และบางตัวมีกระดูกหรือคิ้วไม้หรือกระดูกสัตว์เดินบนขอบปาก เพื่อความงามและความทนทาน

๒) ลำตัว มักเป็นจุดเด่นในการแสดงลวดลาย เป็นแผ่นไม้สูงราว ๑๒ ซม. แกะลายเหมือนกันทั้งสี่ด้าน หรือ อาจแตกต่างกันทั้งสี่ด้านก็มี

๓) ส่วนแหว คือส่วนที่เชื่อมระหว่างส่วนลำตัว และ ขา ส่วนมากไม่มีการตกแต่ง มีบางตัวเท่านั้นที่ใส่คิ้วเดินรอบ บางตัวมีการเจาะช่องใส่ลิ้นชักด้วย

๔) ส่วนขา มีการเจาะเป็นช่อง หรือ ฉลุเป็นรูปขา หรือ แกะสลักลายเป็นรูปขา

เขียนหมากแบบกล่องตัวผู้

เขียนหมากแบบกล่องตัวเมีย

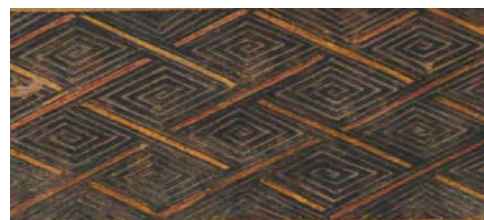
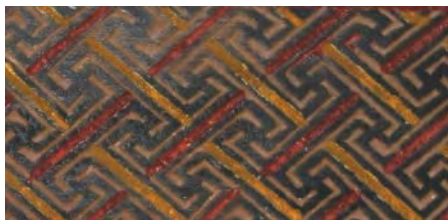
เขียนหมากแบบแอมวั้นปากพาน

ภาพที่ ๑๒ ประเภทของเขียนหมาก

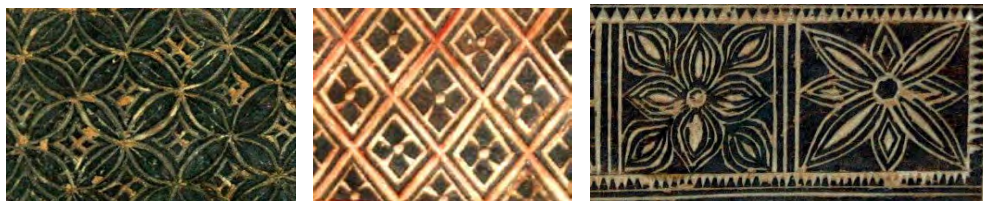

ภาพที่ ๑๓ ตู้พระธรรมและหีบในอีสาน

ลวดลายที่ใช้ ส่วนมากเป็นลายเรขาคณิตเส้นในแบบต่างๆ เช่น ลายพินปลา สามเหลี่ยม เส้นกากบาท ข้าวหลามตัด เส้นทแยง ราว ๘๕% รองลงมาคือลายประแจเงิน ๔๓% ซึ่งจากการค้นคว้าแม้ว่าศิลปะเงินจะมีบทบาทต่อไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๓ เป็นต้นมา แต่ในภูมิภาคอื่นๆ ทั่วโลก เช่น บาห์ลี อิสลาม อินเดีย ก็มี การประดิษฐ์ลวดลายเรขาคณิตที่เส้นไขว้กันไปมา ก็มีอยู่ในหลายชนชาติเช่นกัน ซึ่งลายประแจเงินในเขียนหมาก อีสานก็มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวโดยมักเป็น เครื่องหมายสวัสดิกะ (Sawastika มาจากภาษาสันสกฤต หมายถึงความ เป็นอยู่ที่ดี) ลายก้านขดหรือลายขอ ซ่อนอยู่ในลายเส้นสานไขว้กัน คล้ายเครื่องจักสาน ส่วนลายอื่นๆ ที่นิยมสลัก เช่น ลายดอกไม้ ราว ๓๘% ซึ่งเกิดจากจินตนาการในพิธีกรรมสิ่งแวดล้อมของอีสาน

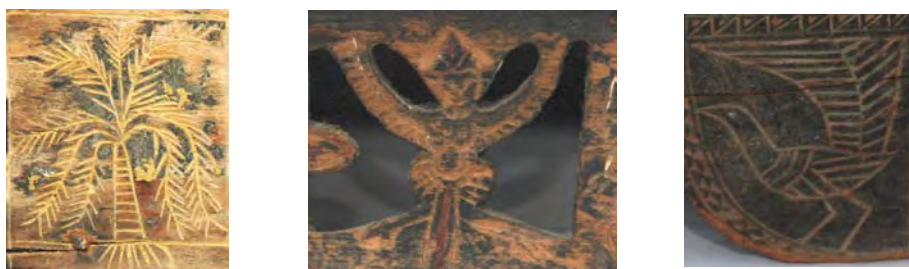

ภาพที่ ๑๔ ลายประแจเงินในเขียนหมากอีสาน

ภาพที่ ๑๕ ลายดอกไม้เรขาคณิตในเขียนหมากอีสาน

ส่วนลายอีกประเภทหนึ่งคือ ลายเส้นอิสระ ซึ่งมีอยู่ ราว ๑๕% คล้ายกับภาพรูปแต้ม (จิตรกรรมฝาผนังอีสาน) เช่น พญานาค เทวดา คน สัตว์ พรรณไม้ ฯลฯ และไม่มีลายใดๆ ๕%

ภาพที่ ๑๖ ลายเส้นอิสระในเขียนหมากอีสาน

สี สีของตัวเขียนหมากส่วนมากเป็นสีดำ ๘๒% ทำจากรักน้ำเกลี้ยง เป็นสีอื่นๆ หรือไม่ทาสี ๘% ส่วนสีของลวดลายซึ่งบางตัวมีมากกว่า ๑ สี นิยมใช้สีขาว ๕๑% แดง ๔๓% เหลือง ๓๓% เขียว ๘% น้ำเงิน ๒% และไม่มีสีในลวดลายคือแกะให้เป็นรอยสลักอย่างเดียว ๒๒%

๔.๒.๓ เขียนหมากอีสานในยุคปัจจุบัน

เมื่อ ๒๐-๓๐ ปีก่อน (ประมาณ พ.ศ.๒๕๓๐-๒๕๖๐) มีพ่อค้าจากทุกสารทิศ เช่น พ่อค้าทางภาคเหนือ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น เข้ามากว้านซื้อเขียนหมากอีสาน และงานหัตถกรรมอื่นๆ ไปแทบจะไม่เหลือของดีฯ ไว้ให้เราได้พบเห็น ด้วยราคาแค่หลักสิบ ยังโชคดีที่พระภิกษุ ครูอาจารย์ ผู้นำชุมชนส่วนน้อยที่มีความรักและห่วงแหนศิลปวัตถุช่วยเก็บรักษาของที่ได้รับการบริจาคจากชาวบ้านไว้บ้างตามวัด และโรงเรียน หรือบ้านของพ่อค้าข้าราชการชั้นสูงที่นิยมสะสมของเก่า เนื่องจากค่านิยมที่ชาวบ้านไม่เห็นคุณค่าจากมุมมองของปู่ย่าตายายของตน บางท่านเล่าให้ฟังว่าเขียนหมากเก่าๆ ที่ชาวบ้านไม่เห็นค่าก็นำไปทำฟืนก่อไฟเลยก็มี

ส่วนในปัจจุบัน เขียนหมาก ได้ถูกเปลี่ยนสถานะจากเศษไม้เก่าไร้ค่าไปเป็นของสะสม หายากราคาแพงตั้งแต่หลักร้อยจนถึงหลักหมื่น ตามสภาพความสมบูรณ์ของการเก็บรักษา ซึ่งจะพบเห็นได้ตามพิพิธภัณฑ์ของจังหวัดทั่วภาคอีสาน พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านในวัด พิพิธภัณฑ์ตามสถานศึกษา เป็นส่วนใหญ่ อีกที่หนึ่งที่พอพบเห็นได้บ้างก็คือ ร้านขายของที่ระลึกงานหัตถกรรมของอีสาน มักใช้เป็นของแถมไม่ค่อยซื้อขายกัน

ประโยชน์ใช้สอยใหม่ เมื่อเขียนหมากกลายเป็นของหายาก แต่กลับมีความงามแบบพื้นบ้าน อาจดูหยาบไม่ประณีตสูงตามแบบช่างหลวงทางภาคกลางหรือภาคเหนือ ทำให้เกิดความมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวสูง ดู

แจ้จ้งแกร่งถ่อมคน ปัจจุบันมักถูกใช้งานเป็นของตกแต่งบ้าน ร้านค้า หรืองานนิทรรศการ งานเลี้ยง เช่น ใช้จัดดอกไม้ วางหนังสือ ฯลฯ

ภาพที่ ๑๗ การนำเขียนหมากมาใช้งานในปัจจุบัน

๔.๒.๔ เขียนหมากกับการประยุกต์ใช้ในการออกแบบในปัจจุบัน

อนาคตของเขียนหมากในมือนักออกแบบรุ่นใหม่ มีแนวคิดและวัตถุประสงค์ในการใช้งานให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมแบบร่วมสมัย ความเป็นอยู่ที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก เช่น ต้องให้เข้ากับการตกแต่งอาคารสถานที่ การตกแต่งในงานพิธีต่างๆ การรับประทานอาหารต่างๆ

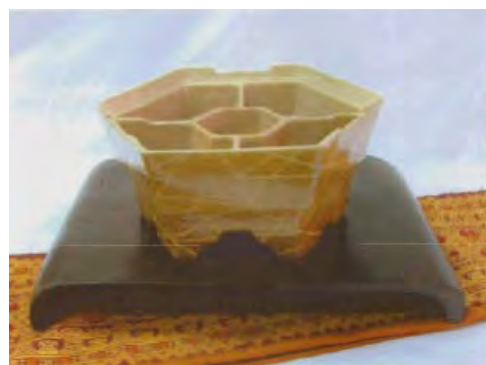
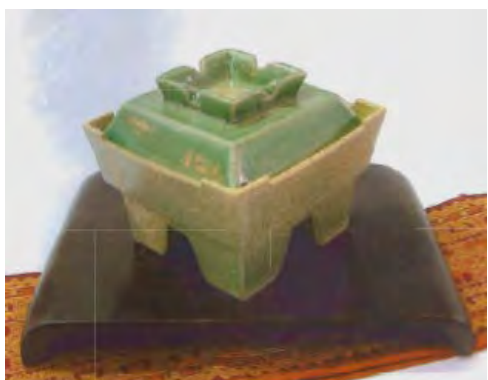
ตารางที่ ๕ รูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีแรงบันดาลใจจากเขียนหมากอีสาน

<p>โต๊ะเตี้ย ใช้ตกแต่งโถงทางเข้า ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ร้อยเอ็ดการออกแบบมีความเรียบง่ายโดยคัดทอนรายละเอียดลง</p>	
<p>เขียนหมากของ อ.ทวี พรมมา รร. ไตรรัตน์วิทยา กาฬสินธุ์ ใช้จัดดอกไม้ มีความสูงเพิ่มมากขึ้นเพื่อความสวยงามขณะจัดวางไม่ให้ต่ำติดพื้น และไม่ต้องหาแท่นวางเพิ่ม</p>	<p>เขียนหมากไม้ขนาดใหญ่ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มีสักหลาดปูภายในกันเปื้อนเวลาวางของใช้แผ่นไม้ที่มีความหนาเพื่อความทนทาน</p>

ภาพที่ ๑๘ ภาพงานใส่อาหารประเภท “เมี่ยง”
(ที่มา : ปวีณา ป้อมสุข ๒๕๔๗ : ๘๗)

ภาชนะใส่อาหารประเภท “เมี่ยง” (CHIAN - MEANG) เป็นผลงานศิลปนิพนธ์ ระดับปริญญาโทของ ปวีณา ป้อมสุข ภาควิชาเครื่องเคลือบดินเผา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ.๒๕๔๗ เป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีความเรียบง่าย และสร้างประโยชน์ใช้สอยใหม่ๆ

ภาพที่ ๑๕ ภาชนะใส่อาหารประเภท “เมี่ยง”
(ที่มา: ปริญา ป้อมสุข ๒๕๔๗ : ๘๘-๙๒)

๔.๓ การทำเขียนหมากอีสาน

ในยุคก่อนส่วนมากผู้หญิงอีสานจะทำงานบ้านและทอผ้า ส่วนผู้ชายจะทำงานช่างทั้งหลาย รวมถึงการทำเขียนหมากไม้นี้ด้วย แต่ถ้าไม่ถนัดก็อาจจะต้องให้ช่างทำขึ้นมาให้ ในปัจจุบันนี้การทำเขียนหมากแบบดั้งเดิมได้หายไปจากสังคมมานานับ ๔๐ ปีแล้ว แต่ยังมีช่างทำเขียนหมากคนสุดท้ายที่ยังทำอยู่ คือ คุณเสถียร บุตรน้อย บ้านหนองไชนก อ.ม่วงสามสิบ อุดรธาธานี น้ำเสถียรทำหัตถกรรมงานไม้มานานหลายสิบปี ทำเครื่องดนตรีประเภทพิณ ทำพาข้าว ถาด กล้องไม้รูปสัตว์ต่างๆ และเขียนหมาก ซึ่งเป็นการสืบทอดวิธีการทำแบบโบราณ และเป็นการสร้างสรรค์คิดค้นวิธีการส่วนตัวขึ้นมาใหม่ ซึ่งการศึกษาวิธีการของน้ำเสถียร ศิลปินงานหัตถศิลป์ คล้ายกับการเดินทางกลับไปสู่อุดมคติของเขียนหมากอีสานอีกครั้ง

ภาพที่ ๒๐ ผลิตภัณฑ์ต่างๆ ของน้ำเสถียร

ภาพที่ ๒๑ อุปกรณ์งานไม้ต่างๆ

น้ำเสถียร ทำแต่เฉพาะเขียนหมากแบบแอวขันปากพานซึ่งมีขาอยู่ สองแบบ คือแบบตัวผู้และตัวเมีย และมีการทำลวดลายอยู่ ๒ แบบ คือ แบบทำสี่ แบบแกะสลักลาย และแบบฝังกระดูกควาย โดยมีขั้นตอนการทำโครงสร้างทั่วไปดังนี้

- ๑) เตรียมวัสดุ ไม้เนื้ออ่อนหรือแข็งก็ได้
- ๒) ร่างแบบลงบนไม้ (น้ำเสถียร มีแบบทำจาก แผ่นสังกะสี และ กระดาษแข็ง)
- ๓) ฉลุ ตัดไม้ตามแบบ ได้แก่ ส่วน ขา ลำตัว เอว ผ่าก้น พื้น
- ๔) เจาะรูโดยใช้เหล็กแหลม หรือ สว่าน นำร่องก่อนตอกตะปู ประกอบกัน
- ๕) ประกอบส่วนขา เอว และลำตัว
- ๖) ตัดพื้นและผ่าก้น
- ๗) ขัดแต่ง

ภาพที่ ๒๒ แบบทำจาก แผ่นสังกะสี และ กระดาษแข็ง

ภาพที่ ๒๓ การประกอบชิ้นส่วน

การทำสีและลวดลาย

แบบที่ ๑ แบบทำสี ทารักน้ำเกลี้ยงแล้วผึงแดดให้แห้ง นำแบบลายที่เจาะช่องไว้แล้วพ่นสีสเปรย์ใส่

ภาพที่ ๒๔ แบบทำสี

แบบที่ ๒ แบบแกะสลักลาย ร้างแบบลาย แล้วใช้เครื่องมือแกะลาย ทารักน้ำเกลี้ยงแล้วผึงแดดให้แห้ง

ภาพที่ ๒๕ แบบแกะสลักลาย

แบบที่ ๓ แบบฝักระดูกลาย นำระดูกไปแช่น้ำให้ระดูกนิ่มแล้วผ่าเป็นสองส่วน ร่างแบบแล้วฉลุตามแบบ นำลายมาติดโดยใช้กาวข้าง กาวลาเท็กซ์ หรือรัก แล้วลงรักซ้ำหรือสีน้ำมัน แล้วฝังแดดให้แห้ง

ภาพที่ ๒๖ แบบฝักระดูกลาย

๖. การวิเคราะห์ลักษณะเขียนหมากอีสานตอนกลาง

การวิจัยในครั้งนี้ได้ทำในอีสานตอนกลาง ๔ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดขอนแก่น, จังหวัดมหาสารคาม, จังหวัดกาฬสินธุ์ และจังหวัดร้อยเอ็ด ปรากฏว่าพบเขียนหมาก ๒๐๔ ตัว จาก ๑๔ สถานที่ ทำการวิเคราะห์ตัวอย่างเขียนหมากจำนวน ๑๐๐ ตัว และจำแนกแยกแยะแบ่งประเภทของรูปทรงและลวดลายเป็นหมวดหมู่ดังนี้ ตารางที่ ๖ รายละเอียดของการสำรวจเขียนหมากอีสาน

หมายเลข / ที่มา / ภาพ		รายละเอียดเฉพาะ		
๑	สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม (รภ มส 001)	ขนาด (ซ.ม.) 27x27 x26.5	รูปทรง : สี่เหลี่ยม	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : พญานาค, ดอกไม้, เรขาคณิต สีแดง/ขาว		
		ข้อคิดเห็นอื่นๆ : เป็นเขียนหมากขนาดใหญ่ แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ลายด้านบนเป็นรูป พญานาคทั้ง ๔ ด้าน ประกอบลายเส้นตั้งและ นอน ขาด้านล่างมีลายนาค ๒ ด้าน ลายดอก ๒ ด้าน เจาะช่องรูปครึ่งวงกลม ๒ วงต่อกันใน แนวตั้ง ทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบเดือยหางเหยี่ยว		
๒	สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม (รภ มส 002)	ขนาด (ซ.ม.) 24x24 x24	รูปทรง : สี่เหลี่ยม	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : ดอกไม้, เรขาคณิต สีแดง/เหลือง		
		ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ลายด้านบนเป็นรูปดอกแก้วทั้ง ๔ ด้าน ลายที่ ฐานล่างมี รูปนาคคู่ ๑ ด้าน และลายเรขาคณิต หกเหลี่ยม คล้ายกัน ฐานเจาะช่องหน้าต่างโค้ง บน ด้านล่างเป็นรูปสามเหลี่ยม ทั้ง ๔ ด้าน เข้า ไม้แบบเดือยเหลี่ยมและเดือยหางเหยี่ยว		
๓	สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม (รภ มส 004)	ขนาด (ซ.ม.) 27x27 x16	รูปทรง : คางหมู	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : ประแจจีน, ดอกไม้, สีแดง		
		ข้อคิดเห็นอื่นๆ : ลายด้านบนทั้ง ๔ ด้าน เหมือนกัน ขาด้านล่างมี ลายดอกไม้ทั้ง ๔ ด้าน ขาเจาะช่อง ทั้ง ๔ ด้าน แต่ มีร่องรอยของ ปลายลายที่หักแล้วทั้ง ๔ ด้าน มีการเข้าไม้ แบบเดือยเหลี่ยมและเดือยหางเหยี่ยว		

หมายเลข / ที่มา / ภาพ		รายละเอียดเฉพาะ		
๔	สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม (รภ มส 005)	ขนาด (ซ.ม.) 19x19 x16	รูปทรง : สี่เหลี่ยม	สีของตัว : ดำ
		<p>ลวดลาย : ประเจจัน,เรขาคณิต สีแดง/ขาว</p> <p>ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ลายด้านบนเป็นรูปประเจจันทั้ง ๔ ด้าน ขาด้านล่างมีลายเส้นกากบาท และ ลายกาบแบบลายจืด ผสมกัน ส่วนขาเป็นลักษณะรูปเลข ๓ หรือเป็นอังกิ้งคล้ายสิมอีสาน ทั้ง ๔ ด้าน ใ้ไม้ที่มีความหนา มาก เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม</p>		
๕	สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม (รภ มส 006)	ขนาด (ซ.ม.) 23x23 x23.5	รูปทรง : สี่เหลี่ยม	สีของตัว : ดำ
		<p>ลวดลาย : ประเจจัน,ดอกไม้,เรขาคณิต สีแดง</p> <p>ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ลายด้านบนเป็นประเจจันทั้ง ๔ ด้าน ลายที่ฐานล่างมี รูปดอกไม้ ๘ กลีบ ด้านละ ๔ ดอก และมีลายเรขาคณิต ลายพื้นปลายหรือลายแฉ้วหมา เดินเส้น ฐานเจาะช่องหน้าต่าง สี่เหลี่ยมผืนผ้า ทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม</p>		
๖	สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม (รภ มส 007)	ขนาด (ซ.ม.) 23.5x24 x19.5	รูปทรง : สี่เหลี่ยม	สีของตัว : ดำ
		<p>ลวดลาย : ประเจจัน,ดอกไม้,เรขาคณิต สี ขาว</p> <p>ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ลายด้านบนเป็นรูปประเจจันทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างมีรูปสามเหลี่ยมสลับลายเส้น และ ลายแฉ้วหมากับเส้นตรง ส่วนขามีรูปดอกไม้ ๔ กลีบ ด้านละ ๒ ดอก และขามีลักษณะรูปเลข ๓ หรือเป็นอังกิ้ง ทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม</p>		

หมายเลข / ที่มา / ภาพ		รายละเอียดเฉพาะ		
๗	สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม (รภ มส 008)	ขนาด (ซ.ม.) 20x20 x14	รูปทรง : สี่เหลี่ยม	สีของตัว : ดำ
		<p>ลวดลาย : เรขาคณิต สี ขาว</p> <p>ข้อคิดเห็นอื่นๆ : พบช่องด้านบน ๒ ช่อง แต่พบร่องรอยดั้งเดิมว่าแบ่ง ๓ ช่อง ลายด้านบนแกะเป็นรูปข้าวหลามตัดเล็กๆ แล้วนำมาวางเป็นลาย ทแยง ทั้ง ๔ ด้าน ทั้งด้านบนและด้านล่างมีลักษณะคล้ายกัน และไม่มีขาเข้าไม้แบบต่อชน</p>		
๘	สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม (รภ มส 016)	ขนาด (ซ.ม.) 20x20 x20	รูปทรง : สี่เหลี่ยม	สีของตัว : ดำ
		<p>ลวดลาย : ประจำยาม , กระจัง, ดอกไม้ , เรขาคณิต สีแดง/ขาว</p> <p>ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ลายด้านบนเป็นลายประจำยาม ๑ ด้าน เป็นลายกระจัง ๒ ด้าน อีกด้านหนึ่งเป็นลายกระจังตรงกลางแต่มี ซ่อดอกไม้อยู่ ๒ ซ้าง ลายที่ฐานล่างเป็นลายข้าวหมาและลูกกรง ๓ ด้าน ส่วนด้านที่สี่เป็นรูปซ่อดอกไม้ ๔ ซ่อ ฐานเจาะช่องเป็นรูปโค้งคล้ายประดับลายข้าวหมาทั้ง ๔ ด้าน มีการเข้าไม้แบบต่อชน</p>		
๙	สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม (รภ มส 012)	ขนาด (ซ.ม.) 29x29 x13	รูปทรง : ปากคางหมู ฐานสี่เหลี่ยม	สีของตัว : ดำ/แดง
		<p>ลวดลาย : เรขาคณิต สีแดง/ขาว</p> <p>ข้อคิดเห็นอื่นๆ : มีลักษณะพิเศษคือมีมือจับด้านบน เป็นทรงหมวก เจาะรูตรงกลางพอสอดนิ้วได้ แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ลายด้านบนเป็นรูปข้าวหลามตัด สลับสีเป็นเส้นและปล่อยว่าง ๔ ด้าน ฐานด้านล่างทำเป็นเส้นทแยงทุกด้าน เจาะช่องเป็นรูสามเหลี่ยม ๒ รู ทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบต่อชน</p>		

หมายเลข / ที่มา / ภาพ		รายละเอียดเฉพาะ		
๑๐	สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม (รภ มส 012)	ขนาด (ซ.ม.) 20.5x20.5 x18.5	รูปทรง : สี่เหลี่ยม	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : ประเจจัน,เรขาคณิต สีขาว ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ลายด้านบนเป็นรูปประเจจันทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างมีลายแฉ้วหมา ลายกากบาท ลายหก เหลี่ยมตั้ง ลักษณะพิเศษคือเจาะช่องเป็นรูปขา ตรงกลางเป็นสี่เหลี่ยมคล้ายขาข่ายคางคกลงมา เป็นรอยพื้นปลาทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบเดือย หางเหยี่ยว		
		ขนาด (ซ.ม.) 20x20 x24.5	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
๑๑	สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม (รภ มส 015)	ลวดลาย : เรขาคณิต สีขาว ข้อคิดเห็นอื่นๆ : ช่องด้านบนชำรุด ลาย ด้านบนเป็นรูปจิดหมากโม มีกรอบตีเป็นเส้น ทแยงทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างมีลายดอกพิกลผสม กับลายแฉ้วหมา และทำกรอบตีเป็นเส้นทแยง เป็นรูปขาไม้เจาะช่อง เข้าไม้แบบต่อชน		
		ขนาด (ซ.ม.) 23x23 x23	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : พญานาค,ประเจจัน,เรขาคณิต สีขาว ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ลายด้านบนเป็นรูปประเจจันทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างมีลายหกเหลี่ยม กากบาท ๓ ด้าน อีก ด้านหนึ่งเป็นลายพญานาค ราว ๑๐ ตัว จั้ววาง แบบอิสระ ไม่มีขา เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม		
๑๒	สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม (รภ มส 017)	ลวดลาย : พญานาค,ประเจจัน,เรขาคณิต สีขาว ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ลายด้านบนเป็นรูปประเจจันทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างมีลายหกเหลี่ยม กากบาท ๓ ด้าน อีก ด้านหนึ่งเป็นลายพญานาค ราว ๑๐ ตัว จั้ววาง แบบอิสระ ไม่มีขา เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม		
		ลวดลาย : พญานาค,ประเจจัน,เรขาคณิต สีขาว ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ลายด้านบนเป็นรูปประเจจันทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างมีลายหกเหลี่ยม กากบาท ๓ ด้าน อีก ด้านหนึ่งเป็นลายพญานาค ราว ๑๐ ตัว จั้ววาง แบบอิสระ ไม่มีขา เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม		
		ขนาด (ซ.ม.) 23x23 x23	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ

หมายเลข / ที่มา / ภาพ		รายละเอียดเฉพาะ		
๑๓	สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม (รภ มส 021)	ขนาด (ซ.ม.) 27x27 x26.5	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		<p>ลวดลาย : ประแจจีน, เรขาคณิต, พญานาค สีขาว</p> <p>ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ลายด้านบนเป็นลายประแจจีนทั้ง ๔ ด้าน ขาด้านล่าง เจาะช่องรูปหน้าต่างโค้ง ๒ บาน มีรูด้านบนรูปดอกบัว ๒ ด้าน และรูปหัวใจ ๒ ด้าน ลักษณะคล้ายซุ้มประตูทางเข้าสิม ทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม</p>		
๑๔	สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (มมส 001)	ขนาด (ซ.ม.) 23x23 x15	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		<p>ลวดลาย : อีสระ สีเหลือง/ขาว</p> <p>ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ลายด้านบนเป็นรูปใบโพธิ์ ดอกบัวบาน ดอกไม้ ปลา ผลไม้ และบ้าน ไม่เหมือนกัน ทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างเป็นรูปต้นไม้ ส่วนขาเจาะช่องกลมสองรูแล้วเฉียงลงด้านข้าง ตรงกลาง มีลักษณะเหมือนซ้ออุบะห้อยลง คงเหลือด้านเดียนอกนั้นชำรุดแล้ว เข้าไม้แบบเดือยหางเหยี่ยว</p>		
๑๕	สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (มมส 002)	ขนาด (ซ.ม.) 23x23 x22	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		<p>ลวดลาย : เรขาคณิต</p> <p>ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ลายด้านบนเป็นรูปเรขาคณิตแบบต่างๆ โดยมีกรอบสี่เหลี่ยมแล้วใช้เส้นกากบาทหรือเส้นเฉียง บางด้านใช้เส้นเฉียงตัดกันเป็นรูปข้าวหลามตัด ด้านล่างมีรูปจิดกาบ และ ลายข้าวหลามตัด ส่วนขาเจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมมีรูปสามเหลี่ยมชี้ลงด้านล่าง ทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบต่อชน</p>		

หมายเลข / ที่มา / ภาพ		รายละเอียดเฉพาะ		
๑๖	สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (มมส 003)	ขนาด (ซ.ม.) 23x23 x20	รูปทรง : จตุรัส	สีของตัว : น้ำตาลไหม้
		ลวดลาย : ดอกไม้,เรขาคณิต ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ลายด้านบนเป็นรูปดอกไม้ ๘ แฉก ๕ ดอก ๒ แถว ในกรอบ มีการใช้เส้นเฉียง ส่วนขาเจาะ เป็นช่องสี่เหลี่ยมโค้งด้านบน ๒ ช่อง มีขาตรง กลาง และมีกิ่งเฉียงออกด้านข้าง ๒ กิ่ง ทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม		
๑๗	สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (มมส 008)	ขนาด (ซ.ม.) 23x23.5 x22.5	รูปทรง : จตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : เรขาคณิต ดอกไม้ สี่เหลี่ยม/แดง/ขาว ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๔ ช่อง ลายด้านบนเป็นกรอบ ๒ ชั้น ลายข้าวหลามตัด มีเส้นลดหลั่นเป็นชั้นๆ ภายใน ทั้ง ๔ ด้าน ขาด้านล่างมีลายดอกไม้ เดินเส้นเป็นรูปขา ลงเส้นเฉียงตามเส้นกรอบ ทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้ แบบเดือยเหลี่ยม		
๑๘	สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (มมส 006)	ขนาด (ซ.ม.) 23x23 x20	รูปทรง : จตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : ประแจเงิน,เรขาคณิต สีขาว ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ลายด้านบนเป็นรูปสานไขว้กัน (ซึ่งพบว่า พยายามจะต่อเป็นลายประแจเงิน) ทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างมีลายข้าวหลามตัด ลายหกเหลี่ยม หัวแหลม ขาเอียงเข้าหาตรงกลางซึ่งเป็น สี่เหลี่ยมคี่ซ้ายขวาคงคกกลมาเป็น สามเหลี่ยมทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบต่อชนและ แบบเดือยเหลี่ยม		

หมายเลข / ที่มา / ภาพ		รายละเอียดเฉพาะ		
๑๙	สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (มมส 007)	ขนาด (ซ.ม.) 27x27 x26.5	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : เรขาคณิต ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ปลายด้านบนเป็นช่องสี่เหลี่ยมลายเส้น สามเหลี่ยมซ้อนกันสลับลาย ทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างมีลายขีด และลายเส้นตั้งลายข้าว หลามตัด เจาะรูเป็นวงกลม คล้ายรูปกำไลทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม (มีข้อมูลบันทึกชื่อเจ้าของ คือ สุทน สมศรี อ.เมือง จ.ร้อยเอ็ด)		
		ขนาด (ซ.ม.) 26x26 x20	รูปทรง : คางหมู	สีของตัว : ฟ้าขาว
๒๐	สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (มมส 009)	ลวดลาย : เรขาคณิต สีเทา/ดำ/เขียว ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ปลายด้านบนเป็นข้าวหลามตัด มีลายประแฉ่ง ภายในทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างเจาะหน้าต่างโค้ง และเดินเส้นเป็นกรอบภายใน เข้าไม้แบบ เดือยเหลี่ยม มีอักษรไทยสลักว่า พ.ศ.๒๔๗๙ คาดว่ามีการทำสีใหม่ไม่เกิน ๒๕ ปีที่ผ่านมา (มีข้อมูลบันทึกชื่อเจ้าของ คือ อุทัย ศิริบำรุง ๒๕๒๗)		
๒๑	สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (มมส 010)	ขนาด (ซ.ม.) 26x25.5 x17	รูปทรง : คางหมู	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : ประแฉ่ง,เรขาคณิต สีขาว ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ปลายด้านบนเป็นรูปประแฉ่งทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่าง เจาะช่องรูช่องเป็นรูปขา ๓ ขา และ ลายลักษณะคล้ายซุ้มประตูทางเข้าสิม ทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม		

หมายเลข / ที่มา / ภาพ		รายละเอียดเฉพาะ		
๒๒	สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (มมส 012)	ขนาด (ซ.ม.) 19x19 x19	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ไม่มี
		ลวดลาย : เรขาคณิต สีแดง/น้ำเงิน ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ลายด้านบนการเขียนลายโดยไม่แกะสลักเป็น ลายข้าวหลามตัด สลับสีน้ำเงินแดง และมีไม้ กว้างเดินรอบทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างเจาะเป็นรูป ดาว ๕ แฉก ทั้ง ๔ ด้าน ไม้มีขา เข้าไม้แบบ บากร่อง		
๒๓	สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (มมส 013)	ขนาด (ซ.ม.) 21x22 x20	รูปทรง : คางหมู	สีของตัว : ฟ้าเขียว
		ลวดลาย : พญานาค, ดอกไม้, เรขาคณิต สีขาว ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ลายด้านบนเป็นช่องสี่เหลี่ยม มีลายเส้นภายใน เป็นเส้นกากบาทตัดกันทั้ง ๔ ด้าน และ ประดับด้วยลายข้าวหมา ด้านล่างเป็นลาย กากบาทและใส่จุดประดับช่องว่าง เข้าไม้ แบบเดือยเหลี่ยม		
๒๔	สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (มมส 014)	ขนาด (ซ.ม.) 21.5x23 x13.5	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : เรขาคณิต สีขาว ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ลายด้านบนเป็นรูปกากบาทจนเกิดรูป สามเหลี่ยมและตีเส้นคู่ลดหลั่นกันออกไปทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างเจาะช่องโค้ง ๒ ช่อง และ แกะสลักเป็นเส้นโค้งซ้อนกัน นูนขึ้นมาทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบต่อชน		

หมายเลข / ที่มา / ภาพ		รายละเอียดเฉพาะ		
๒๕	สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม (มมส 016)	ขนาด (ซ.ม.) 19.5x19.5 x20	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		<p>ลวดลาย : เครื่องดอกไม้, เรขาคณิต สีเขียว/แดง/เหลือง/ขาว</p> <p>ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ลายด้านบนเป็นรูปเครื่องดอกไม้หรืออาจเป็น พญานาคทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างมีลายตาข่ายและ ลายดอกไม้ เจาะช่องรูปคล้ายระฆังแต่มีปลาย ยื่นลงตรงกลางทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบต่อชน</p>		
๒๖	สำนักวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น (สว มข 003)	ขนาด (ซ.ม.) 22x22 x19.5	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		<p>ลวดลาย : เรขาคณิต สีขาว</p> <p>ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ด้านบนเป็นลายประเจี้น และหกเหลี่ยม และเส้นสามเหลี่ยมทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างมีลาย คล้ายกัน ส่วนขาเจาะช่องรูปหัวใจและตีเส้นคู่ ประดับด้วยลายเขี้ยวหมา ทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้ แบบเดือยเหลี่ยม</p>		
๒๗	สำนักวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น (สว มข 005)	ขนาด (ซ.ม.) 22x21 x22	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		<p>ลวดลาย : ประเจี้น, เรขาคณิต สีแดง/เหลือง</p> <p>ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๒ ช่อง ด้านบนเดินเส้นด้วยกระดุกสัตว์ ลายด้านบนมี กรอบลายใบเสมาหกเหลี่ยมเป็นรูปประเจี้น ทั้ง ๔ ด้านล่างมีลายแถบประเจี้น ขาตั้งตรง โค้งด้านบน ตีแถบเส้น จรดเป็นทิวสามแฉก ขาไม่มีลาย เข้าไม้แบบเดือยหางเหยี่ยว</p>		

หมายเลข / ที่มา / ภาพ		รายละเอียดเฉพาะ		
๒๘	สำนักวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น (สว มข 005)	ขนาด (ซ.ม.) 21x24 x24	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		<p>ลวดลาย : ดอกไม้,เรขาคณิต สีแดง/ขาว/เหลือง</p> <p>ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ด้านบนเดินเส้นด้วยกระดุกสัตว์ ลายด้านบนมี กรอบลายใบเสมาหกเหลี่ยมภายในเป็นรูป ดอกไม้สี่แฉกทั้ง ๔ ด้าน ด้านบนเชื่อมต่อกับ ด้านล่างโดยข้อมุมเฉียงลง ด้านล่างมีลาย แถบสามเหลี่ยม ขาตั้งตรงมน สีแถบเส้น จรดเป็นคู่สามแฉก ขาไม่มีลาย เข้าไม้แบบ เดือยหางเหยี่ยว</p>		
๒๙	สำนักวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น (สว มข 007)	ขนาด (ซ.ม.) 21x20 x22.5	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		<p>ลวดลาย : บิด,ดอกไม้,เรขาคณิต สีแดง/ขาว</p> <p>ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ลายด้านบนมีกรอบลายแจ้วหมา มีจิตรูป ดอกไม้สี่แฉกทั้ง ๔ ด้านล่างมีลายกากบาท และสามเหลี่ยม เจาะรูสี่เหลี่ยมแนวตั้ง ๒ รู เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม</p>		
๓๐	สำนักวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น (สว มข 015)	ขนาด (ซ.ม.) 25x25 x17.5	รูปทรง : คางหมู	สีของตัว : ดำ
		<p>ลวดลาย : ประเจจัน,ดอกไม้,เรขาคณิต สีแดง/เหลือง/เขียว/ขาว</p> <p>ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ลายด้านบนมีกรอบลายประเจจันทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างมีลายเส้นวงรีเชื่อมต่อกันมีลายดอกไม้ ตรงจุดเชื่อมเส้น มีรูปครึ่งวงกลมด้านล่างทำ ให้ดูเหมือนเจาะรู เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม</p>		

หมายเลข / ที่มา / ภาพ		รายละเอียดเฉพาะ		
๓๑	สำนักวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น (สว มข 019)	ขนาด (ซ.ม.) 20x20.5 x20	รูปทรง : จตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : ประเจจัน,เรขาคณิต สีแดง		
		ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ลายด้านบนเป็นรูปประเจจันทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างเจาะหน้าต่างโค้งด้านบน ๒ ช่อง เข้า ไม้แบบเดือยหางเหยี่ยว		
๓๒	สำนักวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น (สว มข 020)	ขนาด (ซ.ม.) 20x20 x20	รูปทรง : จตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : ประเจจัน,เรขาคณิต สีแดง/เหลือง		
		ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ด้านบนเดินเส้นด้วยกระดูกสัตว์ ลายด้านบนมี กรอบลายเขี้ยวหมา ภายในเป็นรูปประเจจัน ทั้ง ๔ ด้านล่างมีลายซิกแซก ขาตั้งตรง โคง ด้านบน ดีแถบเส้น จรดเป็นดอกไม้สามแฉก เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม		
๓๓	สำนักวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น (สว มข 022)	ขนาด (ซ.ม.) 21x21 x26	รูปทรง : จตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : ประเจจัน,เรขาคณิต,ดอกไม้ สีแดง/เหลือง		
		ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ด้านบนเดินเส้นด้วยกระดูกสัตว์ ลายด้านบนมี กรอบลายใบเสมาหกเหลี่ยมภายในเป็นรูป ประเจจันและดอกไม้ที่มุมทั้ง ๔ ด้าน ด้านบนเชื่อมต่อด้านล่างโดยข้อมุมเฉียงลง ด้านล่างมีลายแถบหกเหลี่ยม ขาโค้งมน ดี แถบเส้น ขาไม่มีลาย เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม		

หมายเลข / ที่มา / ภาพ		รายละเอียดเฉพาะ		
๓๔	สำนักวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น (ถว มข 027)	ขนาด (ซ.ม.) 21x21 x22.5	รูปทรง : จตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : นก, ประเจจัน, เรขาคณิต สีแดง/เขียว/ขาว		
		ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ลายด้านบนมีกรอบลายเขี้ยวหมา ภายในเป็น รูปประเจจันทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างมีลายแถบ เส้นเรขาคณิต ขาโค้งมน ติแถบเส้น มีรูป นกอยู่ทั้งสองขาทุกๆ ด้าน เข้าไม้แบบเดือย เหลี่ยม		
๓๕	หจก.พระธรรมขันตีโอสถ ขอนแก่น คุณเรืองชัย ตราชู (ธมข 001)	ขนาด (ซ.ม.) 21x21 x12	รูปทรง : จตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : เรขาคณิต		
		ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ลายด้านบนเป็นเส้นฟันปลา ภายในเป็นข้าว หลามตัดทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างมีลายหกเหลี่ยม ขาเป็นรูปคล้ายระฆัง ตรงกลางเป็นปลาย ติ แถบเส้นคู่ เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม		
๓๖	หจก.พระธรรมขันตีโอสถ ขอนแก่น คุณเรืองชัย ตราชู (ธมข 003)	ขนาด (ซ.ม.) 25.5x26 x22	รูปทรง : คางหมู	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : ประเจจัน, เรขาคณิต สีขาว		
		ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง มี กรอบลายเขี้ยวหมา ด้านบนเป็นลายประเจจัน ทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างเป็นแถบลายกากบาทขาว หลามตัด ขาเอียงเข้าหาตรงกลางซึ่งเป็น สี่เหลี่ยมคล้ายชายผ้าถุงตกลงมาเป็น ๒ แฉก เดินเส้นด้วยลายเขี้ยวหมา ทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้ แบบเดือยเหลี่ยม		

หมายเลข / ที่มา / ภาพ		รายละเอียดเฉพาะ		
๓๓	หจก.พระธรรมขันตีโอสถ ขอนแก่น คุณเรืองชัย ตราชู (ธมข 005)	ขนาด (ซ.ม.) 27x27 x20	รูปทรง : คางหมู	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : ประแจเงิน,เรขาคณิต,ดอกไม้ สีแดง/เหลือง ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง มี กรอบลายเขี้ยวหมา ด้านบนเป็นลายประแจเงิน ทั้ง ๔ ด้าน มีคิ้วไม้เชื่อมต่อด้านบนและล่าง ด้านล่าง มีกรอบลายเขี้ยวหมา ภายในเป็นลาย ดอกไม้ในกากบาททั้ง ๔ ด้าน ไม่มีขา เข้าไม้ แบบเดือยเหลี่ยม		
๓๔	หจก.พระธรรมขันตีโอสถ ขอนแก่น คุณเรืองชัย ตราชู (ธมข 011)	ขนาด (ซ.ม.) 28x29 x20.5	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : ประแจเงิน,เรขาคณิต สีแดง/เหลือง ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ด้านบนเป็นลายประแจเงิน ทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างไม่มีลวดลาย เจาะเป็นรูปหัวใจ ๒ ด้าน และรูปคล้ายหน้าต่างผ้ามัน ๒ ด้าน ไม่มี ขา เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม		
๓๕	หจก.พระธรรมขันตีโอสถ ขอนแก่น คุณเรืองชัย ตราชู (ธมข 013)	ขนาด (ซ.ม.) 28x28 x16	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : ครุฑ,ดอกไม้,ประแจเงิน สีแดง/ขาว ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ด้านบนเป็นลายประแจเงิน ทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างเจาะเป็นรูปพญาครุฑ และดอกไม้ทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม		

หมายเลข / ที่มา / ภาพ		รายละเอียดเฉพาะ		
๔๐	หจก.พระธรรมขันตีโอสถ ขอนแก่น คุณเรืองชัย ตราชู (ธมข 016)	ขนาด (ซ.ม.) 24.5x24.5 x19	รูปทรง : คางหมู	สีของตัว : ดำ
		<p>ลวดลาย : พญานาค, ดอกไม้, เรขาคณิต สีแดง/ขาว</p> <p>ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๔ ช่อง มีฝาเลื่อนเปิดปิด ๑ ช่อง ด้านบนมีกรอบลายข้าวหมา ภายในเป็นลายประแจเงิน ทั้ง ๔ ด้าน มีแผ่นไม้เชื่อมต่อด้านบนและล่าง ด้านล่าง มีกรอบลายข้าวหมา มีแถบลายเรขาคณิต ประดับด้วยลายดอกไม้ เจาะรู ๒ รู เป็นรูปสามเหลี่ยมมุมฉากทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม</p>		
๔๑	หจก.พระธรรมขันตีโอสถ ขอนแก่น คุณเรืองชัย ตราชู (ธมข 022)	ขนาด (ซ.ม.) 27.5x28 x16	รูปทรง : คางหมู	สีของตัว : ดำ
		<p>ลวดลาย : พญานาค, ประแจเงิน, เรขาคณิต สีแดง/เหลือง</p> <p>ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๑ ช่อง ด้านบนมีกรอบแถบเส้นเฉียง ภายในเป็นลายประแจเงิน ทั้ง ๔ ด้านล่างเดินเป็นแถบเส้นเฉียง มีลายพญานาคข้างละ ๒ ตัว ขาเอียงเข้าหาตรงกลางซึ่งเป็นสี่เหลี่ยมคล้ายชายผ้านุ่งตกลงมาเป็น ๒ แฉก เดินเส้นด้วยลายข้าวหมา ทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม</p>		
๔๒	หจก.พระธรรมขันตีโอสถ ขอนแก่น คุณเรืองชัย ตราชู (ธมข 038)	ขนาด (ซ.ม.) 24x24 x15.5	รูปทรง : คางหมู	สีของตัว : ดำ
		<p>ลวดลาย : ขิด, เรขาคณิต สีขาว</p> <p>ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๒ ช่อง ด้านบนมีกรอบเดินแถบลายข้าวหมา ภายในเป็นลายขิดทั้ง ๔ ด้าน มีส่วนเชื่อมต่อด้านล่าง ตั้งฉาก และซ่อนลิ้นชักไว้ภายใน ด้านล่างเดินเส้นแถบลายข้าวหมา มีลายขิด เจาะรูสามเหลี่ยมมุมฉาก ๒ รูทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม</p>		

หมายเลข / ที่มา / ภาพ		รายละเอียดเฉพาะ		
๔๓	หจก.พระธรรมขันตีโอสถ ขอนแก่น คุณเรืองชัย ตราชู (ธมข 050)	ขนาด (ซ.ม.) 23.5x24.5 x19	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : พญานาค, ประแจเงิน, ดอกไม้, เรขาคณิต, คน สีขาว ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ด้านบนเป็นลายประแจเงิน ทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างมีพญานาค ๒ ตัว และใบไม้ ๒ ด้าน อีกด้านหนึ่งเป็นรูปคน ๒ คน ถือกระบี่และใบไม้ อีกด้านหนึ่งเป็นรูปบ้าน และมีรูปคนนั่ง มีการเจาะเป็นรูปดอกไม้ เข้าไม้แบบต่อชน		
		ขนาด (ซ.ม.) 20x21 x24	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
๔๔	หจก.พระธรรมขันตีโอสถ ขอนแก่น คุณเรืองชัย ตราชู (ธมข 058)	ลวดลาย : นก, ดอกไม้, เรขาคณิต สีขาว ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ด้านบนเป็นลายข้าวหลามตัด ภายในลงเส้นทแยงสลับกับช่องว่างทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างมีแถบลายสามเหลี่ยมสลับลาย มีการเจาะรูเป็นสี่เหลี่ยมยอดมน ด้านล่างมีลายไม้ซ้ากันทั้ง ๔ ด้าน มีรูปนก ดอกไม้ ต้นไม้ รูปคล้ายตุ๊กตา เข้าไม้แบบต่อชน		
		ขนาด (ซ.ม.) 22.5x23 x21	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : ประแจเงิน, เรขาคณิต สีแดง/ขาว ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง มีก้นกระดุกติดบนช่อง ส่วนด้านบนเป็นลายประแจเงิน ทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างมีแถบเส้นกากบาท มีการเจาะรูเป็นรูปวงกลมทั้ง ๔ ด้าน คาดว่ามีการทาสีใหม่ในช่วง ๒๐ ปีก่อน เข้าไม้แบบต่อชน		
๔๕	พิพิธภัณฑสถานบ้านวัดไชยศรี ขอนแก่น (วชศ 001)	ลวดลาย : ประแจเงิน, เรขาคณิต สีแดง/ขาว ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง มีก้นกระดุกติดบนช่อง ส่วนด้านบนเป็นลายประแจเงิน ทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างมีแถบเส้นกากบาท มีการเจาะรูเป็นรูปวงกลมทั้ง ๔ ด้าน คาดว่ามีการทาสีใหม่ในช่วง ๒๐ ปีก่อน เข้าไม้แบบต่อชน		
		ลวดลาย : ประแจเงิน, เรขาคณิต สีแดง/ขาว ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง มีก้นกระดุกติดบนช่อง ส่วนด้านบนเป็นลายประแจเงิน ทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างมีแถบเส้นกากบาท มีการเจาะรูเป็นรูปวงกลมทั้ง ๔ ด้าน คาดว่ามีการทาสีใหม่ในช่วง ๒๐ ปีก่อน เข้าไม้แบบต่อชน		
		ลวดลาย : ประแจเงิน, เรขาคณิต สีแดง/ขาว ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง มีก้นกระดุกติดบนช่อง ส่วนด้านบนเป็นลายประแจเงิน ทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างมีแถบเส้นกากบาท มีการเจาะรูเป็นรูปวงกลมทั้ง ๔ ด้าน คาดว่ามีการทาสีใหม่ในช่วง ๒๐ ปีก่อน เข้าไม้แบบต่อชน		

หมายเลข / ที่มา / ภาพ		รายละเอียดเฉพาะ		
๔๖	พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดไชยศรี ขอนแก่น (วชศ 002)	ขนาด (ซ.ม.) 23x23 x25	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : ประแจเงิน, ดอกไม้, เรขาคณิต สีแดง/ขาว ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง มีก้นกระดุกงูติดบนช่อง ส่วนด้านบนเป็นลายประแจเงิน ทั้ง ๔ ด้าน ข้อมุมด้านบนเฉียงลงมา ด้านล่างมีแถบข้าวหลามตัด มีการเจาะรูเป็นรูปร่างกลมทั้ง ๔ ด้าน ขามีลายดอกไม้ เข้าไม้แบบเดือยหางเหยี่ยว		
		ขนาด (ซ.ม.) 26.5x26.5 x37 รูปทรง : จัตุรัส สีของตัว : ดำ		
๔๗	พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดไชยศรี ขอนแก่น (วชศ 003)	ขนาด (ซ.ม.) 26.5x26.5 x37	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : ประแจเงิน, ดอกไม้, เรขาคณิต สีแดง/ขาว/เขียว/เหลือง ข้อคิดเห็นอื่นๆ : เป็นเขี่ยนหมากขนาดใหญ่ แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง มีก้นกระดุกงูติดบนช่อง ส่วนด้านบนมีแถบลายหกเหลี่ยมภายในเป็นลายประแจเงิน ทั้ง ๔ ด้าน ข้อมุมด้านบนเฉียงลงมา ด้านล่างมีลายแถบลายแฉ่วหมา และลายดอกไม้ มีรูปสามเหลี่ยม ทั้ง ๔ ด้าน คาดว่ามีการทาสีใหม่ที่สุดใสมากขึ้น เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม		
		ขนาด (ซ.ม.) 27x27 x26.5 รูปทรง : กางหมู สีของตัว : ดำ		
๔๘	พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดไชยศรี ขอนแก่น (วชศ 004)	ขนาด (ซ.ม.) 27x27 x26.5	รูปทรง : กางหมู	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : ประแจเงิน, เรขาคณิต, ดอกไม้ สีแดง/เหลือง ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ด้านบนเดินเส้นด้วยกระดุกสัตว์ ลายด้านบนมีกรอบลายใบเสมาหกเหลี่ยมภายในเป็นรูปประแจเงินและดอกไม้ที่มุมทั้ง ๔ ด้าน ด้านบนเชื่อมต่อด้านล่างโดยค้ำไม้ มีแถบลายดอก เข้าไม้แบบเดือยหางเหยี่ยว		

หมายเลข / ที่มา / ภาพ		รายละเอียดเฉพาะ		
๔๙	พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดไชยศรี ขอนแก่น (วขศ 005)	ขนาด (ซ.ม.) 24x24 x21	รูปทรง : คางหมู	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : ประแจเงิน, ดอกไม้, เรขาคณิต สีแดง/ขาว		
		ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ด้านบนเดินเส้นด้วยกระดูกสัตว์ ลายด้านบนมี กรอบมีลายใบหอกเหลี่ยมภายในเป็นรูปประแจ เงินทั้ง ๔ ด้าน ด้านบนเชื่อมต่อด้านล่างโดย มีแถบลายกากบาท ขาประดับลายดอกไม้ เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม		
๕๐	พิพิธภัณฑสถานพื้นบ้านวัดไชยศรี ขอนแก่น (วขศ 007)	ขนาด (ซ.ม.) 26x27 x29	รูปทรง : จตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : ดอกไม้, เรขาคณิต สีแดง/เขียว		
		ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ลายด้านบนมีแถบข้าวหลามตัด และมีรูป ดอกไม้บานตรงกลาง ถัดมาเป็นดอกด้านข้าง ริมสุดเป็นดอกบานทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างมีลาย ดอกไม้ด้านข้าง และเจาะรูกลมเล็กๆ พอสอด นิ้วได้ ๒ รู ทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม		
๕๑	พิพิธภัณฑสถานของดีเมืองกาฬสินธุ์ (พ.ของดี 007)	ขนาด (ซ.ม.) 27x27 x26.5	รูปทรง : คางหมู	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : ประแจเงิน, เรขาคณิต		
		ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ลายด้านบนมีเป็นรูปประแจเงินทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างมีแถบเส้นตั้ง แกะลายเป็นเส้นรูป สี่เหลี่ยมให้ดูเป็นขา เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม		

หมายเลข / ที่มา / ภาพ		รายละเอียดเฉพาะ		
๕๒	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเมืองกาฬสินธุ์ (พ.ของดี 001)	ขนาด (ซ.ม.) 26x26 x28	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : น้ำตาล
		<p>ลวดลาย : เรขาคณิต สีเหลือง</p> <p>ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๔ ช่อง มีกรอบเดินเส้นทแยงทั้งตัว ส่วนด้านบนเป็นลายสาน ภายในมีลายดอกพิกุลทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างมีแถบลายข้าวหมา มีการเดินเส้นเป็นรูปขาทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบต่อชน (มีบันทึกว่าเป็นของชาว กมลาไสย ในอดีต)</p>		
๕๓	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเมืองกาฬสินธุ์ (พ.ของดี 002)	ขนาด (ซ.ม.) 25x25 x25	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		<p>ลวดลาย : เรขาคณิต สีขาว</p> <p>ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๔ ช่อง มีกรอบเดินเส้นทแยง และลายข้าวหมาทั้งตัว ส่วนด้านบนเป็นลายสาน ภายในมีลายดอกพิกุลทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างมีแถบลายข้าวหมา และดอกไม้ มีการเดินเส้นเป็นรูปขา และเจาะรูมนด้านบนทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม</p>		
๕๔	พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเมืองกาฬสินธุ์ (พ.ของดี 003)	ขนาด (ซ.ม.) 26x26 x18	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		<p>ลวดลาย : เรขาคณิต สีขาว/แดง/เหลือง</p> <p>ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ด้านบนเป็นลายสาน ภายในมีลายดอกพิกุลทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างมีแถบลายเส้นตั้งหกเหลี่ยม เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม</p>		

หมายเลข / ที่มา / ภาพ		รายละเอียดเฉพาะ		
๕๕	พิพิธภัณฑวัดกลางเมืองกาฬสินธุ์ (พ.วกก 001)	ขนาด (ซ.ม.) 23x24 x22	รูปทรง : จตุรัส	สีของตัว : ดำ
		<p>ลวดลาย : เรขาคณิต สีขาว</p> <p>ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๔ ช่อง มีกรอบเดินเส้นตั้งและเส้นนอน ส่วนด้านบนเป็นลายประแจเงินทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างมีลายดอกไม้ มีการเดินเส้นเป็นรูปขา ทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม มีราขึ้นจำนวนมากเนื่องจากในอดีตที่จัดเก็บโดนน้ำท่วมขัง</p>		
๕๖	พิพิธภัณฑวัดกลางเมืองกาฬสินธุ์ (พ.วกก 002)	ขนาด (ซ.ม.) 20x20 x17	รูปทรง : กางหมู	สีของตัว : ดำ
		<p>ลวดลาย : พญานาค,ดอกไม้,เรขาคณิต สีแดง/ขาว</p> <p>ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ด้านบนเป็นลายประแจเงินทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างมีลายกากบาททั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม มีราขึ้นจำนวนมากเนื่องจากในอดีตที่จัดเก็บโดนน้ำท่วมขัง</p>		
๕๗	พิพิธภัณฑวัดกลางเมืองกาฬสินธุ์ (พ.วกก 003)	ขนาด (ซ.ม.) 24x23 x19	รูปทรง : จตุรัส	สีของตัว : ดำ
		<p>ลวดลาย : ประแจเงิน ,พญานาค,ดอกไม้ ,เรขาคณิต สีขาว</p> <p>ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ด้านบนเป็นลายประแจเงิน ๒ ด้าน และลายดอกพิกุลในวงกลม ๒ ด้าน ด้านล่างมีลายต่างกันทั้ง ๔ ด้าน มีรูปนกก พญานาค ,ดอกไม้ เจาะเป็นรูกลมเล็ก และลำตัวตรงหางเฉียง ทำให้จากกลางคล้ายหางปลา เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม</p>		

หมายเลข / ที่มา / ภาพ		รายละเอียดเฉพาะ		
๕๘	พิพิธภัณฑวัดกลางเมืองกาฬสินธุ์ (พ.วกก 004)	ขนาด (ซ.ม.) 16x16.5 x20	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : ประแจจีน,เรขาคณิต สีแดง/เหลือง		
		ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง มี กรอบเดินเส้น ส่วนด้านบนเป็นลายประแจจีน ทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างมีประแจจีน มีลายคล้าย ดวงอาทิตย์ทั้ง ๔ ด้าน เจาะรูเป็นรูปคล้ายขลุ่ย ปลายโค้งจรดเป็นมุมแหลม เข้าไม้แบบต่อชน มีราขึ้นจำนวนมากเนื่องจากในอดีตที่จัดเก็บ โคนน้ำท่วมขัง		
๕๙	พิพิธภัณฑวัดกลางเมืองกาฬสินธุ์ (พ.วกก 005)	ขนาด (ซ.ม.) 25x26 x25	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : ดอกไม้,เรขาคณิต สีขาว		
		ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๔ ช่อง มี กรอบเดินเส้นทแยง ภายในเป็นลายประแจจีน ทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างมีลายดอกไม้ มีการ เดินเส้นเป็นรูปขา ทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบ เดี่ยวเหลี่ยม		
๖๐	พิพิธภัณฑวัดกลางเมืองกาฬสินธุ์ (พ.วกก 007)	ขนาด (ซ.ม.) 25.5x25 x18.5	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : ประแจจีน,ดอกไม้,เรขาคณิต		
		ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง มี กรอบเดินเส้นลายเข้าหมา ภายในเป็นลาย ประแจจีนทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างมีลายประแจ จีนและดอกไม้พร้อมกัน ขามนเข้าหาตรง กลางซึ่งเป็นสี่เหลี่ยมคล้ายขลุ่ยพุ่งตกลงมา เป็น ๔ แฉก ทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบเดี่ยว เหลี่ยม		

หมายเลข / ที่มา / ภาพ		รายละเอียดเฉพาะ		
๖๑	พิพิธภัณฑวัดกลางเมืองกาฬสินธุ์ (ท.วทก 009)	ขนาด (ซ.ม.) 25x25 x23	รูปทรง : คางหมู	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : ดอกไม้,เรขาคณิต สีแดง/ขาว/เขียว/เหลือง ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๔ ช่อง มีกรอบเดินเส้นลายเขี้ยวหมา ภายในเป็นลาย สานไขว้กัน มีดอกพิกุลอยู่ภายในทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างมีลายต่างๆ ที่ต่างกัน ทั้ง ๔ ด้าน เช่น ดอกไม้ เรขาคณิต ลายขีด และมีการเดินเส้น ลายเขี้ยวหมาให้เป็นรูปขา ทั้ง ๔ ด้าน เข้า ไม้แบบต่อชน		
		ขนาด (ซ.ม.) 23x23.5 x20	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
๖๒	พิพิธภัณฑวัดป่าพุทธมงคลกาฬสินธุ์ (ท.วปพมค 001)	ลวดลาย : พญานาค,ดอกไม้,เรขาคณิต สีแดง/เหลือง ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๔ ช่อง มีกรอบเดินเส้นทแยง ภายในเป็นลายประแจ จีนทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างมีแถบลายเรขาคณิต มีการเดินเส้นเป็นรูปขา ทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้ แบบเดือยเหลี่ยม		
๖๓	พิพิธภัณฑวัดป่าพุทธมงคลกาฬสินธุ์ (ท.วปพมค 002)	ขนาด (ซ.ม.) 25x25 x19	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : -
		ลวดลาย : - ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๔ ช่อง ไม่มีลวดลายทั้ง ๔ ด้าน เจาะช่องเป็นรูป เลข ๓ สองช่อง ทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบต่อ ตรง		

หมายเลข / ที่มา / ภาพ		รายละเอียดเฉพาะ		
๖๔	พิพิธภัณฑ์วัดป่าพุทธมงคลกาฬสินธุ์ (ท.วปพมค 003)	ขนาด (ซ.ม.) 21x21 x20	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		<p>ลวดลาย : เรขาคณิต</p> <p>ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง มีกรอบลายเขี้ยวหมา ภายในเป็นลายสานมีลายดอกพิกุลด้านในทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างมีแถบลายเรขาคณิต มีการเดินเส้นเป็นรูปขาทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบต่อชน</p>		
๖๕	พิพิธภัณฑ์วัดป่าพุทธมงคลกาฬสินธุ์ (ท.วปพมค 006)	ขนาด (ซ.ม.) 22.5x22.5 x16	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		<p>ลวดลาย : ประแจจีน,เรขาคณิต</p> <p>ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง มีกรอบลายเขี้ยวหมา ภายในเป็นลายประแจจีนทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างมีแถบลายเรขาคณิตและลายเขี้ยวหมา ขาเป็นรูประฆังคว่ำ ทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม</p>		
๖๖	พิพิธภัณฑ์วัดป่าพุทธมงคลกาฬสินธุ์ (ท.วปพมค 007)	ขนาด (ซ.ม.) 24x24 x21	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		<p>ลวดลาย : ใบบัว,เรขาคณิต สีขาว</p> <p>ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง มีฝาปิด ๑ ช่อง มีกรอบลายเขี้ยวหมา ภายในเป็นลายเส้นสามเหลี่ยมลดหลั่นซ้อนกัน ทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างมีแถบลายเรขาคณิตหกเหลี่ยม ที่ขาเป็นรูปกึ่งและใบบัว ทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบบากต่อชน</p>		

หมายเลข / ที่มา / ภาพ		รายละเอียดเฉพาะ		
๖๓	พิพิธภัณฑ์วัดป่าพุทธมงคลกาฬสินธุ์ (พ.วปพมค 008)	ขนาด (ซ.ม.) 23x22 x15	รูปทรง : คางหมู	สีของตัว : ดำ
		<p>ลวดลาย : เลื่อนหายแล้ว</p> <p>ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ลวดลายได้เลื่อนหายไปแล้ว พบเห็นเส้นบางๆ เป็นรูปเส้นไขว้กันเป็นข้าวหลามตัดเพียงด้านเดียว ขาเจาะช่องเป็นเส้นโค้งเข้าหากกลางลำตัวทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบต่อตรง</p>		
๖๔	พิพิธภัณฑ์วัดป่าพุทธมงคลกาฬสินธุ์ (พ.วปพมค 005)	ขนาด (ซ.ม.) 23.5x23.5 x19	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		<p>ลวดลาย : พญานาค, ดอกไม้, เรขาคณิต สีแดง/ขาว</p> <p>ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ลายด้านบนเป็นรูปข้าวหลามตัดหลั่นกันทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างมีแถบเรขาคณิต เจาะหน้าต่างโค้งด้านบน ๒ ช่อง เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม</p>		
๖๕	โรงเรียนไตรรัตน์วิทยา อ.กมลาไสย กาฬสินธุ์ (รร.ตรว 001)	ขนาด (ซ.ม.) 22x22 x18	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		<p>ลวดลาย : ดอกไม้, เรขาคณิต</p> <p>ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ด้านบนเป็นลายเส้นสามเหลี่ยมสลับกัน ทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างมีแถบลายเรขาคณิตหกเหลี่ยม ที่ขาเป็นรูปกิ้ง ใบบ และดอกไม้ทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม</p>		

หมายเลข / ที่มา / ภาพ		รายละเอียดเฉพาะ		
๗๐	โรงเรียนไตรรัตน์วิทยา อ.กมลาไสย กาฬสินธุ์ (รร.ตรว 002)	ขนาด (ซ.ม.) 23x22 x20	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		<p>ลวดลาย : ประเจีจิ้น,ดอกไม้,เรขาคณิต สีแดง/ขาว/เหลือง</p> <p>ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ลายด้านบนเป็นกรอบซึ่งต่างกันทุกด้าน มี แบบกระจิงข้าวหลามตัด ลายข้าวหมา ลายเส้นทแยง ด้านในมีลายที่ต่างกันทั้ง ๔ ด้าน มีลายดอกไม้ ลายข้าวหลามตัด ส่วนขา มีลายเหมือนกัน แต่ใช้ลักษณะจุดเป็นแถวๆ เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม</p>		
๗๑	พิพิธภัณฑวัดสว่างโนนสูง อ.ยางตลาด กาฬสินธุ์ (พ.วสนส 001)	ขนาด (ซ.ม.) 22x23 x23	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		<p>ลวดลาย : เรขาคณิต</p> <p>ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ลายด้านบนต่างกันทุกด้าน มีลักษณะคล้าย ลายจิด ข้าวหลามตัด ลายข้าวหมา เส้นตั้ง คล้ายลายผ้า ขามนเข้าหาตรงกลางซึ่งเป็น สี่เหลี่ยมคล้ายชายผ้าพุ่งตกลงมาเป็นเส้นหยัก หลายแฉกทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบเดือยหาง เหยี่ยว</p>		
๗๒	พิพิธภัณฑวัดสว่างโนนสูง อ.ยางตลาด กาฬสินธุ์ (พ.วสนส 002)	ขนาด (ซ.ม.) 25x25 x22	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		<p>ลวดลาย : ประเจีจิ้น,ดอกไม้,เรขาคณิต สี เหลือง/แดง/ขาว</p> <p>ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ด้านบนเป็นลายประเจีจิ้นทั้ง ๔ ด้าน ที่ ด้านล่างมีแถบลายเรขาคณิตหกเหลี่ยม ฐาน เจาะช่องหน้าต่างบนล่างเป็นรูปสามเหลี่ยม ทั้ง ๔ ด้าน มีลายดอกไม้ เข้าไม้แบบต่อชน</p>		

หมายเลข / ที่มา / ภาพ		รายละเอียดเฉพาะ		
๑๓	พิพิธภัณฑ์วัดสว่างโนนสูง อ.ยางตลาด กาฬสินธุ์ (พ.วสนส 003)	ขนาด (ซ.ม.) 23x23 x14	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : ประเจี้น,เรขาคณิต ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ด้านบนเป็นลายประเจี้นทั้ง ๔ ด้าน ที่ด้านล่างมีลายคล้ายผ้าจิด มีการเจาะครึ่งวงกลมเล็กทำเป็นขาทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยมและเดือยหางเหยี่ยว		
๑๔	พิพิธภัณฑ์วัดสว่างโนนสูง อ.ยางตลาด กาฬสินธุ์ (พ.วสนส 004)	ขนาด (ซ.ม.) 20x20 x23	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : เขียว
		ลวดลาย : ไม่มี ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ด้านบนและล่างไม่มีลวดลายทั้ง ๔ ด้าน เจาะขาซึ่งตรงกลางเป็นสี่เหลี่ยมคล้ายชายฝ้านุ่งตกลงมาเป็นเส้นหยักหลายแฉก มีไม้แถบเล็กๆ ตามส่วนปลายให้แข็งแรงขึ้น ทั้ง ๔ ด้าน เข้า ไม้แบบต่อชน		
๑๕	พิพิธภัณฑ์วัดสว่างโนนสูง อ.ยางตลาด กาฬสินธุ์ (พ.วสนส 005)	ขนาด (ซ.ม.) 20.5x21.5 x20	รูปทรง : คางหมู	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : ไม่มี ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ไม่มีลวดลายทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบต่อตรง		

หมายเลข / ที่มา / ภาพ		รายละเอียดเฉพาะ		
๗๖	พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ร้อยเอ็ด (พ.รอ 001)	ขนาด (ซ.ม.) 21x20 x20	รูปทรง : จตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : ประเจจัน,เรขาคณิต สีเหลือง ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ด้านบนเป็นลายประเจจันทั้ง ๔ ด้าน ที่ด้านล่างมีแถบลายประเจจัน และแถบเส้นตั้ง รูปเรขาคณิตหกเหลี่ยม ฐานเจาะช่องหน้าต่าง บนเป็นเส้นโค้งล่างเป็นรูปสามเหลี่ยม ทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม		
๗๗	พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ร้อยเอ็ด (พ.รอ 002)	ขนาด (ซ.ม.) 16.5x16.5x18	รูปทรง : จตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : ประเจจัน,เรขาคณิต สีเหลือง ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ด้านบนเป็นลายประเจจันทั้ง ๔ ด้าน ที่ด้านล่างมีแถบลายประเจจัน และ รูปเรขาคณิต ฐานเจาะช่องหน้าต่าง บนเป็นเส้นโค้งล่างเป็นมุมฉากทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบต่อชน		
๗๘	พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ร้อยเอ็ด (พ.รอ 003)	ขนาด (ซ.ม.) 21x19x20	รูปทรง : จตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : ประเจจัน,เรขาคณิต สีเหลือง ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๒ ช่อง (พบรอยไม้วัวมีสามช่องแต่คงชำรุดหายไปแล้ว) ด้านบนเป็นลายประเจจันทั้ง ๔ ด้าน ที่ด้านล่างมีลายข้าวหลามตัดลดหลั่นขนาดกัน ฐานเจาะช่องหน้าต่างสี่เหลี่ยมผืนผ้า บนล่างเป็นมุมสามเหลี่ยมทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบต่อชน		

หมายเลข / ที่มา / ภาพ		รายละเอียดเฉพาะ		
๗๕	พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ร้อยเอ็ด (พ.รอ 004)	ขนาด (ซ.ม.) 19.5x20 x23	รูปทรง : จตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : เรขาคณิต สีน้ำเงิน ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง มีกรอบลายเขี้ยวหมา ด้านบนเป็นลายข้าวหลามตัดลดหลั่นขนาดกันทั้ง ๔ ด้าน ที่ด้านล่างมีลายเขี้ยวหมาทั้งแนวตั้งและแนวนอน ฐานเจาะช่องหน้าต่างสี่เหลี่ยมผืนผ้า บนล่างเป็นมุมสามเหลี่ยมทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบต่อชน		
๗๐	พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ร้อยเอ็ด (พ.รอ 005)	ขนาด (ซ.ม.) 22x22 x19	รูปทรง : คางหมู	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : ประแจจีน,เรขาคณิต สีขาว/เหลือง/แดง ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง มีกรอบลายเขี้ยวหมา ภายในเป็นลายประแจจีนทั้ง ๔ ด้าน ที่ด้านล่างมีแถบลายประแจจีนและหกเหลี่ยม ฐานเจาะช่องรูปดอกไม้ไม่มีลายดอกไม้และยอดไม้อยู่ข้างๆ ทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบเคี้ยวเหลี่ยม		
๗๑	พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ร้อยเอ็ด (พ.รอ 006)	ขนาด (ซ.ม.) 22x23 x18	รูปทรง : จตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : ประแจจีน,เรขาคณิต สีเหลือง ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง มีกรอบลายสามเหลี่ยมสานด้วยเส้นทแยงลายภายในด้านบนเป็นลายประแจจีนทั้ง ๔ ด้าน ที่ด้านล่างเป็นลายประแจจีน ฐานเจาะช่องหน้าต่างสี่เหลี่ยมผืนผ้าทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบเคี้ยวเหลี่ยม		

หมายเลข / ที่มา / ภาพ		รายละเอียดเฉพาะ		
๘๒	พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ร้อยเอ็ด (พ.รอ 007)	ขนาด (ซ.ม.) 19x19.5x19	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : ประแจเงิน,เรขาคณิต สีเหลือง ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ลายภายในด้านบนเป็นลายประแจเงินทั้ง ๔ ด้าน ที่ด้านล่างเป็นลายเส้นสามเหลี่ยม ลดหล่นกัน ฐานเจาะช่องหน้าต่าง สีเหลืองพื้นผ้า บนล่างเป็นมุมสามเหลี่ยมทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม		
๘๓	พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ร้อยเอ็ด (พ.รอ 008)	ขนาด (ซ.ม.) 18x18 x18.5	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : เรขาคณิต ดอกไม้ สีเหลือง/แดง ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ลายภายในด้านบนเป็นลายเส้นสามเหลี่ยม ลดหล่นกันมีดอกพิกุลอยู่กลางลาย เหมือนกันทั้ง ๔ ด้าน ที่ด้านล่างเป็นลาย หก เหลี่ยม ๒ แถบ ฐานเจาะช่องหน้าต่างรูป ผีเสื้อเหลี่ยม มีดอกไม้อยู่ด้านข้างของขา ทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม		
๘๔	พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ร้อยเอ็ด (พ.รอ 009)	ขนาด (ซ.ม.) 26x26 x21.5	รูปทรง : คางหมู	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : ประแจเงิน,ดอกไม้,เรขาคณิต สีแดง/ขาว ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง มีกรอบลายเขี้ยวหมาและลายหกเหลี่ยม ลาย ภายในด้านบนเป็นลายดอกไม้ ๒ แบบ ที่ ด้านล่างเป็นลายเกล็ดปลาซ้อนกัน ฐานเจาะ ช่องหน้าต่างสีเหลี่ยมด้านบนเป็นเส้นโค้งต่อ กันทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม มี การทำให้ไม้โค้งเว้า และติดล้อยู่ภายใน		

หมายเลข / ที่มา / ภาพ		รายละเอียดเฉพาะ		
๘๕	พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ร้อยเอ็ด (พ.รอ 010)	ขนาด (ซ.ม.) 22x22 x17	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : ประแจเงิน,เรขาคณิต สีขาว ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง มีกรอบลายเขี้ยวหมา ส่วนด้านบนเป็นลาย ประแจเงินทั้ง ๔ ด้าน ด้านล่างมีลาย กากบาททอ มีการเจาะรูให้ตรงกลางเป็นรูป ลูกศรชี้ลง มีดาวอยู่ตรงกลาง ทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบต่อตรง		
๘๖	โรงเรียนบ้านท่าม่วง อ.กมลาไสย ร้อยเอ็ด (รร.บทม 001)	ขนาด (ซ.ม.) 22x22 x15	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : ประแจเงิน,พญานาค,เรขาคณิต สีเหลือง ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ลายด้านบนเป็นรูปดอกไม้ในวงกลม ๒ ด้าน และประแจเงิน ๒ ด้าน ลายที่ฐานล่างมี รูป นาคคู่ ฐานเจาะช่องหน้าต่างโค้งบน ด้านล่างเป็นรูปสามเหลี่ยม ทั้ง ๔ ด้าน มีการ เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยมและเดือยหางเหยี่ยว		
๘๗	โรงเรียนบ้านท่าม่วง อ.กมลาไสย ร้อยเอ็ด (รร.บทม 002)	ขนาด (ซ.ม.) 20.5x20.5 x20.5	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย เรขาคณิต สีเหลือง/แดง ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง มีกรอบลายเขี้ยวหมา ลายภายในด้านบนเป็น ลายประแจเงินผสมกับลายสานทั้ง ๔ ด้าน ที่ ด้านล่างเป็นแถบลายเส้นกากบาท ถัดมาเป็น รูปหกเหลี่ยม ฐานเจาะช่องหน้าต่าง สีเหลี่ยมผืนผ้า ด้านล่างเป็นมุมสามเหลี่ยม ด้านละสองช่องทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบเดือย เหลี่ยม		

หมายเลข / ที่มา / ภาพ		รายละเอียดเฉพาะ		
๔๘	โรงเรียนบ้านท่าม่วง อ.กมลาไสย ร้อยเอ็ด (รร.บทม 003)	ขนาด (ซ.ม.) 23x23 x18	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : เรขาคณิต ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ด้านบนแบ่งเป็น ๓ ช่องแล้วมีลายข้าวหลามตัดลดหลั่นลงมา ๒ ด้าน ตรงกลางเป็นลายกากบาทลดหลั่นกัน ที่ด้านล่างมีแถบลายรูปสามเหลี่ยมซ้อนกัน ฐานเจาะช่องหน้าต่าง บนเป็นเส้นโค้งล่างเป็นมุมฉาก ๒ ช่อง เดินเส้นรอบนอกด้วยแถบเส้นช่องสี่เหลี่ยม ทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม		
๔๙	โรงเรียนบ้านท่าม่วง อ.กมลาไสย ร้อยเอ็ด (รร.บทม 004)	ขนาด (ซ.ม.) 15x17 x11x23	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : แดง
		ลวดลาย : ดอกไม้,เรขาคณิต สีเหลือง/ขาว/เขียว/ดำ ข้อคิดเห็นอื่นๆ : มีมือจับ แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง มีลายดอกไม้ กระจัดทั้ง ๔ ด้าน เปียลายเขียนไม้ได้แกะสลัก ส่วนฐาน เจาะโค้งเล็กน้อยให้เป็นรูปขา เข้าไม้แบบต่อตรง		
๕๐	วัดท่าม่วง อ.กมลาไสย ร้อยเอ็ด (ว.ทม 001)	ขนาด (ซ.ม.) 20x20.5 x19	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย เรขาคณิต สีเหลือง/แดง/ขาว ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง มีกรอบลายข้าวหลามหลายภายใน ด้านบนเป็นลายประแจเงินทั้ง ๔ ด้าน ที่ด้านล่างเป็นลายเส้นกากบาท และรูปหกเหลี่ยม ฐานเจาะช่องหน้าต่างบนโค้งสี่เหลี่ยมคี่น้า ด้านล่างเป็นมุมสามเหลี่ยม ด้านละสองช่องทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม		

หมายเลข / ที่มา / ภาพ		รายละเอียดเฉพาะ		
๕๑	วัดป่าสักคาราม อ.เสลภูมิ ร้อยเอ็ด (วป.สศร 001)	ขนาด (ซ.ม.) 21x21.5 x17	รูปทรง : จตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย เรขาคณิต ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง มีกรอบลายเขี้ยวหมา ลายภายในด้านบนเป็นลายประแจจีนผสมกับลายสานกากบาททั้ง ๔ ด้าน ที่ด้านล่างเป็นแถบลายเส้นกากบาท ซ้อนสลับกัน ฐานเจาะช่องหน้าต่างรูปตัวเจ สี่เหลี่ยมผืนผ้า ด้านล่างเป็นมุมสามเหลี่ยม ด้านละสองช่องทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบต่อชน และฝังเดือย		
		ขนาด (ซ.ม.) 23x23 x20		
๕๒	วัดป่าสักคาราม อ.เสลภูมิ ร้อยเอ็ด (วป.สศร 002)	ขนาด (ซ.ม.) 23x23 x20	รูปทรง : จตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : พญานาค, ดอกไม้, เรขาคณิต ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง มีแถบลายหกเหลี่ยม ลายภายในด้านบนเป็นลายข้าวหลามตัดลดหลั่นกันทั้ง ๔ ด้าน ที่ด้านล่างเป็นแถบหกเหลี่ยม ฐานเจาะช่องโค้งล่างมนบนเป็นรูปขามีชายห้อยตรงกลางทั้ง ๔ ด้าน มีพญานาคซ้ายขวา เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม		
		ขนาด (ซ.ม.) 22x22 x23		
๕๓	วัดป่าสักคาราม อ.เสลภูมิ ร้อยเอ็ด (วป.สศร 003)	ขนาด (ซ.ม.) 22x22 x23	รูปทรง : จตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : ประแจจีน, เรขาคณิต ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง มีกรอบลายเขี้ยวหมาผสมลายสี่เหลี่ยม สลับกัน ลายภายในด้านบนเป็นลายประแจจีนทั้ง ๔ ด้าน ที่ด้านล่างเป็นแถบลายดอกไม้ ฐานเจาะช่องหน้าต่างสี่เหลี่ยมผืนผ้า บนล่างเป็นมุมสามเหลี่ยมทั้ง ๔ ด้าน และมีลายข้าวหลามตัดข้างๆ เข้าไม้แบบต่อตรง		

หมายเลข / ที่มา / ภาพ		รายละเอียดเฉพาะ		
๕๔	วัดป่าสักคาราม อ.เสลภูมิ ร้อยเอ็ด (วป.สตร 004)	ขนาด (ซ.ม.) 24x24 x26	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : ประเจจิ้น,เรขาคณิต ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง มีกรอบ ๒ ช่อง ลายภายในด้านบนเป็นลาย ประเจจิ้นทั้ง ๔ ด้าน ที่ด้านล่างเป็นแถบ ลายสี่เหลี่ยมเส้นทแยง และสามเหลี่ยมซ้อน กัน ฐานเจาะช่องหน้าต่างบนโค้งล่างเป็นมุม ฉากทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบต่อตรง		
๕๕	วัดป่าสักคาราม อ.เสลภูมิ ร้อยเอ็ด (วป.สตร 005)	ขนาด (ซ.ม.) 20x20 x16	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : ประเจจิ้น,เรขาคณิต ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ด้านบนมีลายประเจจิ้นทั้ง ๔ ด้าน ที่ ด้านล่างเป็นลายสามเหลี่ยมลดหลั่นกัน ฐาน เจาะช่องหน้าต่างซ้ายขวา ทำให้มีขาตรงกลาง ทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม		
๕๖	วัดป่าสักคาราม อ.เสลภูมิ ร้อยเอ็ด (วป.สตร 006)	ขนาด (ซ.ม.) 20x20 x21	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : เรขาคณิต สีแดง/ขาว/เขียว		
		ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง มีกรอบ ๒ ช่อง ลายภายในด้านบนเป็นลาย สานภายในเป็นรูปกากบาทขาวทั้ง ๔ ด้าน ที่ด้านล่างเป็นแถบเส้นสามเหลี่ยมต่อกัน ถัด ลงมาเป็นเส้นตรงและเส้นตั้งห้อยรูป สามเหลี่ยมที่ปลายเส้น ฐานเจาะช่อง สามเหลี่ยมชนกันทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบ ต่อตรง		

หมายเลข / ที่มา / ภาพ		รายละเอียดเฉพาะ		
๕๗	วัดป่าสักคาราม อ.เสลภูมิ ร้อยเอ็ด (วป.สศร 007)	ขนาด (ซ.ม.) 27x27 x26.5	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : เรขาคณิต ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง มีกรอบลายสี่เหลี่ยม ด้านบนและด้านล่างเป็นลายหกเหลี่ยมยาวต่อกันทั้ง ๔ ด้าน ฐานเป็นรูปโค้งล่างมนบนเป็นรูปขามิชายห้อยตรงกลางทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบต่อตรง		
๕๘	วัดป่าสักคาราม อ.เสลภูมิ ร้อยเอ็ด (วป.สศร 010)	ขนาด (ซ.ม.) 28x29 x23	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : เรขาคณิต สีแดง/ขาว/เขียว/เหลือง ข้อคิดเห็นอื่นๆ : เป็นเขี่ยนหมากขนาดใหญ่ แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง มีกรอบ ๒ ช่อง ลายภายในด้านบนเป็นลายสานภายในเป็นรูปกากบาทขาวทั้ง ๔ ด้าน ที่ด้านล่างเป็นแถบเส้นกากบาท ถัดลงมาเป็นเส้นตรงและเส้นตั้งห้อยรูปสามเหลี่ยมที่ปลายเส้นประดับดอกไม้ และกากบาท ฐานเจาะช่องสามเหลี่ยมชนกันทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบต่อตรง		
๕๙	วัดป่าสักคาราม อ.เสลภูมิ ร้อยเอ็ด (วป.สศร 011)	ขนาด (ซ.ม.) 24x24 x25	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : เรขาคณิต สีแดง/ขาว/เขียว/เหลือง ข้อคิดเห็นอื่นๆ : เป็นเขี่ยนหมากขนาดใหญ่ แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง มีกรอบ ๒ ช่อง ลายภายในด้านบนเป็นลายสานภายในเป็นรูปกากบาทขาวทั้ง ๔ ด้าน ที่ด้านล่างเป็นแถบเส้นกากบาท ถัดลงมาเป็นเส้นตรงและเส้นตั้งห้อยรูปสามเหลี่ยมที่ปลายเส้นประดับดอกไม้ ฐานเจาะช่องสามเหลี่ยมชนกันทั้ง ๔ ด้าน เข้าไม้แบบต่อตรง		

หมายเลข / ที่มา / ภาพ		รายละเอียดเฉพาะ		
๑๐๐	วัดป่าสักคาราม อ.เสลภูมิ ร้อยเอ็ด (วป.สตร 013)	ขนาด (ซ.ม.) 18x20x15	รูปทรง : จัตุรัส	สีของตัว : ดำ
		ลวดลาย : ไม่มีลาย		
		ข้อคิดเห็นอื่นๆ : แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง ไม่มีขา เข้าไม้แบบต่อชน		

ตารางที่ ๗ สรุปรายละเอียดของการสำรวจเขียนหมากอีสาน

ลักษณะเฉพาะ	จำนวน	ลักษณะเฉพาะ	จำนวน
การแบ่งช่อง		สีของตัวกล่อง	
แบ่งช่องด้านบน ๓ ช่อง	๕๐	สีของตัวกล่องเป็นสีดำ	๕๒
แบ่งช่องด้านบนมากกว่า ๓ ช่อง	๖	สีของตัวกล่องเป็นสีอื่น ๆ หรือ ไม่มีสี	๘
แบ่งช่องด้านบนน้อยกว่า ๓ ช่อง	๔	สีลวดลาย (บางตัวมีมากกว่า ๑ สี)	
ลักษณะฝา		ขาว	๕๑
ฝาขึ้นช่องทรงโค้ง	๖๒	แดง	๔๕
ฝาขึ้นช่องทรงตรง	๓๘	เหลือง	๓๓
ลักษณะรูปทรงกล่อง		เขียว	๕
ทรงกล่องสี่เหลี่ยมจัตุรัส	๘๐	น้ำเงิน	๒
ทรงกล่องสี่เหลี่ยมคางหมู (แอมชันปากพาน)	๒๐	ไม่มีสี	๒๒
ลักษณะช่อง รู และ ขา ส่วนฐาน		ลวดลาย	
มีการเจาะช่องที่ส่วนฐาน	๔๔	ประแจเงิน	๔๓
มีขา	๓๘	ดอกไม้	๓๘
ไม่มีขาไม่มีรู	๑๘	พญานาค	๕
ลักษณะการเข้าไม้		เทวดา คน สัตว์ ลวดลายอิสระ	๕
เข้าไม้แบบเดือยเหลี่ยม	๕๐	ไม่มีลวดลาย	๕
เข้าไม้แบบต่อชน	๓๗	เรขาคณิตอื่นๆ	๕๕
เข้าไม้แบบเดือยหางเหยี่ยว	๑๓		

สรุปลักษณะการแบ่งช่อง

การแบ่งช่องในลักษณะต่างๆ นั้น มีเหตุผลมาจากประโยชน์ใช้สอยในการบรรจุอุปกรณ์ต่างๆ ในการกินหมาก ซึ่งมักจะมีผลต่อจำนวนช่อง ขนาดความกว้าง ความสูงของฝาถ้ำ ซึ่งส่วนมากมักแบ่งช่องด้านบนเป็น ๓ ช่อง บางตัวเป็นพื้นที่ว่างมีช่องเดียว บางตัวมี ๔-๗ ช่อง

ตารางที่ ๘ ลักษณะการแบ่งช่อง

	
<p>การบรรจุอุปกรณ์ต่างๆ ในเขี่ยนหมาก เช่น จี้ผึ้ง / สีเสียด</p>	<p>เต้าปูน</p>
	
<p>ช่องใส่ยาเส้น / ไม้คูน / ใบพลู</p>	<p>ครกตำหมาก</p>
	
<p>ตะบันหมาก</p>	<p>กรรไกรหนีบหมาก</p>

การตกแต่งช่องฝัก

ฝักนี้ช่องมักเป็นทรงโค้งมากกว่าตรง อาจเพื่อสะดวกต่อการหยิบจับและสวยงามมากขึ้น และมีการใช้ กระจูด (กระจูดจากสัตว์ เช่น วัว ควาย หรือ คิวไม้) ประดับอยู่บนสันของฝักนี้ เพื่อความสวยงามและการใช้งาน ที่คงทนขึ้น

ตารางที่ ๕ การตกแต่งช่องฝัก

		
แบ่งช่อง ๑-๓ ช่อง	ตกแต่งด้วยกระจูดที่เป็นคิวไม้	ตกแต่งด้วยกระจูดสัตว์
		
ฝักที่มีลักษณะตรง	ฝักที่มีลักษณะโค้ง	ฝักที่มีลักษณะเป็นมือจับ

ลักษณะรูปทรงเขี่ยนหมาก

ส่วนมากจะเป็นทรงกล่องสี่เหลี่ยมมากกว่าทรงคางหมู (แอวขันปากพาน) ซึ่งมีขนาดแตกต่างกันออกไป ส่วนของแผ่นไม้ก็มีขนาดความหนาแตกต่างกันไป และขนาดสัดส่วนก็แตกต่างกันออกไป จากค่าเฉลี่ยที่นำมา วิเคราะห์ทั้งหมด ๑๐๐ ตัว พบว่าเป็นทรงกล่องเหลี่ยมถึงร้อยละ ๘๐ ซึ่งทรงกล่องเหลี่ยมมีขนาดเฉลี่ย กว้างxยาวx สูง ประมาณ ๒๒ x ๒๒ x ๒๑ ซม. ส่วนทรงแอวขันปากพาน มีขนาดเฉลี่ย ประมาณ ๒๕ x ๒๕ x ๒๐ ซม.

ตารางที่ ๑๐ ลักษณะรูปทรงเขียนหมาก

		
แบบกล่องสี่เหลี่ยมทรงสูง	แบบกล่องสี่เหลี่ยมทรงจัตุรัส	แบบกล่องสี่เหลี่ยมทรงเตี้ย
		
แอวขันปากพานแบบทรงสูง	แอวขันปากพานแบบแต่งกระดุง	แอวขันปากพานแบบปกติ

การตกแต่งแอวขัน

เขียนหมากแบบแอวขันปากพานแบบแต่งกระดุง หมายถึงการเสริมแผ่นไม้ ซึ่งเชื่อมต่อระหว่างส่วนปากกับส่วนฐาน เพื่อความสวยงามและเป็นวิธีการเชื่อมต่อชิ้นส่วนที่ง่ายขึ้น

ตารางที่ ๑๑ การตกแต่งส่วนกลางของเขียนหมาก

		
แบบใช้แผ่นไม้แนวตั้งฉาก	แบบใช้ค้ำไม้กระดุงเดินรอบ	แบบช่องลื่นชัก

ลักษณะช่อง รู และ ขา ส่วนฐาน

การตกแต่งฐานด้านล่างของเขียนหมากมีอยู่ ๔ ลักษณะ คือ

- ๑) ทำเป็นขา ๔ ขา โดยการฉลุแผ่นไม้ตรงกลางออกทำให้เกิดรูต่างๆ
- ๒) การเจาะช่อง ส่วนมากจะคล้ายกับหน้าต่างหรือซุ้มประตู
- ๓) การแกะลายเป็นรูปขาแต่ไม่ได้เจาะทะลุ
- ๔) ไม่เจาะช่องแต่ตกแต่งเป็นลายต่างๆ

ตารางที่ ๑๒ การตกแต่งฐานด้านล่างของเขียนหมาก

			
ทำเป็นขา ๔ ขา	การเจาะช่อง	การแกะลายเป็นรูปขา	ไม่เจาะช่อง

ลักษณะของขาแบบต่างๆ

การฉลุแผ่นไม้ตรงกลางออกทำให้เกิดรูต่างๆ นุหลง ศรีกนก กล่าวว่า เขียนหมากอีสาน มีส่วนฐานสองแบบ คือ แบบขันหมากตัวผู้ มีเดือยอยู่ระหว่างขาเขียนทั้งสอง แบบ ขันหมากตัวเมีย ทำขาแหวกขึ้นไปจรดเอวทั้ง 4 ด้าน (ที่มา : <http://www.krungsri.com/KrungsriDocumentlary/text14-aug45.htm>) นายเสถียร บุตรน้อย ช่างทำเขียนหมากคนสุดท้ายที่เหลืออยู่ที่ บ้านหนองไชนก อ.ม่วงสามสิบ อุดรราชธานี มีแบบของฐานเขียนหมากอยู่ ๒ แบบ มีข้อสังเกตว่ามีนัยแฝงเหมือนเครื่องหมายแสดงเพศชายหญิง

ภาพที่ ๒๗ ลักษณะของขาเขียนหมากของ เสถียร บุตรน้อย

ลักษณะของขาสองข้างมักเท่ากันทั้งสองข้างและมีส่วนยอดปลายซึ่งตรงกลาง เปรียบเหมือนอั้งสี่ของ ลิมอีสาน หรือเหมือนชายผ้าที่ทั้งลงตรงกลาง หรือคล้ายกับเครื่องเรือนอื่นๆ ที่มีการประดับส่วนกลางของฐาน อาจคล้ายลักษณะกระจงที่ใช้ประดับของศิลปะลายไทย

ตารางที่ ๑๓ ลักษณะของขาแบบต่างๆ ของเขื่อนหมากทรงกล่องสี่เหลี่ยม

ตารางที่ ๑๔ ลักษณะของขาแบบต่างๆ ของเขื่อนหมากทรงแฉวงชันปากพาน

ลักษณะของการแกะลายเป็นรูปขา มีการแกะลวดลายเป็นแถบเส้นให้เกิดรูปที่เป็นขา ซ้าย-ขวา และปลายส่วนกลางที่ชี้ลง แต่ไม่มีการเจาะรู

ตารางที่ ๑๕ ลักษณะของการแกะลายเป็นรูปขา

การเจาะช่องที่ฐานของเขี่ยนหมาก ซึ่งนอกจากความสวยงามแล้วยังประโยชน์ใช้สอยเพื่อการจับ เคลื่อนย้าย เขี่ยนหมาก ซึ่งมีรูปแบบหลายลักษณะ เช่น

- ๑) แบบช่องประตู เจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าแนวตั้งช่องเดียว
- ๒) แบบช่องหน้าต่าง เจาะเป็นช่องสี่เหลี่ยมผืนผ้าแนวตั้ง มี ๒ ช่อง ด้านบนอาจเป็นลักษณะโค้งมน หรือเป็นสามเหลี่ยมชี้ขึ้นหรือลง
- ๓) แบบสัญลักษณ์ เจาะเป็นช่องรูปสัญลักษณ์ต่างๆ เช่น ดอกไม้ ดาว หัวใจ ฯลฯ
- ๔) แบบอิสระ เจาะเป็นช่องรูปอิสระตามความคิดสร้างสรรค์ เช่น รูปสัตว์ กระจิง ฯลฯ

ตารางที่ ๑๖ การเจาะช่องที่ฐานของเขี่ยนหมากในแบบต่างๆ

เขี่ยนหมากมีลายไร้ขาไร้รู

เป็นเขี่ยนหมากที่มีส่วนฐานที่เป็นแผ่นต่อจากส่วนปากโดยมีลายต่อเนื่องลงมา แต่ไม่ได้แกะลายเป็นรูป

ขา

ตารางที่ ๑๑ เขียนหมากที่มีลวดลายแต่ไม่มีขาไม่มีการเจาะรูในแบบต่างๆ

เขียนหมากที่ไม่มีลวดลาย

เป็นเขียนหมากอีสานอีกประเภทหนึ่งที่ไม่มีการแกะสลักลาย มีรูปทรงที่เรียบง่าย มีการใช้สีทา ไม่เน้นความงาม แต่มีประโยชน์ใช้สอยเหมือนแบบอื่นๆ

ตารางที่ ๑๒ เขียนหมากที่ไม่มีลวดลายลวดลายในแบบต่างๆ

เขียนหมากที่มีลักษณะพิเศษ

เป็นเขียนหมากที่มีลักษณะที่แตกต่างออกไปจากแบบอื่นๆ ที่ไม่เป็นแบบแนวนิยมทั่วไป เช่น แบบมีล้อ แบบมีลิ้นชัก แบบมีฝาปิด แบบมีถาด ฯลฯ ซึ่งถือเป็นสิ่งที่ได้แสดงออกให้เห็นถึงความคิดสร้างสรรค์ช่างอีสาน

ตารางที่ ๑๕ เขียนหมากที่มีลักษณะพิเศษในแบบต่างๆ

		เขียนหมากแบบมีล้อ ใช้ไม้เป็นวัสดุทั้งหมด มีประโยชน์ในการเคลื่อนย้ายได้ ง่ายขึ้น และทำให้ส่วนฐานไม้ ถลอกผุพังง่าย
		เขียนหมากแบบมีฝาปิดเลื่อนซ้าย- ขวาได้ มีประโยชน์ในการจัดเก็บ เครื่องหมากต่างๆ ป้องกันแมลง หรือฝุ่นผงที่จะตกลงไปปะปน
		เขียนหมากแบบมีถาดถอดแยกชิ้น ได้ มีประโยชน์ในการจัดเก็บ เครื่องหมากต่างๆ สามารถยกออก เพื่อให้ผู้อื่นได้ใช้งานร่วมกันได้
		เขียนหมากแบบมีลิ้นชัก มี ประโยชน์ในการจัดเก็บเครื่อง หมากต่างๆ หรือสิ่งของเล็กๆ น้อยๆ
		เขียนหมากแบบ สี่เหลี่ยมผืนผ้า มี มือจับเป็นทรงที่ไม่ค่อยพบเห็น ทั่วไป คล้ายกับแอบยา หรือ กล่อง ใส่ของเล็กๆ ที่นำมาปรับใช้งาน

เขียนหมากที่สร้างขึ้นใหม่

เป็นเขียนหมากที่มีลักษณะที่สร้างขึ้นใหม่ อายุไม่เกิน ๓๐ ปี จึงมีความแตกต่างออกไปจากแบบอื่นๆ จากรูปแบบในอดีต เช่น มีขนาดใหญ่กว่าปกติ มีการวาดหรือแกะลวดลายที่แตกต่างออกไปจากอดีต มีการเลือกใช้วัสดุที่แตกต่างออกไป เหตุผลเนื่องจากการออกแบบเพื่อการตกแต่ง เป็นของที่ระลึก เป็นผลงานศิลปะ หรือเป็นการบ้านส่งครู

ตารางที่ ๒๐ เขียนหมากที่สร้างขึ้นใหม่

	
เขียนหมากดินเผา ทาสีขาว จากสำนักวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น	เขียนหมากดินเผา ทาสีดำ จากสำนักวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น
	
เขียนหมากไม้ขนาดใหญ่ ใช้เพื่อจัดดอกไม้ ผลงานอาจารย์และนักเรียนโรงเรียนไตรรัตน์วิทยา อ.กมลาไสย กาฬสินธุ์	เขียนหมาก เขียนสี มีด้ามจับสูง จากโรงเรียนบ้านท่าม่วง อ.กมลาไสย ร้อยเอ็ด
	
เขียนหมากไม้ขนาดใหญ่ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม	เขียนหมากไม้ขนาดใหญ่ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม มีชื่อนักศึกษาผู้ทำคือ นายประทวน โรปรรัมย์ ๒๕๒๕

ลวดลายของเขียนหมาก

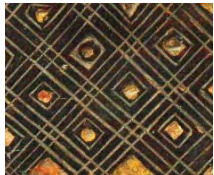

การแกะสลักลายแบบต่างๆ ของเขียนหมากอีสานถือเป็นรสนิยมเฉพาะของอีสาน และมีความแตกต่างตามฝีมือของผู้ทำ ซึ่งอาจจำแนกได้เป็น ๒ ลักษณะใหญ่ๆ คือ

- ๑) ลายเรขาคณิต ได้แก่ลายประแจจีน ลายเขี้ยวหมา (ลายฟันปลา) ลายดอกไม้ ลายข้าวหลามตัด ลายคล้ายผ้าซิดต่างๆ ลายห้ำเหลี่ยม ลายกากบาท ฯลฯ
- ๒) ลายอิสระ คล้ายกับภาพอุปแต้มในจิตรกรรมฝาผนังอีสาน เช่น เทวดา คน สัตว์ พรรณไม้ ฯลฯ

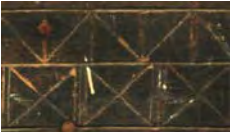

ตารางที่ ๒๑ ลวดลายเรขาคณิตในแบบต่างๆ

			
เส้นตั้งตรง		เส้นเชือก	
			
ลายเส้นกากบาท			
			
ลายสี่เหลี่ยม			
			
			
ลายข้าวหลามตัด			

ตารางที่ ๒๒ ลวดลายเรขาคณิตในแบบต่างๆ

			
			
			
ลายข้าวหลามตัด			
			
ลายดาว			
			
ลายดาว	ลายดาวเนน	วงกลม	วงกลม

ตารางที่ ๒๓ ลวดลายเรขาคณิตในแบบต่างๆ

			
			
ลายแฉ้วหมา (พื้นปลา)			
			
			
			
ลายสามเหลี่ยม			
			
ลายเส้นทแยง			

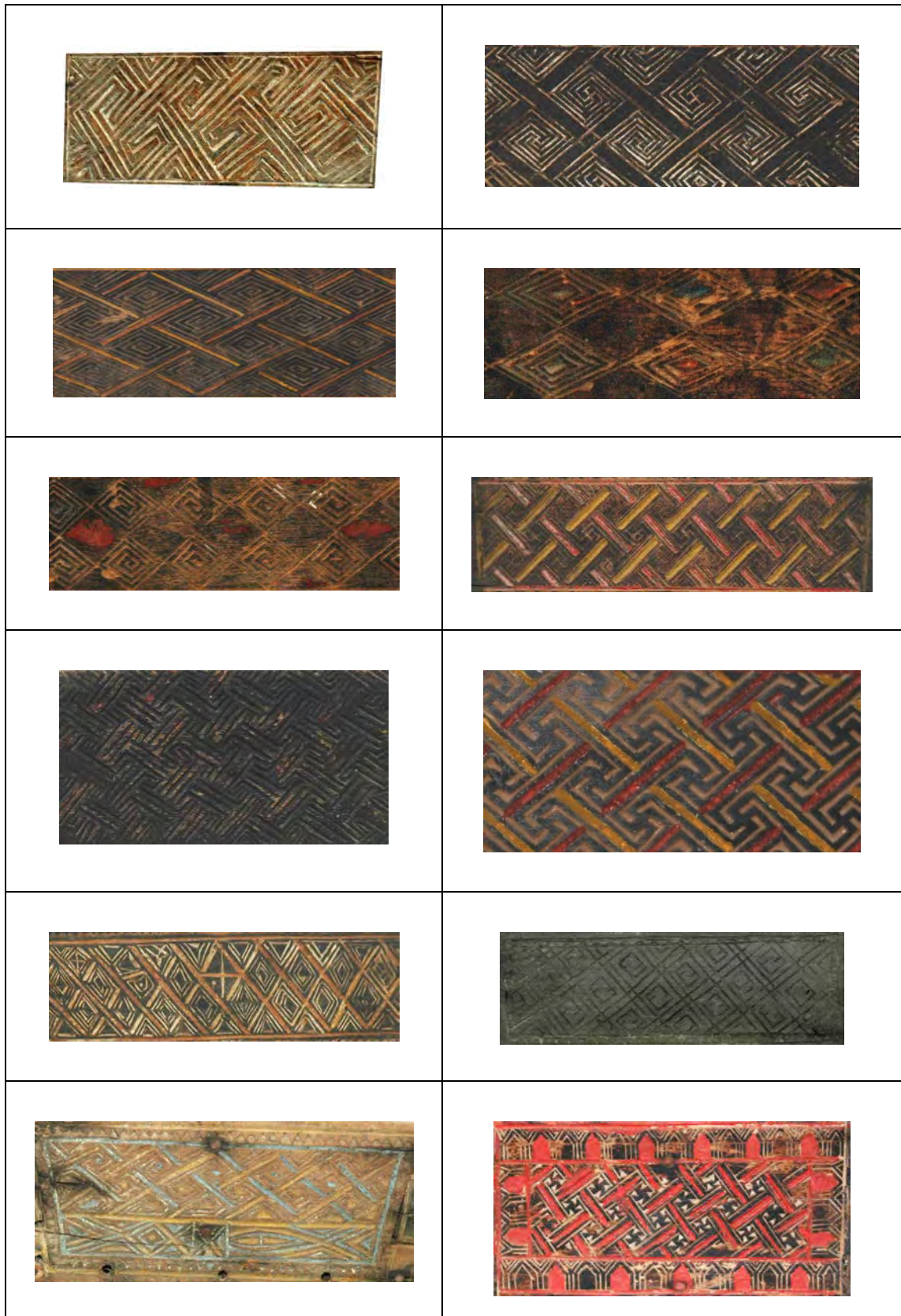
ตารางที่ ๒๔ ลวดลายเรขาคณิตในแบบต่างๆ

			
			
เส้นโค้ง			
			
หกเหลี่ยม			
			
ห้าเหลี่ยม			
			
			
การใช้เส้นเรขาคณิตแบบต่างๆ ผสมผสานกัน			

ตารางที่ ๒๕ ลวดลายประเจี๊นในแบบต่างๆ

ตารางที่ ๒๖ ลวดลายประเจี๊นในแบบต่างๆ

ตารางที่ ๒๗ ลวดลายประเจี๊ญในแบบต่างๆ

ตารางที่ ๒๘ ลวดลายดอกไม้ในแบบต่างๆ

ตารางที่ ๒๕ ลวดลายดอกไม้ในแบบต่างๆ

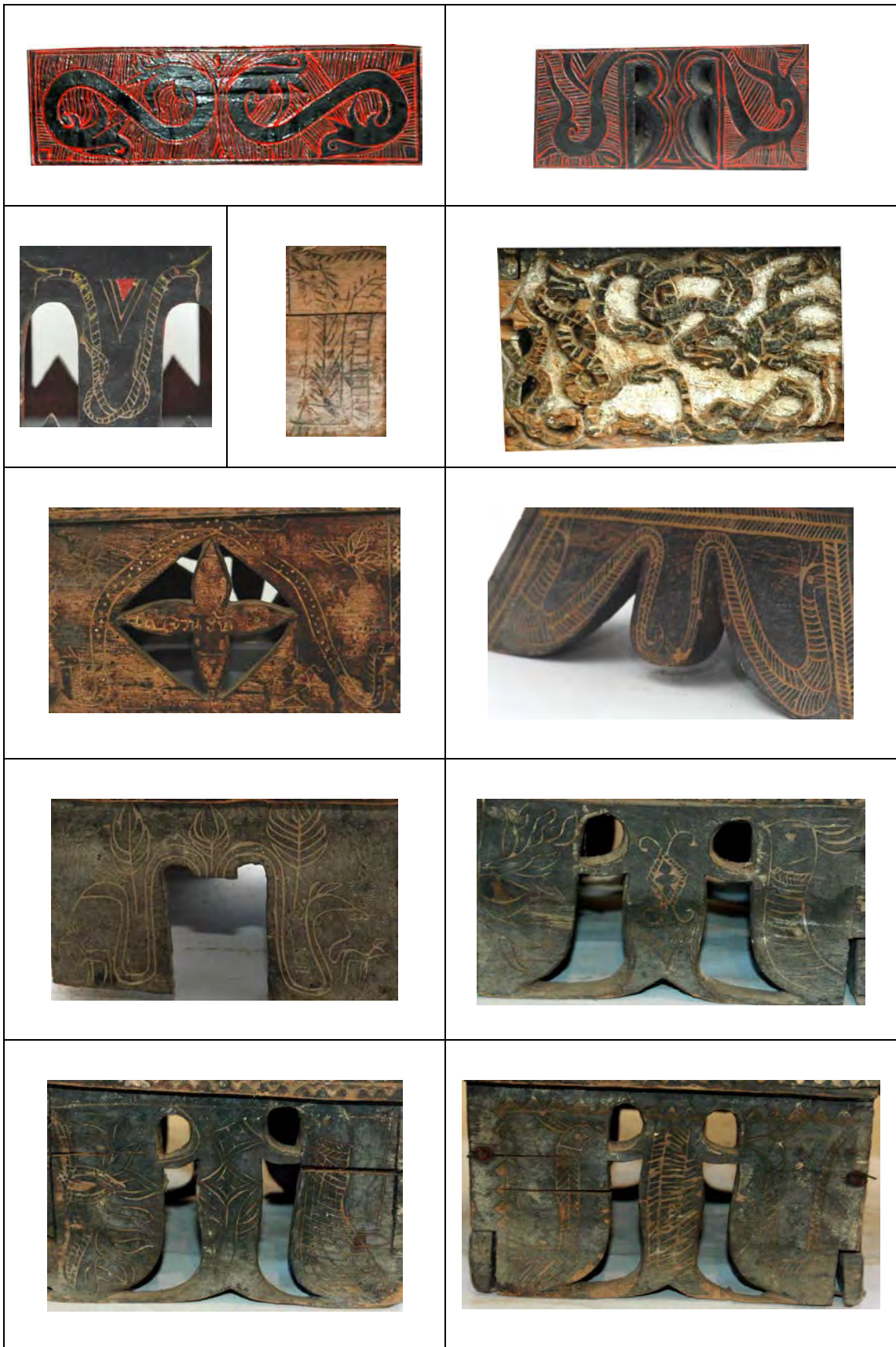
ตารางที่ ๓๐ ลวดลายดอกไม้ในแบบต่างๆ

ตารางที่ ๓๑ ลายเส้นอิสระในแบบต่างๆ

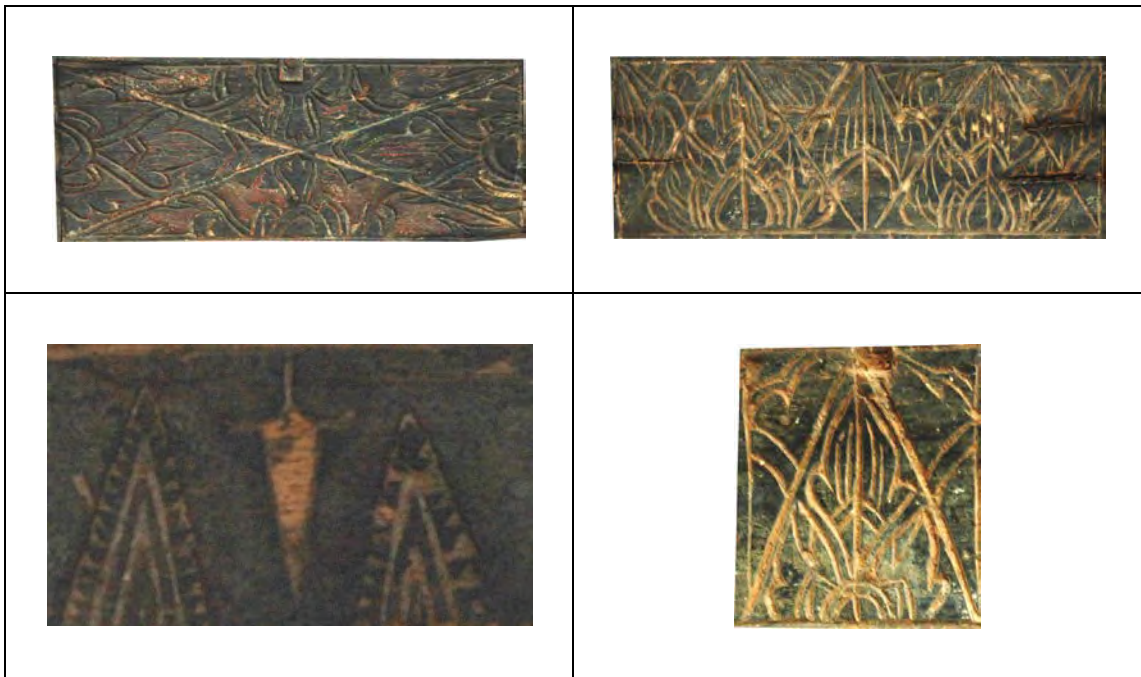
ตารางที่ ๓๒ ลายเส้นอิสระในแบบต่างๆ

ตารางที่ ๓๓ ลายเส้นอิสระในแบบต่างๆ

ตารางที่ ๑๔ ลายกระจังแบบต่างๆ

ตารางที่ ๑๕ ลายซิดแบบต่างๆ

บทที่ ๔

การออกแบบผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม : เขียนหมากอีสาน

ความต้องการผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมในปัจจุบัน กลุ่มผู้ซ้มนักเป็นกลุ่มผู้สนใจในศิลปวัฒนธรรมและมีกำลังซื้อ เป็นวัยทำงานที่มีวิถีชีวิตแตกต่างกัน การใช้งานผลิตภัณฑ์จึงแตกต่างกันไปตามความต้องการส่วนบุคคล การออกแบบในครั้งนี้จึงพยายามนำเสนอถึงการนำเขียนหมากรูปแบบใหม่ให้ผู้บริโภคนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน โดยเชื่อมโยงเอกลักษณ์เด่นทางวัฒนธรรมของอีสาน ได้แก่ ความเชื่อ ความศรัทธา แนวคิด ซึ่งผู้คนในปัจจุบันยังดำรงอยู่ โดยได้เสนอแนวคิดต่างๆ ในการออกแบบไว้ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ เขียนหมากพิธีกรรมและวัฒนธรรมอีสาน

มีลักษณะขนาดสัดส่วนใกล้เคียงกับเขียนหมากอีสานในอดีต โดยออกแบบลายขึ้นมาใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์หลักในการใช้งาน อันได้แก่

๑. ขันหมากเงิน ขันหมากทอง
๒. เขียนหมากพญานาคเงิน พญานาคทอง
๓. เขียนหมากพาแลง
๔. เขียนหมากไหมชนบท

กลุ่มที่ ๒ ผลิตภัณฑ์ที่ได้แรงบันดาลใจจากเขียนหมากอีสาน

มีการตีความเกี่ยวกับลักษณะเขียนหมากอีสานขึ้นมาใหม่ ได้แก่ ประโยชน์ใช้สอยใหม่ ขนาดสัดส่วนใหม่ ลวดลายใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับการใช้งานในวิถีชีวิตปัจจุบัน อันได้แก่

๕. โคมไฟเขียนหมาก
๖. กล่องเขียนหมากอุปกรณ์เครื่องใช้ในสำนักงาน
๗. แท่นเขียนหมากแสดงผลงานนิทรรศการ
๘. แจกันจัดดอกไม้เขียนหมาก
๙. ชุดชากาแฟเขียนหมาก
๑๐. เขียนหมากกล่องกระบะอเนกประสงค์

๑. ชั้นหมากเงิน ชั้นหมากทอง

มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ในการประกอบพิธีกรรมการแต่งงานของชาวอีสาน ตามประเพณีนิยมมีขั้นตอน ดังนี้การสู่ขอ พ่อ แม่ ญาติผู้ใหญ่ หรือ บุคคลที่ฝ่ายชายและฝ่ายหญิงนับถือ จัดหาและเตรียมของไปสู่ขอตาม ประเพณี ประกอบไปด้วย ชั้นหมากธรรมดา ในขั้นนั้นใส่ “หมากจีบ พลุพัน” จำนวน ๔ ชุดและเงิน ซึ่งเรียกว่า “เงินไขปาก” ๓ บาท “หมากจีบ พลุพัน” หมายถึง หมากที่ถูกเตรียมผ่านและผ่าวางไว้ พร้อมใบพลุที่พันใส่ปูน เอาไว้ค้ำใน การแห่ขันหมาก ฝ่ายชายแห่ขันหมากไปบ้านฝ่ายหญิง เพื่อมอบตัวเข้าพิธีแต่งงาน ซึ่งขบวน ขันหมากจะประกอบไปด้วย

เงินค่าทอง ญาติฝ่ายชายจะนำขันทองหรือขันเงินใส่เงินค่าทอง

พาวัวบุญ การให้หญิงพรมจารีถือพาโตกอย่างดี มีผ้าคลุมพาโตกมิดชิด

ขันใส่หมากพลุแหนบและเหล้ายามี คือ สิ่งของที่อยู่ในพาโตก มีหมาก พลุ บุหรี่ แต่งไว้เป็นคำๆ

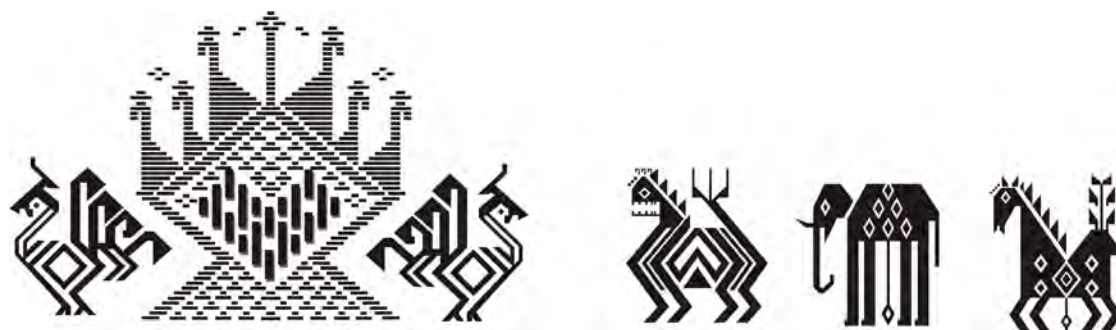
(ที่มา : <http://gotoknow.org/blog/alliwanttowrite/182878?class=yuimenuitemlabel>)

ข้อมูลจำเพาะ

ลักษณะรูปทรง : ทรงแอกขันปากพาน

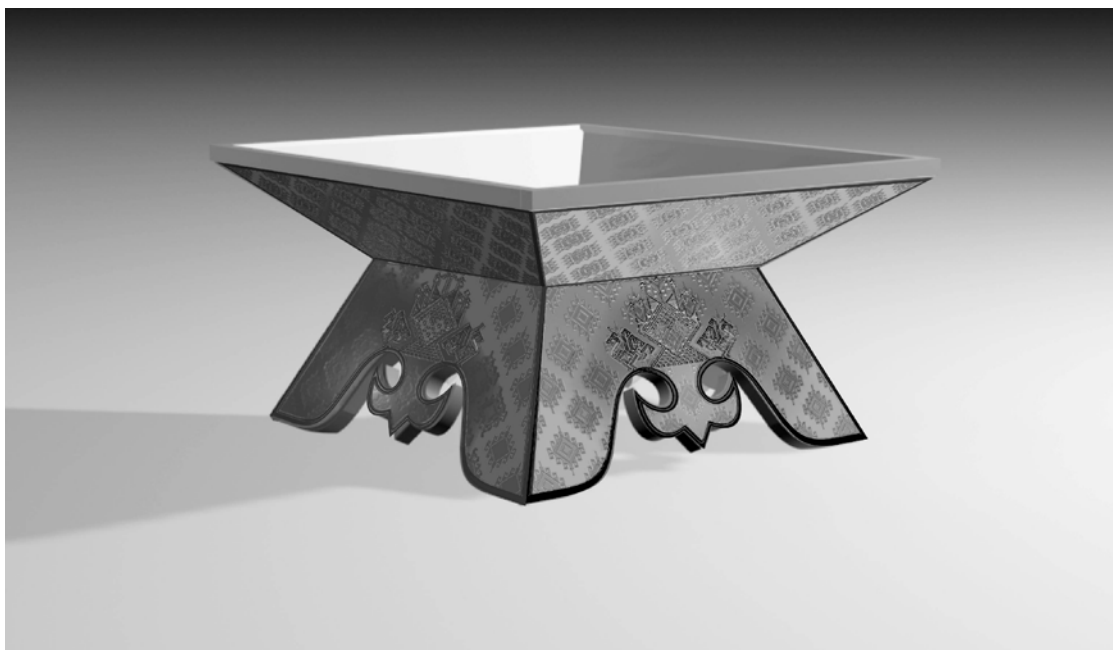
ลวดลาย : ใช้ลักษณะลายจิดที่เป็นมงคล ได้แก่ลาย ชั้นหมากเบ็ง (ชั้นหมากเบ็ง หรือ ชั้นหมากเบญจ คือพานพุ่มดอกไม้ที่ใช้เป็นพานพุ่มบูชาใน พิธีกรรม และบูชาพระรัตนตรัยในวันอุโบสถ หรือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งการนำไปบูชาวิญญาณบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว) รูปนกยูง หมายถึง ความสง่างาม ความมีโชค รูปสิงห์ หมายถึง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องคุ้มครองให้ ปราศจากสิ่งชั่วร้าย รูปช้างและรูปม้า หมายถึง การงานและการมั่งมีทรัพย์สิน

วัสดุและการผลิต : ใช้แผ่นไม้ทำโครงสร้างและกรุด้วยแผ่นโลหะเงินและทอง หรืออาจผลิตจาก ทองเหลืองและเงินคุณลาย เพื่อให้เกิดคุณค่าของวัสดุ และความทนทาน

ภาพที่ ๒๘ ลวดลายมงคลในชั้นหมากเงินชั้นหมากทอง

แนวคิด : ออกแบบให้เกิดความสวยงาม มีคุณค่าสูงเป็นสิริมงคลกับผู้เป็นเจ้าของ และเป็นการให้เกียรติกับผู้รับ ด้านบนกว้างแต่ไม่ลึก สามารถใส่หมากพดู เงินทอง และสามารถใช้งานในโอกาสอื่นๆ ได้แทนพานอัฐมิเนียมในท้องตลาด

ภาพที่ ๒๕ ชั้นหมากเงินชั้นหมากทอง

๒. เขียนหมากพญานาคเงิน พญานาคทอง

มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ในพิธีการพิธีกรรมทางพุทธศาสนา เช่น การถวายหมากพญานาคแก่พระภิกษุ การถวายขันห้า ซึ่งสามารถนำไปใช้กับการวางสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เช่น เครื่องรางของขลัง พระพุทธรูป ฯลฯ

ข้อมูลจำเพาะ

- ลักษณะรูปทรง : ทรงแฉกชันปากพาน
- ลวดลาย : ใช้รูปพญานาคอีสาน (กันทวยในการประดับลิม หรืออาคารสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น) เพื่อสื่อถึงพุทธศาสนา
- วัสดุและการผลิต : ใช้แผ่นไม้ทำโครงสร้างและทำสีด้วยการลงรักปิดทอง
- แนวคิด : ออกแบบให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ ใช้กับสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อของวัฒนธรรมไทยลาว

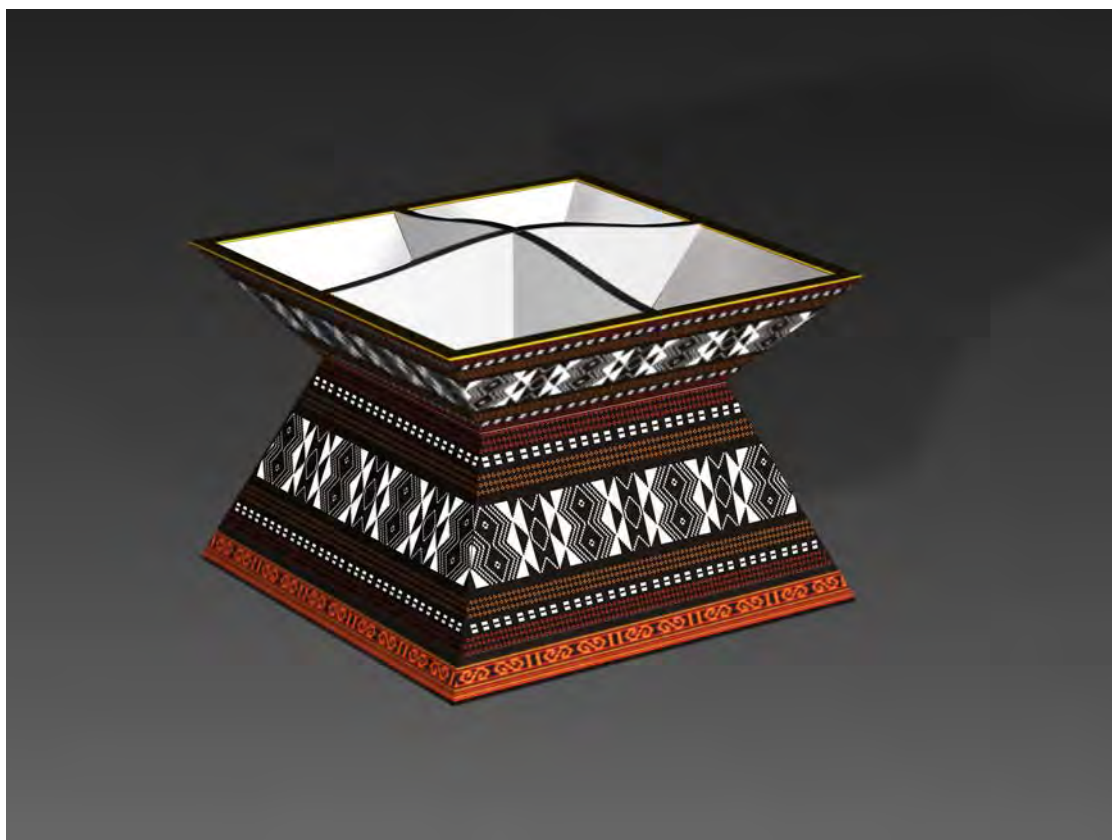
ภาพที่ ๑๐ เขียนหมากพญานาคเงินพญานาคทอง

๓. เขียนหมากพาดแลง

มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ในการรับประทานอาหาร ในอีสานเรียกงานเลี้ยงอาหารเย็นว่างาน “พาดแลง”

ข้อมูลจำเพาะ

- ลักษณะรูปทรง : ทรงแอมพันปากพาน
- ลวดลาย : ใช้ลายขิดอีสาน เป็นลายเรขาคณิต มีลาย ดอกแก้ว เม็ดแดงโม เกี๊ยวเต่าผสมกัน
- วัสดุและการผลิต : ใช้กรรมวิธีการผลิตเครื่องปั้นดินเผา (Ceramic) โดยการหล่อพิมพ์ ถอดพิมพ์ และเคลือบน้ำเคลือบด้วยความร้อนสูง ๑,๒๐๐ องศาเซลเซียส
- แนวคิด : ออกแบบให้เกิดความสวยงามหรูหราด้วยวัสดุมันวาวอย่างเซรามิก ทำให้เหมาะสมกับการใช้ใส่อาหารและทำความสะอาดได้ง่าย อาจใส่อาหารประเภท ออร์เดิร์ฟ เมี่ยงของควา ผลไม้ ฯลฯ

ภาพที่ ๓๑ เขียนหมากพาดแลง

๔. เชี่ยนหมากไหมชนบท

มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้งานได้จริงและเป็นของสะสมหรือของฝากของที่ระลึกได้

ข้อมูลจำเพาะ

- ลักษณะรูปทรง : ทรงสี่เหลี่ยม ฝากันโค้ง
- ลวดลาย : ใช้ลายผ้าทอโบราณอีสาน ของอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่นเป็นลายบนตัว เชี่ยนหมาก ใช้ลายเรขาคณิตต่างๆ ที่นิยมใช้ทั่วไปผสมกัน
- วัสดุและการผลิต : ใช้ไม้แผ่นแกะสลัก และทำสีตามกระบวนการผลิตเฟอร์นิเจอร์ในปัจจุบัน
- แนวคิด : ออกแบบให้มีสวยงามความคงทน มีความประณีตเป็นระเบียบ แต่ยังได้ความรู้สึกลับแบบของเก่าดั้งเดิมตามแบบประเพณีนิยม

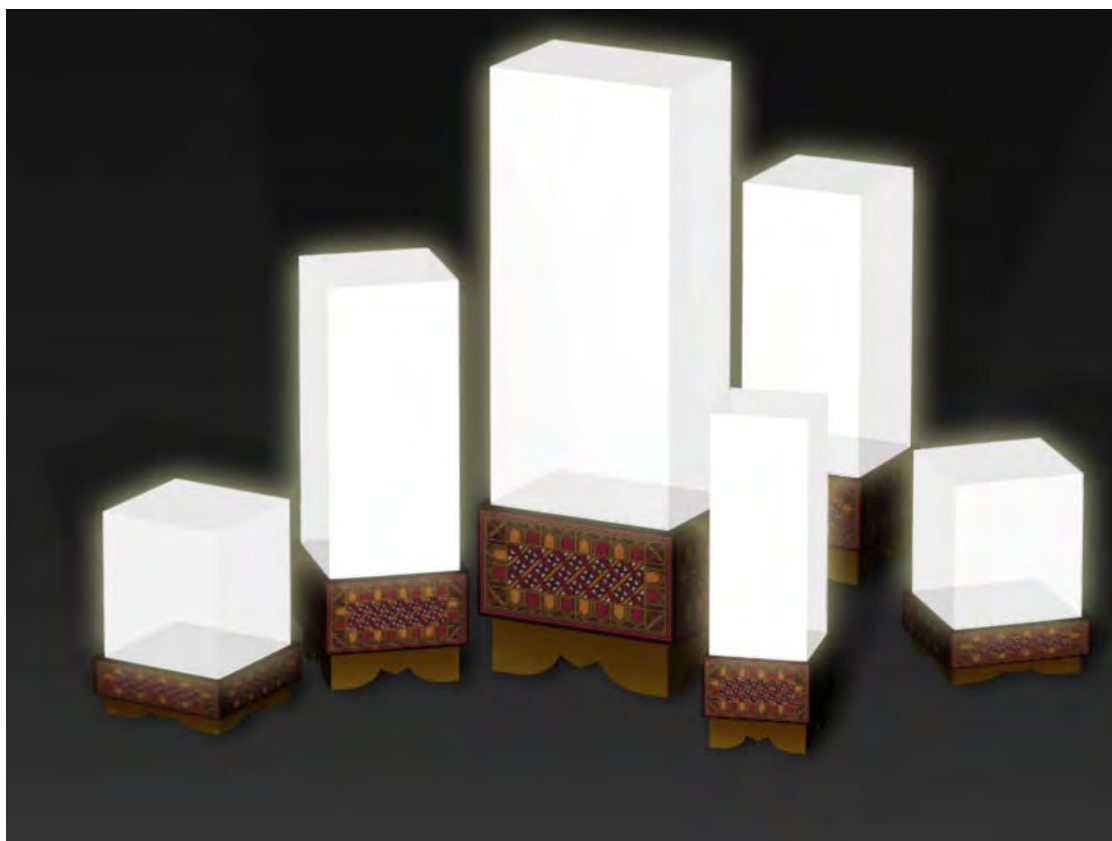
ภาพที่ ๓๒ เชี่ยนหมากไหมชนบท

๕. โคมไฟเขียนหมาก

มีวัตถุประสงค์เพื่อให้แสงสว่าง โดยใช้ตกแต่งภายในอาคารสถานที่

ข้อมูลจำเพาะ

- ลักษณะรูปทรง : ทรงสี่เหลี่ยม
- ลวดลาย : ใช้ลายเรขาคณิตต่างๆ ที่นิยมใช้ทั่วไปผสมกัน เช่น ลายประเจิ้น ลายห้าเหลี่ยม
- วัสดุและการผลิต : ที่ฐานเป็นเขียนหมากใช้ไม้แผ่นแกะสลัก และทำสีตามกระบวนการผลิตเฟอร์นิเจอร์
- แนวคิด : ออกแบบให้มีความร่วมสมัย ผสานความเป็นสากล สามารถใช้ประดับตกแต่งภายในอาคาร ในแบบไทยหรือ แบบเอเชีย หรือ แบบตะวันออกพบตะวันตก (East Meet West)

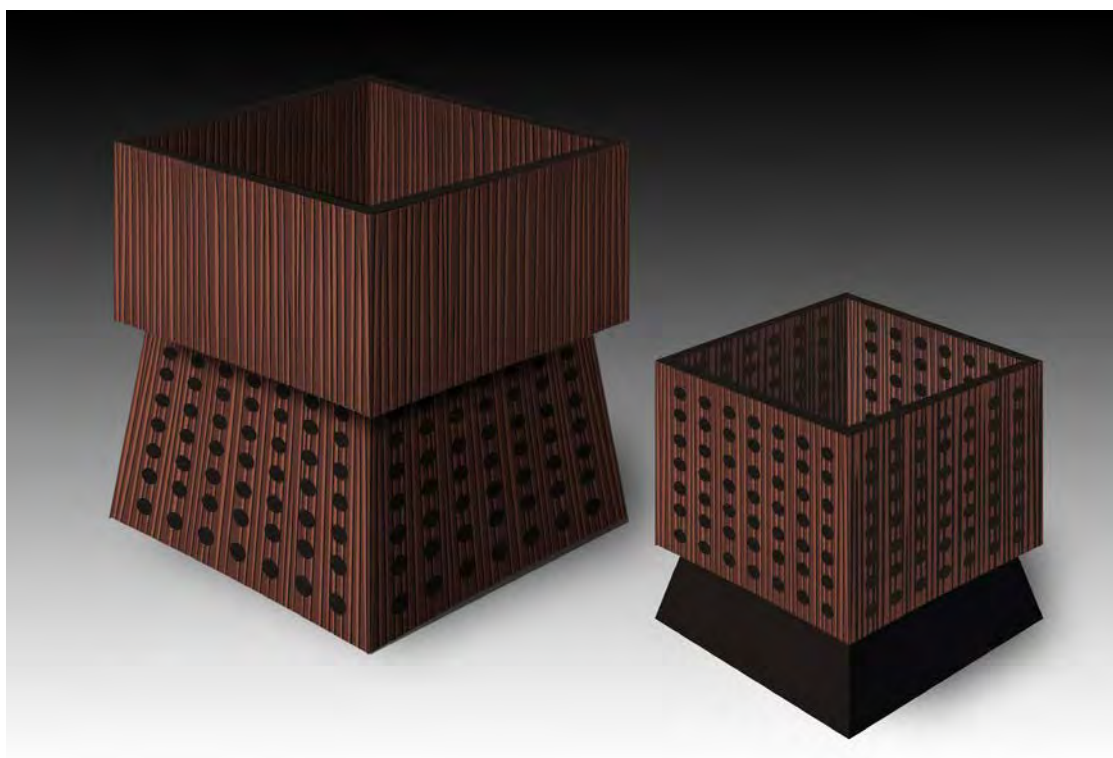
ภาพที่ ๓๓ โคมไฟเขียนหมาก

๖. กล้องเขียนหมากอุปกรณ์เครื่องใช้ในสำนักงาน

มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้งานใส่ปากกาดินสอ และใส่นามบัตร บนโต๊ะทำงาน ในสำนักงานหรือระดับบ้าน สามารถใช้เป็นของที่ระลึกได้

ข้อมูลจำเพาะ

ลักษณะรูปทรง	:	ทรงสี่เหลี่ยม แอวชัน
ลวดลาย	:	เจาะลายวงกลม
วัสดุและการผลิต	:	ใช้แผ่นไม้ และทำสีตามกระบวนการผลิตเฟอร์นิเจอร์ในปัจจุบัน
แนวคิด	:	ออกแบบให้มีความสวยงาม เรียบง่าย โชว์ลายไม้ธรรมชาติ เหมาะกับการตกแต่งสมัยใหม่

ภาพที่ ๓๔ กล้องเขียนหมากอุปกรณ์เครื่องใช้ในสำนักงาน

๗. แท่นเขียนหมากแสดงผลงานนิทรรศการ

มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ในงานนิทรรศการ วางแสดงผลงาน เช่น งานหัตถกรรมต่างๆ

ข้อมูลจำเพาะ

- ลักษณะรูปทรง : ทรงสี่เหลี่ยม
- ลวดลาย : ใช้ลายเรขาคณิตต่างๆ ที่นิยมใช้ทั่วไปผสมกัน เช่น ลายประเจียน
- วัสดุและการผลิต : ใช้แผ่นไม้ และทำสีตามกระบวนการผลิตเฟอร์นิเจอร์ในปัจจุบัน ถ้าเป็นนิทรรศการชั่วคราวอาจใช้โฟมเจอร์บอร์ด ๕ ม.ม. กับวัสดุสติ๊กเกอร์อิงค์เจ็ทได้
- แนวคิด : ออกแบบให้มีหลากหลายขนาดตามความเหมาะสมของการใช้งาน เหมาะกับการตกแต่งแบบร่วมสมัย

ภาพที่ ๑๕ แท่นเขียนหมากแสดงผลงานนิทรรศการ

๘. แจกันจัดดอกไม้เขียนหมาก

มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้งานในการจัดดอกไม้ ตกแต่งภายในอาคารสถานที่

ข้อมูลจำเพาะ

- ลักษณะรูปทรง : ทรงสี่เหลี่ยม ไม่มีฝาปิด
- สวดลาย : ใช้ลายดอกฝักแวน ดอกแก้ว ด้านลำตัว สื่อถึงดอกไม้และเส้นตรงด้านขาสื่อถึงก้าน
- วัสดุและการผลิต : ใช้ไม้แผ่นแกะสลัก และทำสีตามกระบวนการผลิตเฟอร์นิเจอร์ในปัจจุบัน
- แนวคิด : ออกแบบให้มีสวยงามความคงทน ทำสีที่ทนต่อความชื้นสูง ได้ความรู้สึกแบบของเก่าดั้งเดิมตามแบบประเพณีนิยม และมีความสวยงามแบบร่วมสมัยอีกด้วย

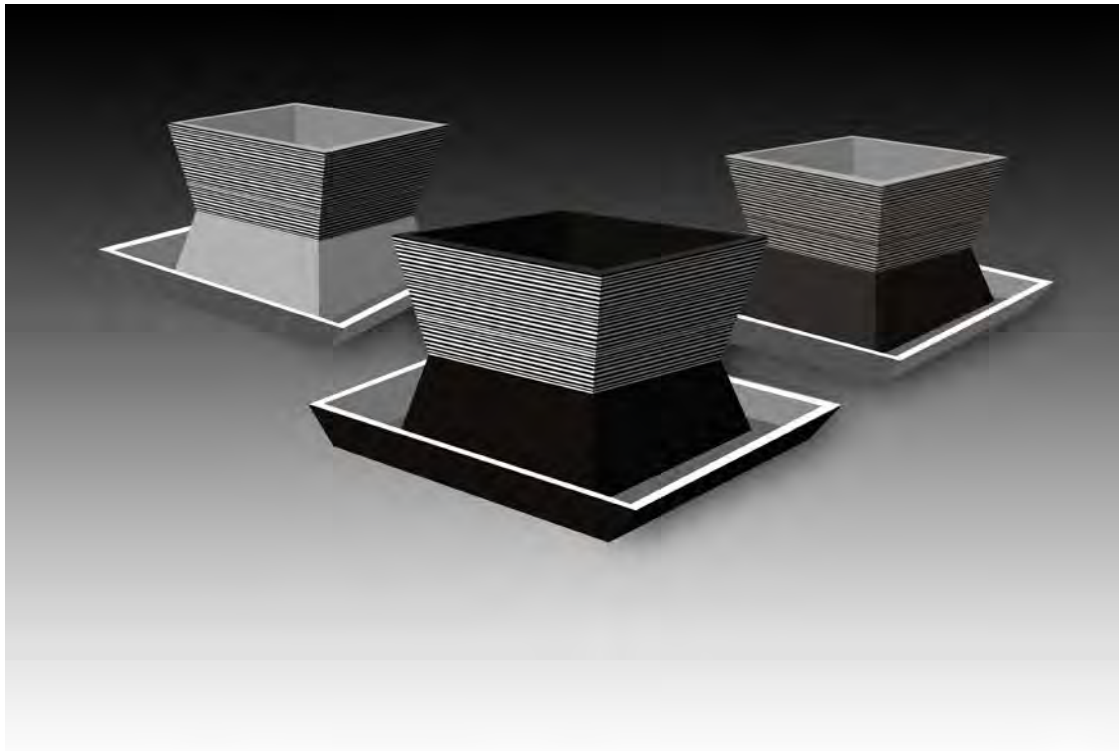
ภาพที่ ๓๖ แจกันจัดดอกไม้เขียนหมาก

๕. ชุดชากาแฟเซี่ยนหมาก

มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้งานในการชงชา หรือกาแฟและเป็นของสะสมหรือของฝากของที่ระลึกได้

ข้อมูลจำเพาะ

ลักษณะรูปทรง :	ทรง แอวชันปากพาน
ลวดลาย :	เส้นนอน
วัสดุและการผลิต :	ใช้กรรมวิธีการผลิตเครื่องปั้นดินเผา (Ceramic) โดยการหล่อพิมพ์ ถอดพิมพ์ และเคลือบน้ำเคลือบด้วยความร้อนสูง ๑,๒๐๐ องศาเซลเซียส
แนวคิด :	ออกแบบให้มีความสวยงาม สงบ เรียบง่าย เหมาะกับการตกแต่งสมัยใหม่สไตล์ Minimalism หรือ แบบเซน

ภาพที่ ๓๗ ชุดชากาแฟเซี่ยนหมาก

๑๐. เขียนหมากกล่องกระบะอเนกประสงค์

มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้งานตกแต่งในอาคารที่พัคสมัยใหม่ ซึ่งสามารถใช้งานได้หลากหลายในการวางของต่างๆ เนื่องจากไม่มีฝาถักัน

ข้อมูลจำเพาะ

ลักษณะรูปทรง	:	ทรง แอวชันปากพาน
วัสดุ	:	ใช้ลายเรขาคณิตที่เรียบง่าย ใช้แม่สีตามสไตล์ของยุคโมเดิร์นทางตะวันตก (แนวคิดจากจิตรกรรมของ พีท มองเดรีชน) ซึ่งสอดคล้องกับการใช้สีของเขียนหมากอีสาน
วัสดุและการผลิต	:	ใช้ไม้แผ่น ทำสีตามกระบวนการผลิตเฟอร์นิเจอร์ในปัจจุบัน
แนวคิด	:	ออกแบบให้มีความสวยงาม เรียบง่าย สดใสสนุกสนาน เหมาะกับการตกแต่งสมัยใหม่สไตล์ Modern

ภาพที่ ๑๘ เขียนหมากกล่องกระบะอเนกประสงค์

บทที่ ๕

สรุปผลและข้อเสนอแนะ

จากโครงการวิจัย เขียนหมากอีสานและการประยุกต์ใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม :
กรณีศึกษาในอีสานตอนกลาง มีข้อสรุปต่างดังนี้

๑. สรุปผล

เขียนหมากในอีสานเรียกได้หลายอย่าง เช่น เขียนหมาก เขียนหมาก และขันหมาก ตามภาษาเฉพาะ
แต่ละท้องถิ่น แต่ก็หมายความว่าชนะกลองไม้ที่มีไว้ใส่หมากพลู เช่นเดียวกัน โดยเริ่มมีบันทึกเกี่ยวกับ
เขียนหมากอีสานในพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ว่ามีการเริ่มทำในสมัยรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โดยช่างไม้คน
หนึ่งในหมู่บ้านเล็กๆ ในแถบจังหวัดมหาสารคามแล้วค่อยๆ แพร่หลายออกไปในเขตต่างๆ ของภาคอีสาน ซึ่ง
พบว่าเขียนหมากไม้มีอายุอยู่ระหว่าง ๒-๓ ชั่วคน ราว ๕๐-๑๕๐ ปี

โดยวัตถุประสงค์ในการทำขึ้นเพื่อใช้เป็นที่ตั้งรองรับแขกผู้มาเยือน อีกทั้งยังใช้ประดับบ้านและเป็น
เครื่องแสดงฐานะอีกด้วย วัตถุประสงค์อีกประการหนึ่งคือเพื่อประกอบพิธีกรรมการแต่งงานซึ่งจะต้องจัด
ขันหมากไปคู่ขอ และจะต้องนำเขียนหมากที่สวยงามมอบให้ต่อฝ่ายเจ้าสาวด้วย เขียนหมากอีสานที่เป็นลักษณะ
กลองไม้ที่ไม่พบในภูมิภาคอื่นในประเทศ สาเหตุอาจเนื่องจากช่างมีฝีมือในด้านการทำเครื่องไม้มากกว่าวัสดุอื่น
และมักจะใช้ไม้ในพื้นที่ในการทำ

การวิจัยในครั้งนี้ได้ทำในอีสานตอนกลาง ๔ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดขอนแก่น, จังหวัดมหาสารคาม,
จังหวัดกาฬสินธุ์ และจังหวัดร้อยเอ็ด สัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง ๑๓ ท่าน ปรากฏว่าพบเขียนหมาก ๒๐๔ ตัว จาก ๑๔
สถานที่ ทำการวิเคราะห์ตัวอย่างเขียนหมากจำนวน ๑๐๐ ตัว และ จำแนกแยกแยะแบ่งประเภทของรูปทรงและ
ลวดลายเป็นหมวดหมู่

รูปแบบของเขียนหมากอีสานมีสองแบบคือ ทรงกลองสี่เหลี่ยมมี ๘๐% ขนาดเฉลี่ย ประมาณ ๒๒ x
๒๒ x ๒๑ ซม. และทรงคางหมู (แฉกชันปากพาน) มีขนาดเฉลี่ยประมาณ ๒๕ x ๒๕ x ๒๐ ซม. ซึ่ง
เขียนหมากมีส่วนประกอบ ๔ ส่วน ได้แก่

ปากหรือส่วนบนสุด มักแบ่งช่องเป็น ๓ ช่อง มีประโยชน์ในการใส่เครื่องหมาก มีฝาชันช่อง มีทั้ง
ลักษณะโค้งและตรง อาจตกแต่งด้วยกระจุกซึ่งทำจากคิ้วไม้หรือกระจุกสัตว์ประเภทวัวควาย

ลำตัว มักเป็นจุดเด่นในการแสดงลวดลาย ขนาดความสูงนั้นพอที่จะตีฝ่าปูน มีดสนาก ครง ฯลฯ ได้
ส่วนแฉก คือส่วนที่เชื่อมระหว่างส่วนลำตัว และ ขา มีมักเป็นคิ้วไม้เดินรอบ ส่วนมากจะใช้กับทรงแฉก
ชันปากพาน

ส่วนขา มีการเจาะเป็นช่อง หรือ ฉลุเป็นรูปขา หรือ แคสกลายเป็นรูปขา ลวดลายที่ใช้ ส่วนมากเป็น
ลายเรขาคณิตเส้นในแบบต่างๆ เช่น ลายพื้นปลา สามเหลี่ยม เส้นกากบาท ข้าวหลามตัด เส้นทแยง ราว ๘๕%

รองลงมาคือลายประแจจีน ๔๓% ลายดอกไม้ ราว ๓๘% และลายเส้นอิสระ ซึ่งมีอยู่ ราว ๑๕% คล้ายกับภาพจิตรกรรมฝาผนังอีสาน เช่น พญานาค เทวดา คน สัตว์ พรรณไม้ ฯลฯ และไม่มีลายใดๆ ๕% สีของตัวเขียนหมากส่วนมากเป็นสีดำ ๘๒% ทำจากรักน้ำเกลี้ยง ส่วนสีของลวดลายซึ่งบางตัวมีมากกว่า ๑ สี นิยมใช้สีขาว ๕๑% แดง ๔๓% เหลือง ๓๓% เขียว ๘% น้ำเงิน ๒% และ ไม่มีสีในลวดลาย

เมื่อ ๒๐-๓๐ ปีก่อน (ประมาณ พ.ศ.๒๕๓๐-๒๕๒๐) มีพ่อค้าจากทุกสารทิศ เข้ามากว้านซื้อเขียนหมากอีสาน และงานหัตถกรรมอื่นๆ ปัจจุบันจะพบเห็น ได้ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ วัด โรงเรียน และบุคคลที่นิยมสะสมของเก่า ประโยชน์ใช้สอยใหม่ เมื่อเขียนหมากกลายเป็นของหายาก แต่กลับมีความงามแบบพื้นบ้าน อาจดูหายาไม่ประณีตสูงตามแบบช่างหลวงทางภาคกลางหรือภาคเหนือ ทำให้เกิดความรู้สึกมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวสูง ดูแข็งแรงถ่อมตน ปัจจุบันมักถูกใช้งานเป็นของตกแต่งบ้าน ร้านค้า หรืองานนิทรรศการ และสุดท้ายคือการนำผลการวิเคราะห์ต่างๆ มาประกอบการออกแบบต้นแบบผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม จำนวน ๑๐ แบบ ที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตในปัจจุบัน โดยได้เสนอแนวคิดต่างๆ ในการออกแบบไว้ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ เขียนหมากพิธีกรรมและวัฒนธรรมอีสาน

มีลักษณะขนาดสัดส่วนใกล้เคียงกับเขียนหมากอีสานในอดีต โดยออกแบบลายขึ้นมาใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์หลักในการใช้งาน อันได้แก่

- ๑) ขันหมากเงิน ขันหมากทอง ใช้ในพิธีกรรมสู่ขอ แต่งงานของชาวอีสาน
- ๒) เขียนหมากพญานาคเงิน พญานาคทอง ใช้ในการประกอบพิธีหรือจัดวางบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
- ๓) เขียนหมากพาแลง ใช้จัดสำรับในการรับประทานอาหารแบบต่างๆ
- ๔) เขียนหมากไหมชนบท ใช้ในการตกแต่ง

กลุ่มที่ ๒ ผลิตภัณฑ์ที่ได้แรงบันดาลใจจากเขียนหมากอีสาน

มีการตีความเกี่ยวกับลักษณะเขียนหมากอีสานขึ้นมาใหม่ ได้แก่ ประโยชน์ใช้สอยใหม่ ขนาดสัดส่วนใหม่ ลวดลายใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับการใช้งานในวิถีชีวิตปัจจุบัน อันได้แก่

- ๕) โคมไฟเขียนหมาก ใช้ในการตกแต่งอาคารสถานที่
- ๖) กล่องเขียนหมากอุปกรณ์เครื่องใช้ในสำนักงาน ใช้ในการตกแต่งบนโต๊ะทำงาน
- ๗) แท่นเขียนหมากแสดงผลงานนิทรรศการ ใช้ในการตกแต่งนิทรรศการ
- ๘) แจกันจัดดอกไม้เขียนหมาก ใช้จัดตกแต่งดอกไม้
- ๙) ชุดชากาแฟเขียนหมาก ใช้ดื่มชากาแฟ
- ๑๐) เขียนหมากกล่องกระบอกเนกประสงค์ ใช้ในการตกแต่งอาคารสถานที่

จากการศึกษาพบว่าการทำเขียนหมากต้องใช้ความวิริยะอุตสาหะ ต้องมีทักษะเชิงช่าง และความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งลวดลายเขียนหมากแต่ละอันล้วนมีความแตกต่างกัน คล้ายกับเป็นลายมือของแต่ละบุคคลเลยทีเดียว ซึ่งมีคุณค่าทางศิลปะสูงมากเนื่องจากมีชิ้นเดียวในโลกเสมอ และสิ่งที่ปรากฏขึ้นคือ ลวดลายที่มักมีความเป็นงานพื้นบ้านสูง คือ ไร้แบบแผนแต่มีเอกลักษณ์ ไม่สง่างามแต่จริงใจ เรียบง่าย แต่ทนทานบึกบึน

การวิจัยในครั้งนี้จึงมีประโยชน์อย่างรวมกันคือ ได้ศึกษารูปแบบวิถีคิดของบรรพชน และยังได้มีการนำเสนอรูปแบบผลิตภัณฑ์ การใช้งาน วัสดุกรรมวิธีการผลิตแบบใหม่ๆ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้สนใจ ทั้งในเชิงวัฒนธรรมและเชิงการออกแบบ ได้นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในโอกาสต่อไป

๒. ปัญหา

ปัจจุบันการออกแบบมักมุ่งไปสู่ความเป็นสากลสูง จนทำให้รูปแบบผลิตภัณฑ์เกิดความซ้ำทั้งทางวัสดุและเนื้อหาที่แสดงออก

ยังไม่มีการนำเสนอรูปแบบผลิตภัณฑ์ต้นแบบเนื่องจากต้องใช้ต้นทุนและเวลาที่สูงในการจัดทำ

ขาดการศึกษาทางด้านตลาดจัดจำหน่ายที่ชัดเจนของสินค้าว่าจะสามารถทำตลาดภายในและภายนอกประเทศได้อย่างไร

๓. ข้อเสนอแนะ

การวิจัยในครั้งนี้ถือเป็นการรวบรวมผลงานภูมิปัญญาชาวบ้านที่ได้ยุติการสร้างสรรค้ไปแล้วในปัจจุบัน ซึ่งจากการเดินทางทำให้พบเห็นความพยายามของผู้นำชุมชนหลายท่านที่ได้ให้ความสำคัญแก่การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านของตน ซึ่งมีประโยชน์ต่อทั้งการท่องเที่ยว ทั้งการศึกษา และเป็นທີ່ที่จะทำให้คนรุ่นใหม่เรียนรู้ถึงภูมิปัญญาของบรรพชนของตน จึงควรมีการสนับสนุนช่วยเหลือแหล่งอนุรักษ์เหล่านี้ และช่วยเหลือในการประชาสัมพันธ์ให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวต่อไป

น่าจะมีการวิจัยเขียนหมากอีสานนี้ต่อไปให้ครบทุกๆ จังหวัด เช่น อีสานตอนบน และอีสานตอนล่าง เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ที่มีของเขียนหมากอีสานได้อย่างครบถ้วน และอาจมีการศึกษาเปรียบเทียบกันระหว่างเขียนหมากในทุกภูมิภาคของประเทศอีกด้วย เพื่อจะได้ศึกษาถึงรูปแบบที่แตกต่างอย่างชัดเจนถึงสกุลทางศิลปะมากยิ่งขึ้น

ส่วนอนาคตของเขียนหมากอีสานนั้น ต้องมีการศึกษาถึงความเป็นไปได้ในจัดจำหน่ายสู่ตลาด ผู้กลุ่มเป้าหมายที่ต้องการ ซึ่งต้องอาศัยองค์ความรู้ของวิชาการตลาด วิทยาการจัดการ และมีการทดลองทำต้นแบบจริง ซึ่งอาจต้องมีความร่วมมือกับสถานประกอบการด้านต่างๆ เช่น ผู้ผลิตของตกแต่งบ้านประเภทงานไม้ ผู้ผลิตเซรามิค ฯลฯ หรือ นำไปทำต้นแบบกับกลุ่มชาวบ้านผู้มีทักษะเชิงช่างหรือกลุ่มชุมชนที่มีศักยภาพในการผลิต เพื่อสร้างความรู้และประยุกต์กระบวนการและการผลิตในโอกาสต่อไป

การวิจัยในครั้งนี้มีลักษณะผลงานทั้งการศึกษารูปแบบทางศิลปะและการออกแบบผลิตภัณฑ์ขึ้นมาใหม่ เป็นผลงานที่แสดงด้วยภาพจึงควรเผยแพร่ในรูปแบบของสิ่งพิมพ์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เพื่อนำความรู้นี้ขยายไปสู่สังคมในวงกว้างขึ้น เนื่องจากในอนาคตจะมีผลทางธุรกิจและวัฒนธรรมที่จับต้องได้จริง ไม่ว่าจะเป็นการผลิตเพื่อจลลขลิบที่ อนุสิทธิบัตร และสิทธิบัตร เพื่อประโยชน์ต่อองค์กรต่างๆ ต่อไป

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กนกวลี สุริยะธรรม และ สุกัญญา พงศ์เจริญศิริกุล, **เขียนหมากในอุบลราชธานี**, อุบลราชธานี : พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุบลราชธานี, ๒๕๔๗
- กำจร สุนพงษ์ศรี, **ประวัติศาสตร์ศิลปะจีน**, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑
- ขาม จาตุรงค์กุล, **การออกแบบตัวอักษรและภาพสำเร็จรูปในรูปแบบเลขคณิตป้อฮัง**, วิทยานิพนธ์ศิลปมหาบัณฑิต การออกแบบนิเทศศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๕
- ขวัญใจ เอมใจ, **วัฒนธรรมการกินหมาก**, นิตยสารสารคดี ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑๑๒, ๒๕๓๗ หน้า ๘๖-๑๐๘
- งานส่งเสริมการวิจัยบริการวิชาการและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม คณะศิลปประยุกต์และการออกแบบมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. “**วิกฤต**” ศิลปะพื้นบ้านอีสาน อดีต-ปัจจุบัน-อนาคต. อุบลราชธานี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2548
- ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์, **การวิจัยทางศิลปะ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘
- ชำนาญ เล็กบรรจง, **รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาและรูปแบบลวดลายประดับสถาปัตยกรรมทางศาสนาในภาคอีสาน**, มหาสารคาม : ภาควิชาทัศนศิลป์และศิลปะการแสดง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๐
- ณัฐภัทร จันทวิช, **ผ้าพิมพ์ลายโบราณในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ**, กรุงเทพฯ : สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๔๕
- ธิดา สารยา, **เมืองประวัติศาสตร์**, กรุงเทพฯ : ด่านสุทธการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๓๘
- น. ณ ปากน้ำ, **ศิลปะจีนและคนจีนในไทย**, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๓๐
- นิยม วงศ์พงษ์คำ และทีมวิจัย, **พระไม้อีสาน**, ขอนแก่น : โรงพิมพ์ศิริภรณ์ ออฟเซ็ท, ๒๕๔๕
- นพวัฒน์ สมพิน, **งานช่างแกะสลักในท้องถิ่น**, กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, ๒๕๔๑
- เน่งน้อย ปัญจพรรค. “**กินหมากและเขียนหมาก**”, นิตยสารศิลปวัฒนธรรม ปีที่ ๑๒, ฉบับที่ ๑๑ (กันยายน ๒๕๓๔) : ๑๒๖-๑๓๖
- น้ำฝนกับต้นข้าว, “**วัฒนธรรมการกินหมาก : วัฒนธรรมที่สืบทอดมายาวนานกว่า ๘,๐๐๐ ปี**”, นิตยสารเอแอนด์ดี ปีที่ ๔, ฉบับที่ ๔๒ (พฤศจิกายน ๒๕๓๘) : ๑๑๓-๑๑๕
- บุญธรรม กิจปริดาวิสุทธิ์, **คู่มือวิจัยและการเขียนรายงาน**, กรุงเทพฯ : จามจุรี โปรดักท์, ๒๕๔๖
- บุญชัย ทองเจริญบัวงาม, **ขันหมากอีสานงานหัตถกรรมที่ถูกลืม**, กรุงเทพฯ : นิตยสารศิลปวัฒนธรรม ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๒ ธ.ค. , ๒๕๓๓ : ๔๖-๔๗
- ประสาน สิงห์ทอง, **การเคี้ยวหมากในวิถีชีวิตชาวไทย** ตำบลหนองสูง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร, มหาสารคาม : วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๔๐
- ปวีณา ป้อมสุข, **ภาษาในอาหารประเภท “เมียง” (CHIAN - MEANG)**, กรุงเทพฯ : ศิลปนิพนธ์ ภาควิชาเครื่องเคลือบดินเผา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๔๗

ฝ่ายวิชาการกองโบราณคดี, ศิลปะถ้ำในอีสาน, กรุงเทพฯ:ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๓๒
พรสนอง วงศ์สิงห์ทอง, วิธีการวิจัยการออกแบบผลิตภัณฑ์, กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒
พรหมา พิทักษ์, นัยแห่งสัญลักษณ์, กรุงเทพฯ: ต้นธรรม สำนักพิมพ์, มปท.

พยุ่ง วงษ์น้อย, การศึกษาวัฒนธรรมประเพณีการกินหมากในสังคมไทย: ศึกษาเฉพาะกรณีเครื่องใช้ในการกิน
หมาก, กรุงเทพฯ: สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร
, ๒๕๒๕

พิทชาธร, “เขียนหมาก ตัวแทนแห่งอดีต”, นิตยสารไลฟ์แอนด์เดคคอร์ด ปีที่ ๓, ฉบับที่ (กรกฎาคม ๒๕๓๗):
๑๒๔-๑๒๕

พิมพ์ภัทร์, “เขียนหมาก”, วารสารกวีนิพนธ์ ปีที่ ๑๘, ฉบับที่ ๑, (มกราคม ๒๕๔๔): ๑๑๘

ไพโรจน์ สโมส, จิตรกรรมฝาผนังอีสาน, กรุงเทพฯ: บ.อมรินทร์ พรินติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒

ภรดี พันธุกา, การวิจัยทางศิลปะและศิลปะประยุกต์, ชลบุรี: คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา,
๒๕๔๒

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, พจนานุกรม หัตถกรรม เครื่องมือเครื่องใช้พื้นบ้าน, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๔๖
_____, เขียนหมากไม้ภาคอีสาน, กรุงเทพฯ: นิตยสารศิลปวัฒนธรรม ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑๒ ต.ค., ๒๕๔๑

วิโรฒ ศรีสุโร, ธาตุอีสาน, กรุงเทพฯ: บริษัท เมฆา เพรส จำกัด, ๒๕๓๕

_____, สิมอีสาน, กรุงเทพฯ: บริษัท เมฆา เพรส จำกัด, ๒๕๓๖

สุจิตต์ วงษ์เทศ, เบื้องหลังและวัฒนธรรมอีสาน, กรุงเทพฯ: บริษัท พิมพ์เนศ พรินติ้ง, ๒๕๔๓

_____, “พลังลาว” ชาวอีสานมาจากไหน, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๕

สุมาลี เอกชนนิคม, สืบแต่ในลิมอีสาน งานศิลปะสองฝั่งโขง, กรุงเทพมหานคร: บริษัท งานดี จำกัด, ๒๕๔๘

สุทธิณี ยาวะประภาส เคนเดน, “วัฒนธรรมการกินหมาก” นิตยสารวัฒนธรรมไทย ปีที่ ๒๓, ฉบับที่ ๓ (มีนาคม
๒๕๒๗): ๕๗-๖๐

สุวิทย์ จิระมณี, ศิลปะสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสานในวัฒนธรรมไทย-ลาว, ชลบุรี: คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๕

สันติ เล็กสุขุม, ความสัมพันธ์จีน-ไทย โยงใยในลวดลายประดับ, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๕๐

หทัยชนก อูฟูทิต, “เขียนหมาก สื่อแห่งความผูกพัน”, นิตยสารผาสุก ปีที่ ๒๑, ฉบับที่ ๑๒๑, ๒๕๔๑

ศิริ ผาสุก, ฝ่าไหมพื้นบ้าน, กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๕

เศรษฐมนตรี กาญจนกุล, ลวดลายบาหลี่, กรุงเทพฯ: หจก.ซี แอนด์ เอ็น บู้ค, ๒๕๔๓

_____, ศิลปะการปิดทอง, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เศรษฐศิลป์, ๒๕๕๐

อัคราพร ทอนศรี, องค์ประกอบของลายชั้นหมากที่พบใน ตำบลกุดน้ำใส อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด,
มหาสารคาม: วิทยานิพนธ์ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัย
มหาสารคาม, ๒๕๔๐

อนันต์ กลิ่นโพธิ์กลีบ, ตราประทับ: ตราประจำตัวและเครื่องรางยุคโบราณ, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ,
๒๕๕๐

ภาษาต่างประเทศ

Eva Wilson, **8000 Years of Ornament**, London: The British Museum Press, 2001

James Trilling, **The Language of Ornament**, London : Themes & Hudson Ltd, 2001

Janet Harvey, **Traditional Textiles of Central Asia**, London : Themes & Hudson Ltd, 2002

John Gillow & Nicholas Barnard, **Traditional Indian Textiles**, London : Themes & Hudson Ltd, 2002

Susan Conway, **Thai Textiles**, Bangkok : River Books Press, 2001

Viengkham Nanthavongdouangsy, **Sinh and Loa Women**, Vientiane : Phaeng Mai Gallery, 2006

William Warren and Luca Invernizzi Tettoni, **Arts and Crafts of Thailand**, London : Thames & Hudson Ltd ,
1994

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

ขันหมาก [http://www.thailex.info/THAILEX/THAILEXTHA/lexicon/ข.htm#khanmahk%20\(ขันหมาก\)](http://www.thailex.info/THAILEX/THAILEXTHA/lexicon/ข.htm#khanmahk%20(ขันหมาก))

บุหล่ง ศรีกนก ,เขียนหมากพินบ้านมหาสารคาม <http://www.krungsri.com/KrungsriDocumentlary/text14-aug45.htm>

แสงจันทร์ เจริญศาสตร์, เขียนหมากจากผ้า <http://gotoknow.org/blog/sangchan/84238>

ข้อมูลรายละเอียดสินค้าของ กลุ่มกลิ้งไม้ตาลทับคาง <http://www.thaitambon.com/tambon/tsmepdesc.asp?Prod=02213154838&ID=760204&SME=0221315115>

เขียนหมาก <http://www.thailandmuseum.com/ubonratchathani/9.htm>

หมากสง <http://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%AB%E0%B8%A1%E0%B8%B2%E0%B8%81%E0%B8%AA%E0%B8%87>

ภาคผนวก

แบบเสนอโครงการวิจัยเพื่อขอรับทุนอุดหนุนการวิจัย
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๐

๑. ชื่อโครงการ (ภาษาไทย) เขียนหมากอีสานและการประยุกต์ใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์
วัฒนธรรม : กรณีศึกษาในอีสานตอนกลาง
(ภาษาอังกฤษ) E-saan Chain Mhark and Applied for Cultural Product Design
: Case study in E-saan Central

๒. ชื่อผู้วิจัย

๒.๑ หัวหน้าโครงการวิจัย

๑. ชื่อ นายขาม จาตุรงค์กุล

Mr. KHAM CHATURONGAKUL

๒. รหัสประจำตัวนักวิจัยแห่งชาติ -

๓. ตำแหน่งปัจจุบัน ผู้ช่วยคณบดีฝ่ายวิจัย คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น และ
อาจารย์ประจำสาขาวิชาออกแบบนิเทศศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

๔. ที่อยู่ สาขาวิชาออกแบบนิเทศศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

เบอร์โทรศัพท์ และเบอร์โทรสาร ๐๔๓-๒๐๒-๓๕๖

๕. ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๓๕ ครุศาสตร์อุตสาหกรรมบัณฑิต (ศิลปอุตสาหกรรม) สถาบันเทคโนโลยีพระจอม
เกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

พ.ศ. ๒๕๔๕ ศิลปมหาบัณฑิต (การออกแบบนิเทศศิลป์) มหาวิทยาลัยศิลปากร

๖. สาขาที่มีความชำนาญพิเศษ สาขาวิชาการออกแบบนิเทศศิลป์ สาขาวิชาออกแบบผลิตภัณฑ์
สาขาวิชาออกแบบกราฟิก

๗. ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศโดยระบุสถานภาพ
ในการทำ วิจัยว่าเป็นผู้อำนวยการแผนงานวิจัย หัวหน้าโครงการวิจัยหรือผู้ร่วมวิจัยในแต่ละข้อเสนอ
การวิจัย เป็นต้น

๘. หัวหน้าโครงการวิจัย : ชื่อโครงการวิจัย -

๙. งานวิจัยที่ทำเสร็จแล้ว : ชื่อแผนงานวิจัยและหรือโครงการวิจัย ปีที่พิมพ์การเผยแพร่
และสถานภาพในการทำวิจัย -

๑๐. งานวิจัยที่กำลังทำ : -

๓. ความเป็นมาของปัญหาในการวิจัย (แนวความคิดพื้นฐานหรือปัญหาที่มีความสำคัญ)

เขียนหมากอีสาน หรือ ขันหมาก ถือเป็นผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน ที่แสดงออกถึงความประณีต ใช้นิรรับรองแขกที่มาเยือน เป็นความงามแบบพื้นบ้านที่แสดงถึงความเรียบง่าย การใช้วัสดุในท้องถิ่นที่แสดงถึงภูมิปัญญาในการออกแบบเครื่องใช้ โดยออกแบบให้มีช่องว่างที่สามารถบรรจุหมาก พลุ ปูน แก่นคูณ (ราชพฤกษ์) เปลือกสีเสียด ยาเส้นหวด (สีผึ้ง) และมีตสนาก (กรรไกรหนีบหมาก) ซึ่งการกินหมากหรือเคี้ยวหมากมีวิธีดังนี้คือ ฝานหมากและเปลือกสีเสียดบางๆ สับแก่นคูณหั่นเป็นชิ้นเล็กๆ เคี้ยวจนละเอียด แล้วเคี้ยวใบพลูที่ทาปูนม้วนเป็นรูปกรวยเรียกว่าพันพลู เมื่อพลูละเอียด จึงกลิ้งยาเส้นเป็นก้อนกลมม้วนพันและหวดริมฝีปาก เรียกว่าสีหวดหรือสีปาก บ้วนน้ำหมากทิ้งเป็นระยะจนสีจาง จึงคายชานหมากทิ้ง

เขียนหมากเป็นทั้งงานหัตถกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในวัฒนธรรมอีสาน นอกจากนี้หน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับประโยชน์ในชีวิตประจำวันแล้ว เขียนหมากยังสะท้อนถึงการสื่อความหมายในทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งรูปทรงและลวดลาย อันมีอัตลักษณ์ที่แตกต่างไปจากทางภูมิภาคอื่น ๆ ด้วยรูปทรงที่เป็นมีลักษณะเป็นกลองไม้จัตุรัส ไม่มีฝาปิดด้านบน ขนาดกว้างยาวสูงประมาณ ๒๐-๓๐ เซนติเมตร วัสดุใช้ไม้แผ่นเรียบหนาประมาณ ๐.๕-๑.๕ เซนติเมตร มีลวดลายประดับด้านบนเป็นลายเรขาคณิตเหมือนเครื่องจักสานหรือเหมือนลายผ้าทอ บางชิ้นมีการแกะลายพร้อมระบายสี บางชิ้นไม่ทาสี ส่วนด้านล่างมักออกแบบเป็นลักษณะขาหรือฐานซึ่งมีรูปแบบหลากหลาย และมีความคล้ายคลึงกับตู้พระธรรม คล้ายกับรังผึ้งที่ประดับอยู่ใต้จั่ว (สีหน้า) ในโบสถ์ (สิม) และคล้ายกับแอมซัน (ฐานของสิม และธาตุอีสาน)

ประเพณีกินหมากและการใช้เขียนหมากในสังคมชนบทอีสานที่กำลังจะสูญหายไปจากสังคมเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงค่านิยมว่าการกินหมากเป็นสิ่งที่ล้าสมัย และทำลายสุขภาพฟัน อีกทั้งการใช้เขียนหมากในปัจจุบันก็ถูกกระแสเทคโนโลยีเปลี่ยนรูปแบบการดำรงชีวิตให้คนหันมาใช้เครื่องใช้ที่ผลิตในระบบอุตสาหกรรมจำพวกพลาสติกมากขึ้น เนื่องจากราคาถูก หาง่าย ทำให้การผลิตเขียนหมากอีสานนั้นสูญหายไปแล้วในยุคปัจจุบัน เหลือเพียงในชนบทห่างไกลที่พ่อแม่แม่เฒ่ายังใช้อยู่บ้าง และอยู่ในครอบครองของนักสะสมของเก่าผู้ให้ความสำคัญกับศิลปวัตถุที่นับวันจะทรงคุณค่ายิ่งๆ ขึ้นไป หากแต่ ว่างขาดการศึกษาที่เป็นรูปธรรมเพื่อศึกษาวิเคราะห์ถึงรูปแบบที่หลากหลาย และมีความงดงามแบบพื้นบ้านเพื่อนำเอามาปรับประยุกต์ใช้ในการออกแบบเพื่อเป็นผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมในภายหน้าที่จะเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาของคนอีสานสืบต่อไป

๔. ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง (Review Literature)

จากการรวบรวมข้อมูลในเบื้องต้นเกี่ยวกับเรื่องศิลปหัตถกรรมอีสาน และการออกแบบหัตถกรรมได้พบว่า มีผู้เชี่ยวชาญในหลายแขนง ได้ศึกษารวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ที่ใกล้เคียงกับเรื่องเขียนหมาก เช่น

ดร.วิโรฒ ศรีสุโร ได้ศึกษาในด้านสถาปัตยกรรมอีสาน สิมอีสาน ชาติอีสาน โดยได้สรุปเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมพื้นบ้านอีสานไว้ว่า มีความสมถะเรียบง่าย หนักแน่น มีพลังและจริงใจ

ไพโรจน์ สโมสร ได้ศึกษาในด้าน ฮูปแต้ม (จิตรกรรมในโบสถ์อีสาน) ได้แบ่งลักษณะของศึกษาจิตรกรรมอีสานไว้โดยกล่าวว่า กลุ่มช่างพื้นบ้านแท้ ๆ คือกลุ่มที่ถ่ายทอด และฝึกฝนกันอยู่ในท้องถิ่นผลงานจึงเป็นศิลปะพื้นบ้านแท้ ๆ เป็นช่างแถบ ขอนแก่น มหาสารคาม ร้อยเอ็ด

สุมาลี เอกชนนิยม ได้ศึกษาในด้าน ฮูปแต้มในอีสาน งานศิลป์สองฝั่งโขง สรุปรูปแบบงานจิตรกรรมพื้นบ้านอีสานไว้ว่า เป็นความงามที่ง่าย ใสซื่อและจริงใจ ใช้สีน้อย มีการตัดทอนลักษณะธรรมชาติให้ดูง่ายขึ้น มีขนาดของสิ่งต่าง ๆ ในภาพที่ไม่เป็นจริงตามธรรมชาติ

ผศ.นิยม วงศ์พงษ์คำ ได้ศึกษาในด้านพระไม้อีสาน ได้สรุปลักษณะพิเศษของงานประติมากรรมกลุ่มช่างพื้นบ้านบริสุทธิ์ชนิดนี้ไว้ว่า ผลงานค่อนข้างหยาบ ไม่ซับซ้อนทั้งรูปร่างรูปทรงและเทคนิคในการทำ สวยแบบซื่อ แบบตรงไปตรงมา

สรเชษฐ์ วรคามวิชัย ได้ศึกษาในด้าน หัตถกรรมพื้นบ้านอีสาน โดยได้สรุปไว้ว่า ผลงานมีความเป็นตัวของตัวเอง มักผลิตขึ้นด้วยมือเป็นหลัก มุ่งผลิตขึ้นเพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน เน้นประโยชน์ใช้สอยมากกว่าความสวยงาม

จากความเป็นมาที่ยาวนานและรูปแบบที่น่าสนใจของเขียนหมากอีสาน ทางกลุ่มวิจัยได้เล็งเห็นถึงคุณค่าในการศึกษา ทั้งทางภาคสนาม และภาคทฤษฎี โดยให้ความสำคัญกับการได้ลงมือปฏิบัติจริง เช่น การสำรวจศึกษาภาคสนาม โดยการ สังเกต การบันทึกภาพ คัดลอก วาดภาพจาก วัด หมู่บ้าน พิพิธภัณฑสถานต่าง ๆ ในสถานที่จริง และมีการเข้าร่วมทดลองปฏิบัติการผลิตเครื่องไม้ ข้าวของเครื่องใช้ หัตถกรรมต่าง ๆ แล้วนำผลความรู้ที่ได้จากการศึกษาภาคปฏิบัติผนวกเข้ากับองค์ความรู้ภาคทฤษฎีสัมัยใหม่ มาทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์เพื่อประยุกต์ให้เกิดรูปแบบลักษณะเฉพาะของผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมขึ้นนี้เพื่อเป็นการต่อยอดทางภูมิปัญญาสืบต่อไป

๕. วัตถุประสงค์ในการวิจัย

- ๕.๑ เพื่อสืบสานภูมิปัญญาชาวบ้านในด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์เขียนหมากอีสานที่กำลังสูญหายไปในปัจจุบัน
- ๕.๒ เพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบเขียนหมากอีสาน
- ๕.๓ เพื่อศึกษากระบวนการคิดการออกแบบของช่างผู้ทำเขียนหมากอีสาน
- ๕.๔ เพื่อศึกษากระบวนการผลิตในแบบดั้งเดิม และแนวทางการประยุกต์ใช้เครื่องมือผลิตในปัจจุบัน
- ๕.๕ เพื่อหาแนวทางในการประยุกต์ใช้รูปทรงและลวดลายเขียนหมากอีสานให้เกิดเป็นผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมสืบต่อไป

๖. คำถามหลักในการวิจัย (ความสำคัญของการวิจัย)

- ๖.๑ ศึกษาประวัติความเป็นมาในการใช้เขียนหมากของคนอีสาน
- ๖.๒ ศึกษาการเชื่อมโยงรูปแบบของลวดลายเขียนหมากกับงานศิลปหัตถกรรมแขนงอื่น เช่น ลายผ้าหรือลวดลายในจิตรกรรมฝาผนัง สถาปัตยกรรม และผลิตภัณฑ์พื้นบ้านอีสาน
- ๖.๓ ศึกษาประเภทของรูปทรงและลวดลายแบบต่าง ๆ ของเขียนหมากอีสาน
- ๖.๔ ศึกษาหาความหมายนัยยะที่แฝงอยู่ในเขียนหมากอีสาน

๗. ระเบียบวิธีวิจัย

- ๗.๑ ระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้ วิจัยเพื่อสร้างสรรค์ผลงานศิลปะและการออกแบบโดยรวมรวมเอกสาร สํารวจเขียนหมากอีสาน แล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ หารูปแบบและแนวทางการผลิตที่เหมาะสม
- ๗.๒ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
 - การทบทวนวรรณกรรม งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - การสัมภาษณ์ ช่าง ศิลปินพื้นบ้าน เจ้าอาวาส ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน ฯลฯ
 - การสำรวจ บันทึกภาพถ่าย เขียนภาพ ถอดแบบ เขียนแบบจากเขียนหมาก
- ๗.๓ กลุ่มตัวอย่าง
 - เขียนหมากอีสาน รวมประมาณ 100 ตัวอย่าง

- ด้านแหล่งข้อมูลทางผู้ใช้เขียนหมากอีสาน บุคคลที่เกี่ยวข้อง 10 คน
- ด้านแหล่งศิลปหัตถกรรมในพื้นที่ 3 แห่ง

๙.๔ วิธีวิเคราะห์ข้อมูล

เชิงคุณภาพโดยการ จัดหมวดหมู่ ทางด้านศิลปกรรม และวิธีการสร้างสรรค์ตาม ทฤษฎีทางด้านศิลปะ และการออกแบบ เช่น กลุ่มสี ลวดลาย วัสดุ วิธีการผลิต เครื่องมือ ประโยชน์ใช้สอย

๘. ขอบเขตการวิจัย

- ๘.๑ ทำการวิจัยภายในอีสานตอนกลาง
- ๘.๒ ทำการวิจัยจากตัวอย่างเขียนหมาก โดยการถ่ายภาพ วาดภาพเขียนแบบถอดแบบ จำนวน ๑๐๐ ชิ้น และวิเคราะห์แยกแยะแบ่งประเภทของรูปทรงและลวดลายเป็นหมวดหมู่
- ๘.๓ ออกแบบต้นแบบผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมจากการประยุกต์ความรู้จากเขียนหมาก จำนวน ๑๐ แบบ พร้อมสรุปกระบวนการผลิต

๙. วิธีดำเนินการวิจัย

- ๙.๑ รวบรวมข้อมูลภาคเอกสารที่เกี่ยวข้อง
- ๙.๒ รวบรวมข้อมูลภาคสนามในการสัมภาษณ์ชาวบ้านผู้ใช้เขียนหมาก ผู้เชี่ยวชาญ ทางด้านศิลปวัฒนธรรม ชาวบ้านผู้ผลิตหัตถกรรมไม้พื้นบ้านอีสาน
- ๙.๓ ถ่ายภาพ คัดลอก เขียนแบบ รูปแบบเขียนหมาก แล้ววิเคราะห์แบ่งแยกประเภท
- ๙.๔ ออกแบบผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมกับท้องตลาดในปัจจุบัน

๑๐. สถานที่ทำการวิจัยหรือเก็บข้อมูล

หน่วยงานหลักที่ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น โดยทำการเก็บข้อมูล ภายในเขตอีสานตอนกลางซึ่งยังคงปรากฏเขียนหมากอยู่เป็นจำนวนมากในพื้นที่ได้แก่

- ๑๐.๑ จังหวัดขอนแก่น
 - พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจังหวัดขอนแก่น
 - สำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยขอนแก่น

- แหล่งสะสมเขียนหมากอีสานของนักสะสม ๓ ท่าน
- ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จ.ขอนแก่น

๑๐.๑ จังหวัดกาฬสินธุ์

- ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม ศาลากลาง จ.กาฬสินธุ์

๑๐.๑ จังหวัดมหาสารคาม

- ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม
- สำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

๑๐.๑ จังหวัดร้อยเอ็ด

- ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม ศาลากลาง จ.ร้อยเอ็ด
- พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติจังหวัดร้อยเอ็ด

๑๑. อุปกรณ์การวิจัย

- แบบสัมภาษณ์ แบบสำรวจ แบบบันทึกข้อมูล เครื่องบันทึกเสียง
- กล้องถ่ายภาพ กล้องวิดีโอ อุปกรณ์วาดภาพ เครื่องคอมพิวเตอร์ออกแบบ

๑๒. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้ง และสามารถแบ่งประเภทของรูปทรง ลวดลาย เขียนหมากในอีสานตอนกลางที่เป็นฝีมือช่างชาวบ้านแท้ ๆ ได้สืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้านที่กำลังจะสูญหายไป

๑๓. ผลที่คาดว่าจะได้รับ

๑๓.๑ แยกแยะแบ่งประเภทของรูปทรงและลวดลายเป็นหมวดหมู่ โดยการถ่ายภาพ วาดภาพเขียนแบบถอดแบบจากตัวอย่างเขียนหมาก จำนวน ๑๐๐ ชิ้น

๑๓.๒ ออกแบบต้นแบบผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมจากการประยุกต์ความรู้จากเขียนหมากจำนวน ๑๐ แบบ พร้อมสรุปกระบวนการผลิตเพื่อเป็นแนวทางให้กับชุมชนผู้ผลิตหัตถกรรมพื้นบ้านไว้เป็นแนวทางการผลิตต่อไป

๑๔. ระยะเวลาดำเนินการวิจัย

๑ ปี

๑๕. แผนการดำเนินงานตลอดโครงการ

(ระบุขั้นตอนและระยะเวลาของแผนการดำเนินงานตามแบบตาราง)

กิจกรรม/ ขั้นตอน การดำเนินงาน	ภายในปี ๒๕๕๐-๒๕๕๑											
	๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	๘	๙	๑๐	๑๑	๑๒
ทบทวน วรรณกรรม	→											
สร้างเครื่องมือ			→									
รวบรวมข้อมูล ภาคสนาม				→								
วิเคราะห์ข้อมูล							→					
ออกแบบ สรุปผล								→				
เขียนรายงาน											→	

๑๖. งบประมาณ ๓๐,๐๐๐ บาท

กิจกรรม	วิธีการ	จำนวน (ครั้ง/ กลุ่มเป้าหมาย)	ระยะเวลา	ผลที่จะได้รับ/ตัวชี้วัด	ค่าใช้จ่าย	ผู้รับผิดชอบ
ทบทวน วรรณกรรม	สืบค้นข้อมูลจากเอกสารและ จดหมายเหตุ	๑ ครั้ง	๑ เดือน	ได้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับ สถานที่ บุคคล	๓,๐๐๐ บาท	คณะวิจัยและ ผู้ช่วยวิจัย
สร้างเครื่องมือ	สร้างแบบสำรวจ และแบบ สัมภาษณ์	๒ ครั้ง	๒ เดือน	แบบสำรวจ และแบบ สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง	๑,๐๐๐ บาท	คณะวิจัยและ ผู้ช่วยวิจัย
รวบรวมข้อมูล ภาคสนาม	ออกพื้นที่เป้าหมาย สำรวจ สัมภาษณ์ บันทึกข้อมูล โดยการร่างภาพ	๕ ครั้ง	๕ เดือน	ได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ และรูปแบบเขียนหมวก	๓๐,๐๐๐ บาท	คณะวิจัยและ ผู้ช่วยวิจัย
วิเคราะห์ ข้อมูล	จัดหมวดหมู่ ทางด้าน ศิลปกรรม และกระบวนการ ผลิต	๒ ครั้ง	๒ เดือน	ได้แนวทางในด้านทฤษฎี และหลักการทางออกแบบ เขียนหมวก	๑๖,๐๐๐ บาท	คณะวิจัยและ ผู้ช่วยวิจัย
การออกแบบ ต้นแบบ ผลิตภัณฑ์	1. นำข้อมูลจากการวิเคราะห์มา สรุปแนวทางในการออกแบบ และผลิต 2. สังเคราะห์รูปร่างทรง วัสดุ และกระบวนการผลิต การทำ ต้นแบบผลิตภัณฑ์	๔ ครั้ง	๔ เดือน	ได้ผลงานต้นแบบผลิตภัณฑ์ 10 แบบ	๑๐,๐๐๐ บาท	คณะวิจัยและ ผู้ช่วยวิจัย
เขียนรายงาน	จัดทำรายงาน และรูปเล่มฉบับ สมบูรณ์	๒ ครั้ง	๒ เดือน	รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ๑๐ ชุด	๑๐,๐๐๐ บาท	คณะวิจัยและ ผู้ช่วยวิจัย

๑๗. ข้าพเจ้ายินดีปฏิบัติตามระเบียบสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เกี่ยวกับ
ทุนอุดหนุนการวิจัยทุกประการ พร้อมนี้ได้ส่งแบบเสนอขอรับทุนอุดหนุนการวิจัย จำนวน ๑๐ ชุด
ตามกำหนดในประกาศมาประกอบการพิจารณา

(ลงชื่อ).....

(นายขาม จาตุรงค์กุล)

ผู้เสนอโครงการ

บันทึกข้อความ

สาขาวิชาออกแบบนิเทศศิลป์
คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

วันที่ ๑๕ มีนาคม ๒๕๕๐

เรื่อง การแก้ไขข้อมูลข้อตกลงการรับทุนอุดหนุนการวิจัย

เรียน สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม

ข้าพเจ้า นายขาม จาตุรงค์กุล หัวหน้าชุดโครงการวิจัยเรื่อง เขียนหมากอีสานและการประยุกต์ใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม : กรณีศึกษาในอีสานตอนกลาง ได้เข้าพบที่ปรึกษาโครงการวิจัย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชลิต ชัยครรจิต และทำการแก้ไขข้อมูลข้อตกลงการรับทุนอุดหนุนการวิจัย ตามคำแนะนำของที่ปรึกษาเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จึงได้จัดส่งเอกสารดังกล่าวเพื่อดำเนินการต่อไป

จึงเรียนมาเพื่อทราบ

(ลงชื่อ).....

(นายขาม จาตุรงค์กุล)

ผู้รับทุนอุดหนุนการวิจัย

เบอร์โทรศัพท์ และเบอร์โทรสาร ๐๔๓-๒๐๒-๓๕๖ , ๐๔๓ ๒๒๔๘๐๖ , ๐๘๖ ๘๕๔๐๕๕๑

e-mail : ckham@kku.ac.th

ข้อตกลงการรับทุนอุดหนุนการวิจัย
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๐

๑. ชื่อโครงการ (ภาษาไทย) เขียนหมากอีสานและการประยุกต์ใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์
วัฒนธรรม : กรณีศึกษาในอีสานตอนกลาง
(ภาษาอังกฤษ) E-saan Chain Mhark and Applied for Cultural Product Design
: Case study in E-saan Central

๒. ชื่อผู้วิจัย

หัวหน้าชุดโครงการวิจัย

๑. นายขาม จาตุรงค์กุล Mr. KHAM CHATURONGAKUL
ตำแหน่งปัจจุบัน ผู้ช่วยคณบดีฝ่ายวิจัย คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น และอาจารย์
ประจำสาขาวิชาออกแบบนิเทศศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
เบอร์โทรศัพท์และเบอร์โทรสาร ๐๔๓-๒๐๒-๓๕๖ , ๐๔๓ ๒๒๔๙๐๖ , ๐๙๖ ๙๕๔๐๕๕๑

ผู้ร่วมโครงการวิจัย

๑. นายเกษม อมันตกุล Mr. KASAMA AMANTAKUL
ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำสาขาวิชาออกแบบนิเทศศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
๒. ชื่อ นายรณภพ นามสกุล เตชะวงศ์ Mr. RONNAPHOB TECHAWONG
ตำแหน่งปัจจุบัน ผู้ช่วยคณบดีฝ่ายพัฒนานักศึกษา, รองประธานหอศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์
อาจารย์ประจำสาขาวิชาจิตรกรรม คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
๓. นางสาวนงนุช ภู่มาลี Miss NONGNUCH PHOOMALEE
ตำแหน่งปัจจุบัน ผู้ช่วยคณบดีฝ่ายวิชาการ, อาจารย์ประจำสาขาวิชาจิตรกรรม คณะศิลปกรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
๔. นายบัญชา ควรรสมาคม Mr. BANCHA KOUNSAMAKHOM
ตำแหน่งปัจจุบัน หัวหน้าสาขาวิชาประติมากรรม คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
๕. นายภาณุ อุดมเพทากุล Mr. PANU UDOMPEATHAIKOOL
ตำแหน่งปัจจุบัน ผู้จัดการหอศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ อาจารย์ประจำสาขาวิชาประติมากรรม
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

งบประมาณของโครงการและการจ่ายเงิน

งบประมาณรวม จำนวน ๓๐,๐๐๐ บาท (เจ็ดหมื่นบาทถ้วน) แยกเป็นงวดได้ดังนี้
แบ่งจ่ายเงินทั้งหมด ๓ งวด

งวดที่ ๑	จำนวน ๒๘,๐๐๐ บาท (สองหมื่นแปดพันบาท)
จ่ายภายใน ๓๐ วันหลังจากวันลงนามในสัญญา
งวดที่ ๒	จำนวน ๒๑,๐๐๐ บาท (สองหมื่นหนึ่งพันบาท)
จ่ายภายใน ๓๐ วัน หลังจากທີ່ปรึกษาเห็นชอบรายงานความก้าวหน้า
ฉบับที่ ๑ และผู้ให้ทุนเห็นชอบแล้ว
งวดที่ ๓	จำนวน ๒๑,๐๐๐ บาท (สองหมื่นหนึ่งพันบาท)
จ่ายภายใน ๓๐ วัน หลังจากທີ່ปรึกษาเห็นชอบรายงานผลการวิจัยฉบับ
สมบูรณ์ และผู้ให้ทุนเห็นชอบแล้ว

(ลงชื่อ).....

(นายขาม จาตุรงค์กุล)

ผู้รับทุนอุดหนุนการวิจัย

*หมายเหตุ

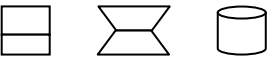
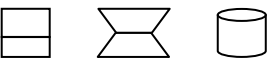
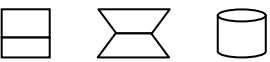
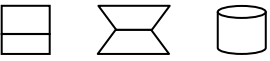
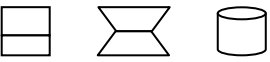
ที่ปรึกษาได้ปรับแก้ไขรายละเอียดแบบเสนอโครงการวิจัยเพื่อขอรับทุนนี้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว

(ลงชื่อ).....

(ผศ.ชลิต ชัยकरรชิต)

ที่ปรึกษาโครงการวิจัย

แบบบันทึกข้อมูลภาคสนามโครงการวิจัย “เขียนหมากอีสานและการประยุกต์ใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม : กรณีศึกษาในอีสานตอนกลาง”

รหัส (ที่มา)	ขนาด / ซม. (กxยxส)	ลักษณะเฉพาะ	บันทึกอื่นๆ
		รูปทรง 	
		ลวดลาย ☐ เรขาคณิต ☐ อีสระ สี _____ เนื้อหา _____	
		สีของตัว ☐ ไม่มี ☐ ดำ ☐ อื่นๆ _____	
		รูปทรง 	
		ลวดลาย ☐ เรขาคณิต ☐ อีสระ สี _____ เนื้อหา _____	
		สีของตัว ☐ ไม่มี ☐ ดำ ☐ อื่นๆ _____	
		รูปทรง 	
		ลวดลาย ☐ เรขาคณิต ☐ อีสระ สี _____ เนื้อหา _____	
		สีของตัว ☐ ไม่มี ☐ ดำ ☐ อื่นๆ _____	
		รูปทรง 	
		ลวดลาย ☐ เรขาคณิต ☐ อีสระ สี _____ เนื้อหา _____	
		สีของตัว ☐ ไม่มี ☐ ดำ ☐ อื่นๆ _____	
		รูปทรง 	
		ลวดลาย ☐ เรขาคณิต ☐ อีสระ สี _____ เนื้อหา _____	
		สีของตัว ☐ ไม่มี ☐ ดำ ☐ อื่นๆ _____	

ที่ วธ ๐๕๐๔.๑ / ก ๒๕๐๕

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
เลขที่ ๑๔ ถนนเทียมร่วมมิตร
เขตห้วยขวาง กทม. ๑๐๓๑๐

มิถุนายน ๒๕๕๑

เรื่อง การส่งผลงานวิจัยวัฒนธรรมฉบับสมบูรณ์

เรียน นายชาม จาตุรงค์กุล

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. ตัวอย่างปกงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ จำนวน ๑ ชุด
๒. แบบประเมินผลงานวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ตามที่ท่านได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยวัฒนธรรม จากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.๒๕๕๐ เรื่อง เขียนหมากอีสานและการประยุกต์ใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม : กรณีศึกษาในอีสานตอนกลาง และท่านได้ส่งรายงานความก้าวหน้าการดำเนินโครงการวิจัย พร้อมกับเบิกเงินอุดหนุนการวิจัยไปแล้ว ๒ งวด นั้น บัดนี้ได้ครบกำหนดส่งงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ (งวดที่ ๓) แล้วจึงขอให้ท่านดำเนินการดังต่อไปนี้

๑. นำผลงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ไปให้ที่ปรึกษาโครงการวิจัยพิจารณาตรวจสอบ
๒. ดำเนินการปรับแก้งานวิจัยตามที่ที่ปรึกษาให้ข้อเสนอแนะ
๓. ส่งผลงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ให้ส่วนวิจัยและพัฒนา โดยใช้แบบปกผลงานวิจัยที่แนบ
๔. ต้องส่งหลักฐานเพื่อเบิกเงินอุดหนุนงวดที่ ๓ ดังนี้

(๔.๑) รายการวิจัยฉบับสมบูรณ์ จำนวน ๑๐ เล่ม โดยต้องมีบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษปรากฏในส่วนแรกของงานวิจัยพร้อมแผ่นบันทึกข้อมูลการวิจัย จำนวน ๒ ชุด

(๔.๒) ให้ที่ปรึกษาโครงการวิจัยลงชื่อในแบบประเมินผลงานวิจัยที่แนบ

จึงเรียนมาเพื่อโปรดดำเนินการให้แล้วเสร็จ และส่งผลงานวิจัยพร้อมหลักฐานการวิจัยไปยังส่วนวิจัยและพัฒนา สถาบันวัฒนธรรมศึกษา สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ เลขที่ ๑๔ ถนนเทียมร่วมมิตร เขตห้วยขวาง กรุงเทพฯ ๑๐๓๑๐ ภายในวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๕๑ ด้วยจักขอบคุณยิ่ง หากพ้นกำหนดดังกล่าวแล้ว สำนักงานฯ จะดำเนินการตามสัญญาเงินทุนอุดหนุนการวิจัยต่อไป

ขอแสดงความนับถือ

(นางนพพร มุกตามณี)

รองเลขาธิการ รักษาราชการแทน

เลขาธิการคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

สถาบันวัฒนธรรมศึกษา
ส่วนวิจัยและพัฒนา

แบบประเมินผลงานวิจัย

ที่ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๐

ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

ชื่อผลงานวิจัย เขียนหมากอีสานและการประยุกต์ใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม
: ภูมิศึกษาในอีสานตอนกลาง

ผู้รับทุนวิจัย นายขาม จาตุรงค์กุล

ข้าพเจ้า ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชลิต ชัยภรณี ที่ปรึกษาโครงการวิจัยดังกล่าว ได้
พิจารณาตรวจสอบผลงานวิจัยของ..... นายขาม จาตุรงค์กุล แล้ว มีความเห็นดังนี้

- ผลงานวิจัยมีความถูกต้องสมบูรณ์ในระดับดีเยี่ยม เห็นสมควรเผยแพร่ในวงวิชาการ
- ผลงานวิจัยมีความถูกต้องสมบูรณ์ในระดับดี เห็นสมควรเผยแพร่ในวงวิชาการ
- ผลงานวิจัยมีความถูกต้องสมบูรณ์ในระดับผ่าน เห็นสมควรเผยแพร่ในวงวิชาการ
- ผลงานวิจัย ยังต้องมีการปรับปรุงแก้ไข ดังนี้

.....
.....
.....
.....
.....
.....

ความเห็นอื่นๆ

.....
.....
.....

(... ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชลิต ชัยภรณี ...)

ที่ปรึกษาโครงการวิจัย

ประวัติผู้เขียน

นายขาม จาตุรงค์กุล (Mr.Kham Chaturongakul)

เกิดวันที่ ๑๒ กรกฎาคม ๒๕๑๓

ที่อยู่ ๑๔/๒ หมู่ ๖ บ้านหนองใหญ่ ถ.ศรีจันทร์ ต.ในเมือง อ.เมือง จ.ขอนแก่น ๔๐๐๐๐

โทรศัพท์ ๐๔๓ ๒๒๔ ๘๐๖ , ๐๘๖ ๘๕๔ ๐๕๕๑ e-mail : khamkku@hotmail.com

ประวัติการศึกษา

๑) ๒๕๓๕ ปริญญาตรี สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง คณะวิศวกรรมศาสตร์อุตสาหกรรม สาขาวิชาศิลปอุตสาหกรรม : Industrial Design (คอ.บ.)

๒) ๒๕๔๓-๒๕๔๕ ปริญญาโท มหาวิทยาลัยศิลปากร คณะมัณฑนศิลป์ สาขาวิชาการออกแบบนิเทศศิลป์ : Visual Communication Design (ศ.ม.)

ประวัติการทำงาน

๑) ๒๕๔๒-๒๕๔๓ ลูกจ้างชั่วคราว ตำแหน่ง อาจารย์ สังกัด คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

๒) ๒๕๔๔-๒๕๔๕ อาจารย์พิเศษ โปรแกรมวิชาออกแบบนิเทศศิลป์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

๓) ๒๕๔๖-๒๕๔๘ ที่ปรึกษาการออกแบบ บริษัท เค.แอด. จำกัด (K.AD co.,Ltd.)

๔) ๒๕๕๐ อาจารย์พิเศษ สาขาวิชาานภูมิทัศน์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

๕) ๒๕๔๖-๒๕๕๑ พนักงานมหาวิทยาลัย ตำแหน่ง อาจารย์ สังกัด คณะศิลปกรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น (ผู้ช่วยคณบดีฝ่ายวิจัย ก.ค. ๒๕๔๕ – ก.พ. ๒๕๕๑)

๖) ๒๕๔๕ – ๒๕๕๑ ที่ปรึกษาการออกแบบ บริษัท ก-ฮ จำกัด (KO-HO co.,Ltd.)

ผลงานและรางวัลที่ได้รับ

๑) รางวัลชนะเลิศ การประกวดโปรแกรมคอมพิวเตอร์ฟอนต์ ของกรมทรัพย์สินทางปัญญา และ SIPA สำนักงานส่งเสริมอุตสาหกรรมซอฟต์แวร์แห่งชาติ ผลงาน TH KoHo (๒๕ ก.ย. ๔๕)

๒) รางวัลที่ ๒ การประกวดโลโก้ศูนย์ ICT ขอนแก่น เทศบาลนครขอนแก่น (๒๕ ต.ค. ๔๕)

๓) รางวัลที่ ๒ การประกวดแนวคิดเกมส์คอมพิวเตอร์ ศูนย์นวัตกรรมแอนิเมชันและมัลติมีเดีย มข. (๒๕๕๐)

๔) ทุนนักวิจัยใหม่ ประจำปี ๒๕๔๕ ของมหาวิทยาลัยขอนแก่น เรื่อง การออกแบบเลขศิลป์ที่สื่อถึงศิลปวัฒนธรรมอีสานร่วมสมัย

๕) ทุนอุดหนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) ประจำปี ๒๕๕๐ เรื่อง เชื้อขนมหากอีสานและการประยุกต์ใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม : กรณีศึกษาในอีสานตอนกลาง

๖) ทุนผลิตตำรา เรื่อง การออกแบบกราฟิก จากสำนักนวัตกรรมการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น ๒๕๔๕